

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

IMPACT STRATEGIC

Nr. 3-4[68-69]/2018

Revistă științifică trimestrială,
cu acces liber și prestigiu recunoscut de CNATDCU,
indexată în baze de date internaționale (BDI):
CEEOL, EBSCO, ProQuest, IndexCopernicus, WorldCat, ROAD

**EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI**

CONSILIU EDITORIAL

Prof. univ. dr. Gheorghe CALOPĂREANU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, președinte
Prof. univ. dr. Daniel DUMITRU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Valentin DRAGOMIRESCU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Iulian MARTIN, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Ion PURICEL, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU, Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof. univ. dr. Florian RĂPAN, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”
Conf. univ. dr. Florin DIACONU, Universitatea din București
Prof. univ. dr. Dariusz KOZERAWSKI, Universitatea Națională de Apărare, Polonia
Prof. univ. dr. Bohuslav PRIKRYL, Universitatea Națională de Apărare, Cehia
Prof. univ. dr. John L. CLARKE, Centrul European pentru Studii de Securitate „George C. Marshall”,
Germania
Prof. univ. dr. ing. Pavel NECAS, Universitatea de Management al Securității, Slovacia
Prof. univ. dr. Ilias ILIOPOULOS, Colegiul de Război al Forțelor Navale, Republica Elenă
Prof. univ. dr. ing. Adrian GHEORGHE, Universitatea Old Dominion, SUA
Conf. univ. dr. John F. TROXELL, Institutul de Studii Strategice, US Army War College, SUA
Conf. univ. dr. Georgi DIMOV, Colegiul Național de Apărare „G. S. Rakovski”, Bulgaria
Dr. Igor SOFRONESCU, Academia Militară „Alexandru cel Bun”, Republica Moldova
Dr. Gábor BOLDIZSÁR, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria
Dr. Péter TÁLAS, Universitatea Națională pentru Servicii Publice, Ungaria

REFERENȚI ȘTIINȚIFICI

CS II dr. Mirela ATANASIU
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU
Conf. univ. dr. Janos BESENYO
CS II dr. Cristina BOGZEANU
Conf. univ. dr. Ruxandra BULUC

Prof. univ. dr. Visarion NEAGOE
Lect. univ. dr. Dan-Lucian PETRESCU
CS III dr. Marius-Titi POTÎRNICHE
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI
CS dr. Mihai ZODIAN
Asist. univ. dr. Ecaterina MAȚOI

COLEGIU DE REDACȚIE

Redactor-șef: lect. univ. dr. Florian CÎRCIUMARU
Redactor-șef adjunct: dr. Daniela RĂPAN
Redactor *Colocviu strategic*:
CS II dr. Cristian BĂHNĂREANU

ADRESĂ

Șos. Panduri, nr. 68-72, sector 5, București,
Telefon: (021) 319.56.49; Fax: (021) 319.57.80
Website: <https://cssas.unap.ro>
E-mail: impactstrategic@unap.ro

Responsabilitatea privind conținutul articolelor publicate revine în totalitate autorilor, respectând prevederile Legii nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării exacte a sursei.

Opiniile exprimate în materialele publicate aparțin strict autorilor și nu reprezintă poziția CSSAS/UNAp.

CUPRINS

CUVÂNTUL EDITORULUI

Dr. Florian CÎRCIUMARU..... 5

ACTUALITATEA POLITICO-MILITARĂ

Doctrina Trump. „Realismul principial”

Dr. Iulian CHIFU; dr. Teodor FRUNZETI..... 7

Tabloul relațiilor internaționale al Europei de Sud-Est

Teodor BADIU 19

CONCEPTE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Reziliența națională – opțiune strategică de adaptare a actorilor statali la amenințările de tip hibrid

Cristian BĂRBULESCU..... 32

GEOPOLITICI ȘI GEOSTRATEGII – TENDINȚE ȘI PERSPECTIVE

Egiptul și Arabia Saudită în contextul războaielor proxy din Orientul Mijlociu

Dr. János BESENYŐ; Adrián CSAJKA-VÁNDOR..... 42

Conflictele pentru apă. Studiu de caz: Lacul Ciad

Akos TRESZKAI 54

DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE

octombrie-decembrie 2018

MENA. Retragerea militară americană din Siria. Semnale, motivații și consecințe posibile pe termen mediu și lung

Dr. Mirela ATANASIU..... 64

Campania Rusiei în Africa – rezultate și implicații. Conflictul ruso-ucrainean

Dr. Marius Titi POTÎRNICHE..... 68

Balkanii de Vest: parcurs euroatlantic și disensiuni

Dr. Cristina BOGZEANU..... 74

Brexit – vârful de iceberg al provocărilor europene

Dr. Cristina BOGZEANU..... 76

NOTE DE LECTURĂ

Analiză cognitivă, argumentativă și discursivă în intelligence, de dr. Ruxandra BULUC

Dr. Cristina BOGZEANU..... 79

GHID PENTRU AUTORI..... 82

CUVÂNTUL EDITORULUI

Stimați cititori,

Ediția de față înglobează numerele 3 și 4, aferente anului 2018 (68-69) și cuprinde o colecție de cinci articole, la care se adaugă rubrica *Dinamica mediului de securitate*, *Note de lectură* și tradiționalul *Ghid pentru autori*.

Revista este deschisă de rubrica *Actualitatea politico-militară*, printr-un articol semnat de domnul dr. Iulian Chifu, împreună cu domnul prof. univ. dr. Teodor Frunzeti, referitor la *realismul principial*, concept care se regăsește în doctrina președintelui SUA, Donald Trump, urmat de o analiză cu privire la *tabloul relațiilor internaționale al Europei de Sud-Est*, realizată de către domnul Teodor Badiu.

În cea de a doua rubrică, *Concepte de apărare și securitate*, domnul drd. Cristian Bărbulescu ne împărtășește cercetarea sa cu privire la *reziliența națională văzută ca opțiune strategică de adaptare a actorilor statali la amenințările de tip hibrid*.

Sub rubrica *Geopolitici și geostrategii – tendințe și perspective*, am grupat două materiale – în primul articol, domnul dr. János Besenyő tratează problematica *Egiptului și Arabiei Saudite în contextul războaielor proxy*, iar în ce de-al doilea, domnul Akos Treszkai abordează *conflictele pentru apă*, concentrându-se, într-un studiu de caz, pe *Lacul Ciad*.

În continuare, semnalăm introducerea în paginile revistei a unei noi rubrici, *Dinamica mediului de securitate*, ce constituie o inițiativă a CSSAS menită să furnizeze evaluări oportune asupra evoluțiilor sau evenimentelor recente în domeniul securității. Lansată în octombrie 2015 ca publicație de sine stătătoare, cu apariție exclusiv on-line, o dată la două luni, *Dinamica mediului de securitate* (DMS) a fost inclusă în *Impact strategic* pentru a favoriza nu doar o diseminare mai eficientă a acestor evaluări, ci și pentru a acoperi un orizont de timp mai extins, având astfel posibilitatea identificării tendințelor relevante în funcție de tematică sau spațiu de interes strategic. Așadar, sub această rubrică, echipa de cercetători ai CSSAS publică analize și evaluări ale unor evenimente, evoluții sau tendințe majore, de actualitate, cu impact asupra mediului de securitate internațional și regional și cu relevanță pentru zona de interes strategic a României.

În ediția de față, DMS este structurată în patru subcapitole, după cum urmează: doamna CS II dr. Mirela Atanasiu abordează subiectul *retragerii militare americane din Siria*, subliniind importanța *semnalelor, motivațiilor și a consecințelor pe termen mediu și lung*; domnul CS III dr. Marius Potârniche evidențiază *implicațiile și consecințele campaniei Rusiei în Africa*, tratând totodată *conflictul ruso-ucrainean*, iar CS II dr. Cristina Bogzeanu ne supune atenției două teme, respectiv *Balcanii de vest*, cu privire la *parcursul euroatlantic și disensiunile din zonă*, și, pe de altă parte, *Brexit, vârful de iceberg al provocărilor europene*.

În această ediție, dorim să supunem atenției cititorilor noștri, prin intermediul rubricii *Note de lectură*, o lucrare publicată la Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” de doamna conferențiar universitar dr. Ruxandra Buluc, intitulată *Analiză cognitivă, argumentativă și discursivă*

în *intelligence*, recenzată de CS II dr. Cristina Bogzeanu.

În încheierea ediției, vă semnalăm, ca întotdeauna, **Ghidul pentru autori**, acesta fiind o lectură obligatorie pentru cei care doresc să disemineze rezultatele cercetării în *Impact strategic*.

Pentru cei care descoperă pentru prima dată *Impact strategic*, publicația, editată de Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, cu sprijinul Editurii Universității Naționale de Apărare „Carol I” este *revistă științifică cu prestigiu recunoscut din domeniul științe militare, informații și ordine publică*, conform Consiliului Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU).

Publicația apare de optsprezece ani în limba română și de treisprezece ani în limba engleză și abordează o arie tematică complexă – actualitatea politico-militară, strategii de securitate, strategie militară, politici, strategii și acțiuni NATO și UE, problematica păcii și a războiului viitorului, societatea informațională, elemente și aspecte privind comunitatea de informații. Cititorii găsesc în paginile publicației analize, sinteze și evaluări de nivel strategic, puncte de vedere în care se studiază impactul dinamicii acțiunilor pe plan național, regional și global.

În ceea ce privește vizibilitatea pe plan internațional – obiectiv primordial al publicației –, recunoașterea calității științifice a revistei este confirmată prin indexarea în bazele de date internaționale CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Germania), EBSCO (SUA), ProQuest (SUA) și Index Copernicus International (Polonia), la acestea adăugându-se, recent, WorldCat și ROAD ISSN, dar și prin prezența în cataloagele virtuale ale bibliotecilor din instituții prestigioase de peste hotare, precum NATO și ale unor universități cu profil militar din Bulgaria, Polonia, Republica Cehă, Ungaria, Estonia etc.

Impact strategic se tipărește în două ediții distincte: una în limba română și alta în limba engleză. Revista este difuzată gratuit în principalele instituții din sfera securității și apărării, în mediul științific și în cel academic din țară și din străinătate – în Europa, Asia, America.

În încheiere, îi încurajăm pe cei interesați să publice în paginile revistei, să prospecteze și să evalueze cu rigoare dinamica mediului de securitate și, totodată, lansăm invitația către studenții, masteranzii și doctoranzii interesați să trimită articole spre publicare în suplimentul lunar al revistei, *Colocviu strategic*, disponibil pe internet la <http://cssas.unap.ro/ro/cs.htm> și indexat în baza de date internațională CEEOL.

Redactor-șef, colonel dr. Florian CÎRCIUMARU
Directorul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate

DOCTRINA TRUMP. REALISMUL PRINCIPIAL

*Dr. Iulian CHIFU**
*Dr. Teodor FRUNZETI***

Doctrina politicii externe a administrației Trump a fost etichetată drept „realism principial”. Denumirea nu a prins și a fost criticată atât în legătură cu substanța sa, cât și din cauza formei oximoronice a sintagmei folosite în denumire, precum și a conținutului său. Însă expresia „realism principial” nu este nouă, ci a fost folosită de mai multe ori în istorie, iar inspirația pentru doctrina Trump atunci când vine vorba de politica externă probabil că este Henry Kissinger, un confident al președintelui Trump. Conceptul leagă, de asemenea, foarte strâns, viitoarea doctrină Trump de administrația, doctrina și politicile lui Ronald Reagan – care au devenit, mai mult sau mai puțin, un model pentru mulți membri ai administrației actuale. Este încă discutabil care este nivelul real al înțelegerii conceptului „realism principial” în cadrul administrației Trump și cât de profundă este abordarea practică legată de teorie.

Cuvinte-cheie: *realism; realism principial; izolaționism; intervenționism; internaționalism; valori democratice liberale.*

1. Realismul principial și administrația lui Donald Trump

Definirea de către administrația Trump a politicii sale externe drept „realism principial” – (principled realism) a fost anunțată în declarația făcută de către Președintele Trump la Adunarea Generală a ONU din 19 septembrie 2017¹, apoi în Strategia Națională de Securitate a SUA, denumită „O Strategie națională de securitate pentru o eră nouă”, lansată public la 18 decembrie 2017² și, în cele din urmă, în discursul președintelui Trump în cadrul celei de-a 73-a sesiuni a Adunării Generale a ONU³, la 25 septembrie 2018, la New York, în documente și luări de poziție în care a

¹ „Remarks made by President Trump at the 72nd Session of the United Nations General Assembly”, 19.09.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-72nd-session-united-nations-general-assembly/>, accesat la 19.09.2018.

² „A New National Security Strategy for a New Era”, 18.12.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/articles/new-national-security-strategy-new-era/>, accesat la 19.09.2018.

³ Transcriptul complet al declarației „President Donald Trump’s UN General Assembly Speech” în *National Post*, 25.09.2018, URL: <https://nationalpost.com/news/world/trump-un-speech>, accesat la 19.09.2018.

** Dr. Iulian CHIFU este cadru didactic la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” și la Școala Națională de Studii Politice și Administrative. De asemenea, este președintele Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning din București. E-mail: keafuyul@gmail.com*

*** General (r) Teodor FRUNZETI, doctor în științe militare și în științe politice, este profesor universitar la Universitatea „Titu Maiorescu” din București și președintele Secției de științe militare din cadrul Academiei Oamenilor de Știință din România. E-mail: tfrunzeti@gmail.com*

subliniat faptul că politica sa externă este cea a „realismului principial”.

În fața Adunării Generale a ONU, Președintele Trump a declarat mai întâi: „Dorim armonie și prietenie, nu conflict și înfruntare. Suntem conduși de rezultate, nu de ideologie. Avem o politică a realismului principial, cu rădăcini în obiective, interese și valori comune”.⁴ În același timp, în cadrul aceluiași discurs, președintele Trump a echilibrat dorința de prietenie și evitarea conflictului și a înfruntării cu nevoia de a „confrunța agresiv provocările”, amenințările și „chiar războaiele cu care ne confruntăm”. „(...) Avem suficientă putere și mândrie pentru a confrunța pericolele de azi în așa fel încât cetățenii să se bucure de pace și prosperitate mâine”⁵.

În ceea ce privește Strategia națională de securitate din 2017, documentul menționează: „O Strategie națională de securitate ce pune America în primul rând ... este o strategie a realismului principial care este condusă de rezultate, nu de ideologie”.⁶ În discursul de la Adunarea Generală a ONU, din 2018, intitulat chiar „Politica americană a realismului principial”, Trump a explicat Adunării Generale că aceasta „înseamnă că nu vom fi ostatici vechilor dogme, ideologiilor discreditate și așa-numiților experți care s-au dovedit că au greșit de-a lungul anilor, în repetate rânduri”⁷.

Mai multe clarificări asupra acestor afirmații vin chiar din acțiunile punctuale de politică externă ale administrației Trump, precum relația sa cu Arabia Saudită, anunțul despre politica SUA în Afganistan și cel despre mutarea Ambasadei SUA de la Tel Aviv la Ierusalim și recunoașterea Ierusalimului drept capitală a statului Israel. Cea mai extinsă cercetare în

legătură cu realismul principial ca istorie și concept a fost făcută de către instituția Trends, un studiu citat pe scară largă atât de către suporterii, cât și de criticii conceptului sau al asocierii sale cu politicile lui Donald Trump⁸. Cea mai importantă concluzie vine în urma căutării pe care a făcut-o Trends în baza de date a președinției americane (American Presidency Database) și care arată că Donald Trump este primul președinte american care utilizează numele, conceptul și formularea „realism principial” în legătură cu politica sa externă.

Astfel, potrivit Trends, realismul principial al lui Trump ar trebui văzut ca o continuare a abordării tradiționale conservatoare a politicii externe, care reduce importanța organizațiilor internaționale, cu excepția alianțelor ce oferă echilibru strategic față de un oponent perceput ca atare. În timp ce interesul împărtășit va fi principala motivație a cooperării internaționale, „Statele Unite vor accepta să fie constrânse internațional doar atunci când e în interesul său, sau când jocurile de putere fac acțiunea de nesuștinut”⁹.

Mai sunt alte trei ocazii în care președintele Trump a menționat „realismul principial” drept caracteristică a politicii externe în timpul președinției sale. Toate cele trei cazuri se leagă de acțiuni politice concrete, așa cum subliniază raportul Trends¹⁰. În timpul primului său discurs peste hotare la un summit anti-terorist organizat de Regatul Arabiei Saudite, Președintele Trump a declarat că urmărește o politică limitată, dar tranșantă și fermă, în care „prietenii noștri nu vor pune niciodată sub semnul întrebării sprijinul nostru, iar dușmanii nu vor putea arunca nici un dubiu asupra determinării noastre. Parteneriatul nostru va putea să promoveze securitatea prin stabilitate, nu prin turbulențe radicale”¹¹. Aceasta e o respingere a abordării

⁴ *Ibidem*, traducerea noastră.

⁵ *Ibidem*, traducerea noastră.

⁶ US National Security Strategy, „A New National Security Strategy for a New Era”, 18.12.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/articles/new-national-security-strategy-new-era/>, traducerea noastră.

⁷ ***, „Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly”, 25.09.2018, traducerea noastră, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-73rd-session-united-nations-general-assembly-new-york-ny/>, accesat la 19.09.2018.

⁸ Scott Englund, „Principled Realism: Interests and Ideology”, *Trends*, 02.04.2018, URL: <http://trendsinstitution.org/principled-realism-interests-and-ideology/>, accesat la 19.09.2018.

⁹ *Ibidem*, traducerea noastră.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ ***, „President Trump’s Speech to the Arab Islamic American Summit”, 21.05.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trumps->

neo-conservatoare de răspândire a democrației în lume prin proiectarea puterii sau construcția statală și o asigurare că Statele Unite nu vor impune forma sa de guvernământ sau idealurile altora prin forța armelor: „Nu suntem aici pentru a da lecții – nu suntem aici să spunem popoarelor cum să trăiască, ce să facă, cine să fie, sau cum să își practice credința. În schimb, suntem aici să oferim parteneriatul bazat pe interese comune și valori, pentru a urma un viitor mai bun pentru toți”¹².

Cu cea de-a doua ocazie, la discursul despre strategia SUA în Afganistan, Președintele Trump a declarat din nou că armata americană nu va mai fi utilizată pentru a construi democrații sau a reconstrui țări „după propria imagine”. „Acest realism principial va ghida deciziile noastre în drumul spre viitor”¹³, a mai adăugat el.

Iar cea de-a treia mențiune este legată de decizia de a reloca Ambasada SUA în Israel la Ierusalim, atunci când a declarat: „Politica externă a Statelor Unite este întemeiată pe realism principial, cel care începe cu realizarea și asumarea cinstită a faptelor concrete existente. În legătură cu statul Israel, asta înseamnă să recunoaștem oficial capitala sa și să mutăm Ambasada Statelor Unite în Israel la Ierusalim cât mai curând cu putință”¹⁴.

În concluzie, putem vorbi despre o abordare nuanțată, ce conține atât realism, cât și idealism – prin referința la principiile și valorile fundamentale; unilateralism și naționalism – prin sintagma și acțiunea de tip „America First”, dar și multilateralism – prin invocarea obiectivelor, intereselor și valorilor comune; intervenționism – „confruntarea agresivă a provocărilor”, chiar și prin războaie și mijloace militare, dar fără exportul sistemului democratic prin revoluții colorate sau *state building*; pragmatism – importante sunt obiectivele, și nu

ideologia; naționalism, din nou – promovarea intereselor Americii, dar limitat de realism, care înseamnă nevoia de alianțe și aprecierea atentă și amănunțită a implicării, atunci când aceasta e necesară. Mai putem adăuga abordarea bazată pe costuri și retragerea trupelor americane din războaiele lungi cu soluționarea acestora, cu o înclinație suplimentară spre opțiunile de stabilitate și securitate mai degrabă decât pentru cele ce presupun revoluții și schimbări. O combinație complexă de nuanțe între obiective pragmatice, pe de o parte, și mijloace realiste și aflate la dispoziția decidentului, pe de alta.

2. Critici și susținători ai realismului principial ca doctrină Trump

După ce am urmărit harta folosirii termenului în documente și declarații publice ale președintelui american, ne vom apleca asupra criticilor și susținătorilor doctrinei Trump pentru a vedea cum evaluează aceștia realismul principial în calitate de concept teoretic și, de asemenea, cum evaluează modul în care administrația Trump îl înțelege și îl aplică în acțiunile și pozițiile sale concrete de politică externă. Prima linie a criticilor respinge din start simpla existență a unui asemenea concept sau a formulei oximoronice care-l desemnează drept noua politică externă a administrației Trump.

Deci, în primul rând, realismul principial pare, pentru majoritatea criticilor, nu o doctrină cu o înțelegere profundă a semnificației și conținutului desemnat sub această formulă, ci o etichetă simplă de propagat în spațiul public. Principala valoare de întrebuințare, dincolo de răspândirea rapidă a formulei, ar fi să ai un slogan la îndemână pentru momentele dese în care Donald Trump are ieșiri publice fără consultarea prealabilă a echipei sale. Formularea ajută și la explicarea relativă a incoerenței dintre un pragmatism extrem și aplicarea selectivă a regulilor și normelor, în cazuri diferite¹⁵.

speech-arab-islamic-american-summit/, accesat la 19.09.2018.

¹² *Ibidem*, traducerea noastră.

¹³ ***, „Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia”, 21.08.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/>, traducerea noastră, accesat la 19.09.2018.

¹⁴ *Ibidem*, traducerea noastră.

¹⁵ Sharon Kirkey, „Is Donald Trump’s ‘principled realism’ a real doctrine?”, *National Post*, 25.09.2018, URL: <https://nationalpost.com/news/world/is-donald-trumps-principled-realism-a-real-doctrine/>, accesat la 19.09.2018.

Realismul principial este o formulă ambiguă care pare să vină, mai degrabă, de la echipa de comunicare de la Casa Albă, decât de la personalul însărcinat pe probleme de politică externă din administrația Trump, care tinde să descrie doctrina de politică externă „America First” drept „ceva care seamănă mai degrabă cu modul în care Trump înțelege politica sa externă”¹⁶. Pe de altă parte, criticii contestă chiar formularea ce desemnează conceptul, pentru că e considerată o formulare oximoronică atât ca înțeles, cât și ca substanță, în conținut. Acești critici susțin că, de fapt, realismul principial este „o contradicție în termeni, un realism ce pune interesul național în prim plan, deasupra oricăror elemente raționale și argumente, fie ele morale, umane sau ideologice”¹⁷.

Adăugarea principiilor la o asemenea doctrină realistă este o acțiune superficială, mai susțin criticii din spațiul academic, tehnica ținând de relaționarea față de orice potențial votant mascul cărui i-ar plăcea să fie, în același timp și principial, și realist – o politică aplicabilă oricărui caz concret și oricărei alegeri de politică, chiar și atunci când este realizată într-un caz concret și este contrazisă într-un altul¹⁸. Realismul principial ar fi urmărirea realismului (maximizarea puterii statale într-un sistem anarhic și competitiv) cu o referință morală bazată pe valori (componenta principială)¹⁹, după cum susțin suporterii administrației.

Pe de altă parte, înțelegerea noastră asupra realismului principial merge către limitarea abordării realiste în favoarea promovării intereselor naționale prin utilizarea atentă a instrumentelor puterii, dar cu o raportare foarte solidă la valori comune și la o bază morală solidă, precum și la reguli comune, cu scopul de a face statele să acționeze într-un mod mai principial. Această înțelegere este mai apropiată abordării pe care ar îmbrățișa-o Henry Kissinger. La sfârșitul Războiului Rece,

Henry Kissinger presupunea că Statele Unite vor încerca să formeze sistemul internațional conform propriilor valori²⁰. Kissinger a susținut atunci că America nu ar trebui „să schimbe modul în care a perceput rolul său în istorie, nici nu ar trebui să-și dorească acest lucru (...) Pentru America, reconcilierea diferitelor valori și experiențe istorice între diferitele țări cu o relevanță comparabilă, ar fi o experiență nouă și o distanțare importantă atât față de izolarea din secolul trecut, cât și față de hegemonia de facto din timpul Războiului Rece.”²¹

Dar sunt și critici care consideră că nici această abordare nuanțată, care ar putea proveni din ideile și credința lui Henry Kissinger, reasezată meșteșugit în cuvinte de echipa lui Trump, nu ar avea nimic de a face cu politica sa externă, în nici un caz într-o formă sistematică, atât timp cât „Trump este oportunistul prin excelență, care pune deoparte doctrina când nu e potrivită intereselor sale politice. Atunci când ești gata să-ți ignori, să-ți nuanțezi sau să-ți rescrii propriile principii de fiecare dată când politica sau realismul de pe teren o impun, această acțiune nu prea mai are nimic principial în ea”²².

În aceeași linie de abordare ca și înțelegerea noastră despre conceptul „realism principial”, Scott Englund a încercat să aducă clarificări în privința substanței, a conținutului conceptului „realism principial”, luând în considerare, pe de o parte, conținutul teoretic și înțelesurile anterioare ale acestui concept, atunci când a mai fost utilizat în politica americană, dar și faptele și acțiunile administrației Trump în politica externă. Pentru el, realismul principial ar fi realismul condiționat, depinzând de situație, atunci când e legat de interesele naționale ale SUA.

Ca înțelegere generală, SUA va menține poziția moral superioară, combinând interesul național cu angajamentul de a prezerva sistemul liberal și relațiile internaționale bazate pe norme,

¹⁶ *Ibidem*, traducerea noastră.

¹⁷ Max de Haldevang, „The Oxymoron doctrine. Trump’s doctrine of “principled realism” baffles the foreign policy world”, 25.09.2018, *Quartz*, URL: <https://qz.com/1401599/unga-trumps-principled-realism-doctrine-is-an-oxymoron/>, accesat la 19.09.2018, traducerea noastră.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Sharon Kirkey, *op.cit.*

²⁰ Gail Yoshitani, „Jeane Kirkpatrick and the Roots of Principled Realism”, 9.10.2018, *War on the rocks*, URL: <https://warontherocks.com/2018/10/jeane-kirkpatrick-and-the-roots-of-principled-realism/>, accesat la 19.09.2018.

²¹ Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, pp. 807.

²² *Ibidem*, traducerea noastră.

cu o Americă ce apără democrația, libertățile individuale și statul de drept. În al doilea rând, acolo unde interesul național al SUA este contrar celui al instituțiilor internaționale, interesele naționale vor prevala, Washingtonul ignorând sau părăsind aceste instituții. Și, în fine, „în timp ce SUA părăsește afacerea *nation building* și nu mai încearcă să răspândească democrația prin forța armelor, urmărirea intereselor de securitate ale SUA prin acțiuni militare se va intensifica, cel mai probabil”²³.

Dar dacă susținătorii conceptului vor intra în detalii, la specificul regiunilor sau actorilor în fiecare caz pentru a explica unitatea și integritatea modului de aplicare a realismului principial, în modul în care a fost descris în pozițiile oficiale și înțelegerea conceptului de către administrația Trump, criticii vor avea și mai multe de spus despre inconsistența și lipsa durabilității acestui concept atunci când se aplică în cazuri concrete. Astfel, după ce a amenințat, în primul an al său în funcție, că va „distruge total” Coreea de Nord, cu precădere în primul său discurs la ONU – ocazie cu care l-a numit pe Kim Jong-un „omulețul rachetă” (little rocket man) – președintele SUA s-a întâlnit cu Kim în Singapore și a declarat brusc despre Coreea de Nord că aceasta nu nu mai este o amenințare nucleară, oferindu-i celui mai tipic și rău dictator (potrivit indicelui democratic) o scenă, o tribună, vizibilitate și reintegrarea în comunitatea internațională²⁴.

Pentru Max de Haldevang, în cazul Coreea de Nord, Trump a ajutat la legitimarea lui Kim Jong-un prin întâlnirile sale, îmbrățișând realismul, dar acționând precaut în ceea ce îl privește pe liderul coreean, în timp ce, în cazul Iran, acesta a fost abordat pe baza principiilor și nu a intereselor majore ale SUA, atunci când s-a decis retragerea din acordul nuclear multilateral²⁵. Apoi, când se referă la suveranitatea națională și abținerea de la proiectarea democrației, aceasta nu seamănă deloc cu abordarea SUA în Venezuela²⁶. Abordarea ideologică ar fundamenta decizia

mutării Ambasadei SUA la Ierusalim. „Mișcarea a fost criticată pe scară largă de către aliații regionali și e dificil de calculat ce interes de politică externă a servit această mișcare”²⁷, susțin criticii din spațiul academic. În acest sens, explicații diferite ale acțiunilor bazate pe realism principial lasă loc interpretărilor și argumentelor favorabile criticilor.

3. Conceptul „realism principial”. Surse alternative

În legătură cu „realismul principial”, criticii fac o eroare atunci când susțin că acest concept nu ar exista, că nu există nici formula, numele și nici un conținut care s-ar potrivit acestei formulări. De fapt el, a existat și a mai fost folosit în politica americană. E adevărat că acest concept este încă nesusținut și că Donald Trump este primul președinte care îl utilizează. Ce-i drept, nu a fost atât de atrăgător pentru media și în nici un caz pentru specialiștii în relații internaționale, pe care Trump i-a criticat puternic²⁸.

În încercarea de a face ordine și a înțelege conceptul „realism principial”, la nivel teoretic, ar trebui să urmărim diferitele abordări ale realismului, conceptul cheie, de bază, bine definit, precum și a multiplelor sale derivate. Apoi să revenim la miezul realismului principial ca atare și la modul în care a fost el utilizat în politica americană. Tucidide, prin „Istoria Războiului Peloponesiac”²⁹, este părintele realismului, care a fost văzut drept curentul ce urma legile imuabile ale naturii, o referință pe care a îmbrățișat-o și Donald Trump³⁰. Este povestea celui puternic care îl domină pe cel slab,

²⁷ Scot Englund, *op. cit.*, traducerea noastră.

²⁸ ***, „Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly”, 25.09.2018, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-73rd-session-united-nations-general-assembly-new-york-ny/>, accesat la 19.09.2018.

²⁹ Athanassios G. Platias, Constantinos Koliopoulos, *Thucydides – On Strategy. Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*, Columbia University Press, 2010, p. 197.

³⁰ „A Keynote Speech by U.S. Secretary of State Michael R. Pompeo”, *GMF*, 4.12.2018, URL: <http://www.gmfus.org/events/keynote-speech-us-secretary-state-michael-r-pompeo>, accesat la 19.09.2018.

²³ Scot Englund, *op. cit.*, traducerea noastră.

²⁴ Sharon Kirkey, *op. cit.*

²⁵ Max de Haldevang, *op. cit.*

²⁶ *Ibidem*.

care trebuie să se plieze și să accepte rezultatul acestei disparități. Legea naturii, legea celui puternic.

Apoi, Niccolo Machiavelli a apropiat lucrurile mai mult de explicația cinică atunci când a cerut în „Il Principe”³¹ ca liderul să facă orice e necesar, orice e nevoie și oricât ar costa, să utilizeze orice metodă pe care o are la îndemână pentru a asigura stabilitatea politică, prosperitatea poporului său prin maximizarea puterii. Hans Morgenthau s-a bazat pe putere ca principiu de conducere a tuturor politicilor, a interesului național ca motivație și a conducerii fără nici o judecată morală asupra acțiunilor politice, care pot fi evaluate doar prin rezultatele și țintele atinse³².

În fine, Kenneth Waltz a introdus neo-realismul legat de echilibrul de putere, invocând trei principii: natura anarhică a sistemului internațional, având statele drept unici actori; suveranitatea egală a statelor prin natură, cu unica diferență a puterii fiecăruia; și tendința naturală de a găsi un echilibru de putere, la nivel global și regional, ca fiind unica garanție pentru pace³³.

Așadar, realismul e definit de obiective și scopuri, nu de ideologie și indicații sau reguli morale, nu de bine și rău, ci doar de cât de eficiente sunt mijloacele de realizare a interesului național. Toate aceste elemente se regăsesc în definițiile și documentele administrației Trump. E motivul pentru care una dintre concluziile oricărei analize este să numim noua politică externă americană drept realism dur și pur, politică de putere, cu o componentă de abordare economică pragmatică³⁴.

³¹ *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice*, Editura Institutului de Teorie Socială, București, 2001, p. 562.

³² Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași, Editura Polirom, 2013.

³³ Dan Dungaci coordonator, *Enciclopedia Relațiilor Internaționale* (vol I, II), București, Editura RAO, 2017, pp. 693-695.

³⁴ Iulian Chifu, „Strategia de Securitate Trump: realism dur și pur, naționalism și excepționalism american, cu Europa partener transatlantic puternic”, în *Adevărul blog*, 22.12.2017, URL: https://adevarul.ro/international/statele-unite/strategia-securitate-trump-realism-dur-pur-nationalism-exceptionalism-american-europa-partener-transatlantic-puternic-1_5a3ccb25d7af743f8d9bb5c1/index.html; Iulian Chifu, „Premise, preliminarii și

Ce putem spune atunci despre realismul principial? Unde putem găsi acest concept în familia de idei legate de realism? Este clar că asta înseamnă, în primul rând, o limitare a realismului prin anumite principii și valori la care să se raporteze. Pentru că vorbim despre America First în cazul lui Trump, principiile care limitează ar urma să vină dintr-un tip de naționalism, dar, în egală măsură, de la valorile tradiționale americane. Scott Englund și studiul Trends au săpat adânc în politicile moderne americane și au găsit și alte mențiuni ale realismului principial ca ideologie/doctrină de politică externă³⁵. Cu sincope și deficiențe majore în conturarea sa, fără o dezvoltare sau recunoaștere relevantă la nivel teoretic, conceptul are anumite rădăcini în istoria SUA.

Sunt, practic, patru surse în politica modernă americană care au legătură cu realismul principial. Prima vine de la un istoric, Gregg Russell, cel care a descris prioritățile politice ale doi președinți americani drept realism principial, într-un caz realismul fiind limitat în deciziile concrete de motivații morale la James Madison (1751-1836)³⁶, iar în cel de-al doilea caz, de nevoia extinderii justiției în lume, la Teddy Roosevelt (1858-1919)³⁷. Dar Madison a declarat că ar trebui să fie o „motivație morală” pentru putere, și a argumentat „ce perversiune a ordinii naturale a lucrurilor ar fi să faci din putere obiectul primar și central al sistemului social și din libertate doar satelitul său”³⁸. Iar Roosevelt credea că servind justiția și dreptatea în lume, puterea morală a Statelor Unite ar putea fi menținută pentru a impune respect³⁹. Aceste abordări și înțelesuri nu au nimic de a face cu modul în care văd acest concept Donald Trump și administrația sa.

Cea de a doua sursă a conceptului este adjunctul secretarului de stat John Whitehead

perspective pentru o Doctrină Trump: revenirea la politica de putere”, *Infosfera*, Anul XI, nr. 1/2019, pp. 3-12.

³⁵ Scott Englund, *op. cit.*

³⁶ Greg Russell, „Madison’s Realism and the Role of Domestic Ideals in Foreign Affairs”, în *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 25, nr. 4, Perceptions of the Presidency (Fall, 1995), pp. 711-723.

³⁷ Greg Russell, „Theodore Roosevelt, Geopolitics, and Cosmopolitan Ideals”, *Review of International Studies*, Vol. 32, No. 3 (Jul. 2006), pp. 541-559.

³⁸ Vezi nota 36, traducerea noastră.

³⁹ Vezi nota 37.

care, în 1988, a avut o prezentare publică la Dineul *Hans Morgenthau Award*, organizat de Comitetul Național pe probleme de politică externă al Statelor Unite, cu titlul „Realismul principial: O fundație pentru politica externă americană” și care a fost publicată în Buletinul Departamentului de Stat⁴⁰. Pentru Whitehead, abordarea ar fi mai degrabă neo-conservatoare, incluzând încurajarea democrației în lume, deci o abordare pur idealistă. El a susținut că „nu există nici un dubiu că răspândirea democrației în lume este un lucru bun pentru Statele Unite”⁴¹. Iar motivația ar fi că democrațiile sunt aliați mai de încredere pentru Statele Unite, sunt mai înclinate să negocieze și nu să declanșeze războaie, sunt mai deschise către comerțul internațional, multilateralism și cooperare.

Whitehead și-a ilustrat propria definiție a realismului principial printr-un exemplu luat din politica lui Ronald Reagan, respectiv securitatea oferită de SUA tancurilor petroliere și protecția lor de către marina americană în timpul războiului dintre Iran și Irak: „Mulți ne-au recomandat să nu facem nimic; câțiva au sugerat o intervenție militară directă. Am ales calea de mijloc – și, cred eu, realistă. Am inițiat o politică ce a fost deopotrivă limitată, dar și îndrăzneță și fermă⁴² ... am asigurat guvernele arabe că suntem aliați de încredere și săritori, chiar dacă am descurajat aventurismul sovietic”⁴³. Mai mult, prezentarea lui Whitehead s-a încheiat susținând că America „s-a născut în realism principial, care poate fi menținut prin politici principiale și realiste”⁴⁴.

Cea de a treia sursă este tot o declarație publică și un concept care a fost dezvoltat într-un interviu din 2006 al senatorului de atunci Chuck Hagel, și a fost făcut special pentru a explica intervențiile militare neo-conservatoare de la acea vreme peste hotare. Hagel susținea că principiile sunt cele care trebuie să ghideze și ele

ar trebui să-și aibă rădăcinile în actele fondatoare ale Americii. Astfel, el așază realismul principial mai aproape de principii și de idealism decât de realism, care a fost termenul de limitare al acestor principii idealiste în politica externă. Exemplul său ilustrativ al acestor idei din politica externă a fost: „Trebuie să apreciem realismul probat de către Ronald Reagan. Nu e vorba despre o alegere între a renunța la principiile tale sau a abdica în fața agendei altcuiva. Politica externă trebuie să fie profund întemeiată pe valorile noastre, pe lucrurile în care credem, pe ceea ce ne-a format și ne-a conturat ca națiune”⁴⁵.

Este adevărat că Donald Trump a fost primul președinte care a adoptat realismul principial ca doctrină de politică externă. Dar înaintea sa a mai fost un candidat prezidențial democrat care și-a bazat politica externă, în 2008, pe baza realismului principial, publicând și lansând dezbaterile pe această temă în *Foreign Policy*. Guvernatorul Bill Richardson se apropie mai mult de abordarea lui Madison de a limita realismul prin intermediul principiilor morale. A pledat pentru „un realism principial, etic”, bazat pe respectul față de valorile fundamentale americane, în mod special, pe protejarea drepturilor omului la nivel global⁴⁶.

Deci, potrivit lui Scott Englund, definiția realismului principial înaintea lui Trump ar fi însemnat faptul că statele trebuie să acționeze potrivit propriilor lor interese, dar că acțiunile trebuie să promoveze și valorile lor naționale. Interesul național este în prim plan în orice ierarhie de valori, dar mijloacele utilizate pentru a atinge scopurile trebuie să respecte principiile și valorile statului. Prin urmare, valorile naționale de durată ar constrânge, în același timp, și mijloacele, și scopurile finale ale politicilor.⁴⁷

⁴⁰ Scott Englund, *op. cit.*

⁴¹ *Ibidem*, traducerea noastră.

⁴² N.N.: formulare regăsită în „Remarks made by President Trump at the 72nd Session of the United Nations General Assembly”, 19.09.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-72nd-session-united-nations-general-assembly/>, traducerea noastră.

⁴³ *Ibidem*, traducerea noastră.

⁴⁴ Sharon Kirkey, *op. cit.*, traducerea noastră.

⁴⁵ Chuck Hagel, „Principles and interests”, *The National Interest*, 01.06.2006, URL: <https://nationalinterest.org/article/principles-and-interests-797>, traducerea noastră.

⁴⁶ Bill Richardson, „A new Realism. A realistic and principled foreign policy”, *Foreign Affairs*, January/February 2008, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2008-01-01/new-realism>, accesat la 20.09.2018.

⁴⁷ Scott Englund, *op. cit.*

4. Realismul principial al lui Jane Kirkpatrick și legătura cu doctrina Reagan

Așa cum am văzut, realismul principial exista deja în literatura americană, în zona ideilor și politicilor, dar avea foarte puțin de a face cu modul în care înțelege administrația Trump această formulă și modul în care abordează ea afacerile externe. În multe dintre aceste abordări apare o legătură puternică cu politica externă a lui Ronald Reagan. Iar acest lucru vine, în primul rând, de la John Whitehead, care aducea drept argument acțiunile administrației Reagan, dar vine și de la influența modului de a governa și a leadershipului lui Reagan asupra membrilor administrației Trump. Gail Yoshitani este cel care a identificat sursa conceptelor de politică externă în ideile propuse de Jeane J. Kirkpatrick în 1980, și îmbrățișate de către Ronald Reagan în prima sa cursă prezidențială⁴⁸.

Aceasta ar putea explica atât abordările actuale ale administrației Trump, care a împrumutat aceste politici din perioada lui Ronald Reagan, dar și de la sfaturile și întâlnirile private ale lui Henry Kissinger cu președintele Trump – chiar dacă nu au fost identificate de acesta cu principiile lui Jeane Kirkpatrick, pe care le-a adoptat involuntar. Yoshitani a făcut o comparație completă între documentele administrației Trump și eseurile și declarațiile lui Jeane Kirkpatrick. Chiar dacă Jeane Kirkpatrick nu a utilizat niciodată formularea „realism principial”, descrierea sa asupra modului în care America vede lumea și rolul său în anii '80 este foarte asemănător cu ideile promovate azi de către administrația Trump, la o distanță de 35-40 de ani.

Kirkpatrick era o democrată declarată când a fost abordată de către echipa lui Ronald Reagan, în 1980. A devenit consilierul de politică externă a lui Reagan în timpul campaniei și în echipa de tranziție. A fost membru în Consiliul Național de Securitate și reprezentant permanent al SUA la Națiunile Unite. A fost sinonimă și egală cu Politica Externă a Americii din ianuarie 1981 până în aprilie 1985⁴⁹. În abordările sale, a numit trei direcții pentru America: mai întâi, a respins

politica de destindere, cu scopul de a câștiga Războiul Rece prin intermediul cursei înarmării și a epuizării economice a Uniunii Sovietice; a respins globalizarea și asumarea de către Statele Unite ale unui rol global; iar în al treilea rând, a pledat și susținut ferm respectarea principiilor democrației liberale. Toate aceste componente le putem regăsi în politica externă a lui Ronald Reagan.

Strategia de politică externă a lui Reagan s-a intitulat „pace prin putere”, la fel ca unul din pilonii Strategiei de securitate națională a lui Trump. În timp ce Kirkpatrick nu accepta posibila integrare a Uniunii Sovietice în sistemul democratic internațional – abordarea lui Fukuyama după Războiul Rece⁵⁰ – actuala Strategie de Securitate Națională a SUA vede la fel situația în cazul Chinei: „Timp de mai multe decenii, politica SUA a fost înrădăcinată în credința că sprijinul pentru creșterea Chinei și integrarea sa în ordinea internațională post-război ar liberaliza China. Contrar speranțelor noastre, China și-a extins puterea pe seama suveranității altora”⁵¹.

La nivel global, Kirkpatrick a cerut Statelor Unite „să abandoneze abordarea globalistă care neagă realitățile culturii, caracterului, geografiei, economiei și istoriei în favoarea unui universalism vag și abstract”⁵². Doctrina Monroe era menționată și atunci, globalizarea a fost criticată la fel ca și abordarea liberală, în locul lor sugerându-se că Statele Unite ar trebui să își asume un spirit internaționalist dezinteresat, contestând credința conform căreia „ceea ce e bun pentru lume e bun și pentru Statele Unite,” și faptul că „puterea este utilizată pentru a promova obiective morale, nu pe cele strategice sau economice”, abordări ale

⁵⁰ Francis Fukuyama, „The End of History”, *National Interest*, 1989, URL: https://www.embl.de/aboutus/science_society/discussion/discussion_2006/ref1-22june06.pdf, accesat la 20.09.2018; Francis Fukuyama, „The End of History and the Last Man”, *The Free Press*, New York, 1992, URL: <https://www.democraziapura.altervista.org/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf>, accesat la 20.09.2018; Francis Fukuyama, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, București, Editura Vremea, 1994.

⁵¹ US National Security Strategy, *A New National Security Strategy for a New Era*, 2017, traducerea noastră.

⁵² Gail Yoshitani, *op. cit.*, traducerea noastră.

⁴⁸ Gail Yoshitani, *op. cit.*

⁴⁹ *Ibidem*.

lumii academice la sfârșitul Războiului Rece. Limitarea abordării globale a SUA în politica externă poate fi regăsită în Strategia de securitate națională a lui Trump din 2017.

Marea diferență apare în respectarea tradițiilor liberal-democrate, acolo unde Kirkpatrick, la fel ca și Ronald Reagan, nu au făcut nici un pas în spate, dar unde administrația Donald Trump a îmbrățișat o ambiguitate constructivă în raport cu principiile și tradiția liberal-democrată a Americii.⁵³ Dar autorii Strategiei din 2017 au subliniat că modul de viață american nu poate fi impus altora, nici nu este vârful progresului, și acțiunile lui Donald Trump în relațiile cu Coreea de Nord și Arabia Saudită susțin această ambiguitate – cazul Kashoggi fiind complet împotriva credințelor profunde ale lui Ronald Reagan. Se pare că aceasta e marea diferență: pentru Reagan, democrația liberală era un mod de viață, profund ancorat în credințele și politicile sale; pentru Donald Trump, pragmatismul și abordarea lumii și a aliaților bazată pe costuri, alături de atracția pentru lideri autocrați, precum Vladimir Putin, lasă principiile acestea în spații cețoase și gri în care pot fi ignorate sau utilizate în funcție de situație.

5. Suișuri și coborâșuri: realismul principal în noua lume globală competitivă o etichetă pentru orice scop?

Nivelul ridicat de influență, sau chiar legăturile directe între abordarea lui Ronald Reagan în politica externă și cea a lui Trump a fost subiectul nostru de analiză în numeroase articole⁵⁴. Am vorbit chiar despre o doctrină Reagan 2.0. când am considerat modul în care administrația a reacționat după anunțul privind retragerea trupelor americane din Siria (și Afganistan)⁵⁵. Teza noastră de bază

este că, chiar dacă a rezultat din nevoia de a improviza rapid o reacție la anunțul ad hoc al președintelui Trump, administrația Trump și sistemul american au conceput idei relevante într-o doctrină Reagan 2.0 destinată să înnămoalească Rusia în Siria, la fel cum s-a întâmplat cu Uniunea Sovietică în Afganistan în 1979-1989, cu o cursă a înarmărilor lansată azi prin intermediul rachetelor hipersonice, cu o Rusie ce se confruntă cu sancțiuni economice care îi epuizează resursele în același mod în care Uniunea Sovietică a fost epuizată de cursa înarmărilor nucleare și de inițiativa Războiul Stelelor, la sfârșitul Războiului Rece⁵⁶.

Ceea ce am văzut la realismul principal și modul în care e transpus în politici de către administrația Trump este mai degrabă un fel de improvizație decât o doctrină profund gândită de politică externă. Este mai mult un mod de a explica declarațiile publice impredictibile ale președintelui SUA, pentru a-l corecta și nuanța, în avantajul Statelor Unite, decât o doctrină reală. Scott Englund numește formularea sa pentru politica externă drept o modalitate de a explica anti-internaționalismul din sintagma „America First”, dar care să permită și justificarea intervențiilor militare, atunci când este nevoie⁵⁷. Tot el nota că „ceea ce președintele Trump spune impromptu ar trebui să i se dea mai puțină atenție decât elementelor care sunt scrise în numele lui, iar acestora, la rândul lor, să li se dea mai puțină importanță decât celor pe care le face administrația Trump în numele poporului american”⁵⁸.

După cum am văzut, o comparație cu doctrina Reagan se poate face pe baze foarte

⁵³ US National Security Strategy, *A New National Security Strategy for a New Era*.

⁵⁴ Iulian Chifu, „Testul Suprem: Trump împinge Rusia spre un nou Afganistan în Siria”, *Adevărul blog*, 09.01.2019, URL: https://adevarul.ro/international/rusia/testul-suprem-trump-impinge-rusia-nou-afganistan-siria-1_5c35bd0edf52022f75686527/index.html, accesat la 20.09.2018.

⁵⁵ Iulian Chifu, „Efectul Trump în administrația americană: cum faci peste noapte o doctrină, o retragere și soluții de

pace în Orientul Mijlociu”, *Buletin CPCEW*; Iulian Chifu, „Complexitatea relațiilor Trump-Erdogan și revenirea lui Bashar al Assad în față în Siria și Orientul Mijlociu”, *Adevărul blog*, 14.01.2019, URL: https://adevarul.ro/international/in-lume/complexitatea-relatiilor-trump-erdogan-revenirea-bashar-assad-fata-siria-orientul-mijlociu-1_5c3c5e73df52022f7599aa49/index.html#; Iulian Chifu, „Premise, preliminarii și perspective pentru o Doctrină Trump: revenirea la politica de putere”, *Infosfera*, Anul XI, nr. 1/2019.

⁵⁶ Iulian Chifu, „Premise, preliminarii și perspective pentru o Doctrină Trump: revenirea la politica de putere”, *Infosfera*, Anul XI nr. 1/2019.

⁵⁷ Scott Englund, *op. cit.*

⁵⁸ *Ibidem*, traducerea noastră.

puternice, dar cu anumite diferențe legate de actualul deținător al mandatului de președinte. Aceasta ar putea fi rezultatul unor similarități prezente la nivel internațional atunci și acum, la tranziția de la lumea bipolară către SUA ca actor cu rol dominant sau viceversa, revenirea de la o lume în care SUA avea rolul dominant la una cu mai mulți deținători de putere relevantă. În anii '80, SUA privea prăbușirea inevitabilă a Uniunii Sovietice și sfârșitul lumii bipolare, atentă și precaută să nu-și asume poziția de hegemon cu toate responsabilitățile asociate, o poziție pe care SUA nu a exercitat-o niciodată; acum, lumea s-a mutat într-un sens diferit, cu mulți pretendenți și contestatari, într-o lume globalizată, cu multe încercări de a contura și desena guvernanta globală (numită de Rusia multipolarism, un termen pe care îl respingem și îl contestăm pe baza componentei indisolubile a nevoii de utilizare a politicilor de putere și reșezare/recunoaștere a existenței sferelor de influență, respinse explicit la nivel internațional). De asemenea, China este un contestatar al primatului SUA în lume. SUA ar trebui să se ocupe cu rezervă să arate suficient de multă forță pentru a descuraja și a nu fi nevoită să-și utilizeze puterea, și asta din cauza unei capacități mai limitate de a-și impune voința la nivel global, oricând și oriunde are nevoie să o afirme.

În ceea ce privește documentele raportului NIC – National Intelligence Council Global Trends 2030, raportul notează: „Ar fi tentant să impui ordinea în acest aparent haos, dar acest lucru ar fi prea costisitor pe termen scurt și s-ar solda cu un eșec pe termen lung”⁵⁹. Strategia de securitate națională a lui Trump din 2017 susține și ea că, în actuala „lume competitivă”, SUA ar trebui să promoveze, în primul rând, un echilibru de putere, favorabil națiunii, aliaților săi și partenerilor, apoi să limiteze rolul pe care SUA îl joacă în formarea unui sistem global de gândire⁶⁰. În legătură cu acest al doilea punct, Strategia de securitate națională notează:

⁵⁹ National Intelligence Council, *Global Trend 2030: Alternative Worlds*, decembrie 2012, URL: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf>, accesat la 20.09.2018.

⁶⁰ Gail Yoshitani, *op.cit.*, traducerea noastră.

Statele Unite trebuie să-și adapteze strategia sa în diferitele regiuni ale lumii pentru a proteja interesele americane. „Avem nevoie de strategii regionale integrate care evaluează natura și magnitudinea amenințărilor, intensitatea competițiilor și promisiunea oportunităților la îndemână, totul în contextul realităților locale politice, economice, sociale și istorice”⁶¹.

Gail Yoshitani a notat în concluziile sale legate de realismul principial și abordarea practică a conceptului că, pe când Kirkpatrick credea în anii '90 că America nu avea suficienți bani, voință și înțelepciune pentru dominația globală și pentru transformarea lumii potrivit ideologiei politice americane, care era dincolo de capacitățile SUA, ea trebuie să acționeze în limita propriilor resurse și să se bazeze pe celelalte națiuni pentru a preveni controlul expansionist violent al statelor relevante. Confruntată cu un sistem internațional competitiv, administrația Trump, în Strategia națională de securitate din 2017, imită, prin conceptul „realism principial”, abordarea de politică externă a lui Kirkpatrick din anii '80 și recomandările sale pentru a menține supremația SUA într-o lume competitivă.

Ce ar trebui să așteptăm de la politica externă americană în administrația Trump? O abordare foarte clară cu amprenta interesului național reflectată la toate nivelurile de decizie, o abordare înclinată spre costuri și împărțirea responsabilităților în această direcție, tentația echilibrării balanțelor de plăți bilaterale cu partenerii săi cei mai importanți – China, Japonia, Coreea de Sud, UE (în primul rând cu Germania), Australia; menținerea alianțelor – cu precădere NATO, de fiecare dată când e necesar și când se confruntă cu amenințări venind de la marii actori – China, Rusia, Iran. Încercarea de a pune bazele unui acord comercial de liber schimb cât mai cuprinzător cu UE; peste toate, impredictibilitatea președintelui Trump în apariții publice și afirmații, care trebuie să fie respectate, dar și nuanțate ulterior, pentru a servi intereselor americane și a respecta angajamentele existente.

⁶¹ US National Security Strategy, *A New National Security Strategy for a New Era*, 2017, traducerea noastră.

Rusia rămâne un rival care intervine de fiecare dată când interesele americane sunt prezente oriunde în lume pentru a le submina, dar va fi considerată în mai mică măsură o amenințare din cauza puterii economice reduse. China, la rândul său, rămâne principalul rival la toate nivelurile și ar trebui îndiguită prin sisteme multiple de alianțe. Pe de altă parte, UE este un partener, cât timp își îndeplinește condițiile unei competiții corecte, inclusiv investițiile în apărarea proprie și achiziția de noi capacități militare. În Orientul Mijlociu, Iranul rămâne principalul inamic ce trebuie îndiguit, Israelul cel mai important aliat, iar statele arabe sunnite din Golf reprezintă parteneri viabili când ne gândim la controlul global al prețului petrolului și îndiguirea Iranului, dar și încercarea de stabilizare a Orientului Mijlociu.

BIBLIOGRAFIE:

1. CHIFU, Iulian, „Complexitatea relațiilor Trump-Erdogan și revenirea lui Bashar al Assad în față în Siria și Orientul Mijlociu”, *Adevărul blog*, 14.01.2019, URL: https://adevarul.ro/international/in-lume/complexitatea-relatiilor-trump-erdogan-revenirea-bashar-assad-fata-siria-orientul-mijlociu-1_5c3c5e73df52022f7599aa49/index.html#
2. CHIFU, Iulian, „Efectul Trump în administrația americană: cum faci peste noapte o doctrină, o retragere și soluții de pace în Orientul Mijlociu”, *Buletin CPCEW*.
3. CHIFU, Iulian, „Premise, preliminarii și perspective pentru o Doctrină Trump: revenirea la politica de putere”, *Infosfera, Anul XI*, nr. 1/2019.
4. CHIFU, Iulian, „Strategia de securitate Trump: realism dur și pur, naționalism și excepționalism american, cu Europa partener transatlantic puternic”, *Adevărul blog*, 22.12.2017, URL: https://adevarul.ro/international/statele-unite/strategia-securitate-trump-realism-dur-pur-nationalism-exceptionalism-american-europa-partener-transatlantic-puternic-1_5a3ccb25d7af743f8d9bb5c1/index.html
5. CHIFU, Iulian, „Testul suprem: Trump împinge Rusia spre un nou Afganistan în Siria”, *Adevărul blog*, 09.01.2019, URL: https://adevarul.ro/international/rusia/testul-suprem-trump-impinge-rusia-nou-afganistan-siria-1_5c35bd0edf52022f75686527/index.html
6. HALDEVANG, Max, „The Oxymoron doctrine. Trump’s doctrine of ‘principled realism’ baffles the foreign policy world”, 25.09.2018, *Quartz*, URL: <https://qz.com/1401599/unga-trumps-principled-realism-doctrine-is-an-oxymoron/>
7. DUNGACIU, Dan, coordonator, *Enciclopedia Relațiilor Internaționale* (vol I, II), Editura RAO, București 2017.
8. *Enciclopedia operelor fundamentale ale filosofiei politice*, Editura Institutului de teorie socială, București, 2001.
9. ENGLUND, Scott, „Principled Realism: Interests and Ideology”, 02.04.2018, *Trends*, URL: <http://trendsinstitution.org/principled-realism-interests-and-ideology/>
10. FUKUYAMA, Francis, *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Vremea, București, 1994.
11. FUKUYAMA, Francis, „The End of History and the Last Man”, *The Free Press*, New York, 1992, URL: <https://www.democrapiapura.altervista.org/wp-content/uploads/2015/01/1992-Fukuyama.pdf>
12. FUKUYAMA Francis, „The End of History”, *National Interest*, vara 1989, URL: https://www.embl.de/aboutus/science_society/discussion/discussion_2006/ref1-22june06.pdf
13. GAIL, Yoshitani, „Jeane Kirkpatrick and the Roots of Principled Realism”, 09.10.2018, *War on the rocks*, URL: <https://warontherocks.com/2018/10/jeane-kirkpatrick-and-the-roots-of-principled-realism/>
14. „A Keynote Speech by U.S. Secretary of State Michael R. Pompeo”, *GMF*, 04.12.2018, URL: <http://www.gmfus.org/events/keynote-speech-us-secretary-state-michael-r-pompeo>
15. HAGEL, Chuck, „Principles and interests, The National Interest”, 01.06.2006, URL: <https://nationalinterest.org/article/principles-and-interests-797>
16. KIRKEY, Sharon, „Is Donald Trump’s ‘principled realism’ a real doctrine?”, *National Post*, 26.09.2018, URL: <https://nationalpost.com>

com/news/world/is-donald-trumps-principled-realism-a-real-doctrine

17. KISSINGER, Henry, *Diplomația*, Editura All, 1998.

18. MORGHENTAU, Hans J., *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Editura Polirom, Iași, 2013.

19. „Global Trend 2030: Alternative Worlds”, *National Intelligence Council*, decembrie 2012, URL: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november2012.pdf>

20. PLATIAS, Athanassios G.; KOLIOPOULOS, Constantinos; *Thucydides – On Strategy. Grand Strategies in the Peloponnesian War and their Relevance Today*, Columbia University Press, 2010.

21. „President Trump’s Speech to the Arab Islamic American Summit”, 21.05.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/president-trumps-speech-arab-islamic-american-summit/>

22. „Remarks by President Trump on the Strategy in Afghanistan and South Asia”, 21.08.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-strategy-afghanistan-south-asia/>

23. „Remarks by President Trump to the 73rd Session of the United Nations General Assembly”, 25.09.2018, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-73rd-session-united-nations-general-assembly-new-york-ny/>

24. „Remarks made by President Trump at

the 72nd Session of the United Nations General Assembly”, 19.09.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/remarks-president-trump-72nd-session-united-nations-general-assembly/>

25. RICHARDSON, Hagel, „A new Realism. A realistic and principled foreign policy”, *Foreign Affairs*, ianuarie/februarie 2008, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2008-01-01/new-realism>

26. RUSSELL, Greg, „Theodore Roosevelt, Geopolitics and Cosmopolitan Ideals”, *Review of International Studies*, vol. 32, nr. 3 (iul. 2006)

27. RUSSELL, Greg, „Madison’s Realism and the Role of Domestic Ideals in Foreign Affairs”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 4, *Perceptions of the Presidency* (Fall, 1995).

28. Transcriptul complet al declarației „President Donald Trump’s UN General Assembly Speech”, *National Post*, 26.09.2018, URL: <https://nationalpost.com/news/world/trump-un-speech>

29. „A New National Security Strategy for a New Era”, *US National Security Strategy*, 18.12.2017, URL: <https://www.whitehouse.gov/articles/new-national-security-strategy-new-era/>

30. YOSHITANI, Gail, „Jeane Kirkpatrick and the Roots of Principled Realism”, *War on the rocks*, 09.10.2018, URL: <https://warontherocks.com/2018/10/jeane-kirkpatrick-and-the-roots-of-principled-realism/>

TABLOUL RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE DIN EUROPA DE SUD-EST

Teodor BADIU*

Având în vedere evoluțiile globale și schimbările constante (uneori chiar radicale) la care asistăm, remarcăm că interacțiunile dintre diferite lumi (civilizații) produc adevărate „efecte de domino”, având mai mult o conotație negativă, decât una constructivă. Dar când vorbim de Europa de Est, parcursul istoric scoate la iveală lupta puterilor pentru a contesta și contracara posibilitatea adversarilor de a obține avantaje, situație/proces definit după 1945, de literatura de specialitate, drept echilibru de putere. Așa încât, detaliind situația din Europa de Sud-Est, vom remarca cum actori ca Federația Rusă, Turcia și SUA încearcă să se folosească și de această zonă pentru a se echilibra reciproc și a se promova la nivel global în sistemul anarhic internațional; iar actorii secundari, precum România, Bulgaria, Ucraina, Serbia și Republica Moldova, încearcă să participe la acest joc internațional cu intenția de a se stabiliza și de a reveni pe căile normalității, cu toate că, până și între aceștia, se încearcă o delimitare între haos și stabilitate, în direcția jocului mai mare al puterilor interesate de spațiul Europei de Sud-Est.

Cuvinte-cheie: echilibru de putere; Europa de Sud-Est; NATO; geostrategie; amenințări; securizare.

Introducere

Încă din Evul Mediu, zona Europei de Sud-Est s-a aflat la convergența intereselor marilor puteri, iar acest spațiu a devenit punctul comun de manevră politico-militară în încercările puterilor de a se contracara pentru a menține un echilibru și pentru a preveni instaurarea unui hegemon în regiune. Putem spune că, din punct de vedere socio-cultural și al interacțiunilor istorice, această porțiune a Europei face parte dintr-un întreg, denumit Europa de Est¹. Astfel, granițele sud-estului Europei sunt, mai degrabă, fluide, regiunea trebuind a fi văzută ca o entitate interconectată, ce în procesul său evolutiv angrenează mulți actori din proximitate, dar și din alte spații geografice, datorită importanței

¹ N.A.: În cazul Europei de Est, ca și în cazul altor regiuni de pe glob, nu există o delimitare foarte clară, definițiile și delimitările acestei zone variind de la autor la autor și de la sursă la sursă. Totuși, este acceptată și varianta în care Europa de Est este constituită din statele baltice – Estonia, Letonia și Lituania – state din centrul Europei – Republica Cehă, Ungaria, Polonia, Slovacia și Slovenia – state balcanice și din sud-estul Europei – Croația, Bosnia și Herțegovina, Serbia, Muntenegru, Albania, Republica Macedonia de Nord și Bulgaria – și state catalogate doar estice – Rusia, Belarus, Ucraina, România și Republica Moldova. Vezi și URL: http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Eastern_Europe, accesat la 27.12.2018.

* Teodor BADIU este masterand al Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul” din București, în Relații internaționale și studii de intelligence. E-mail: teodorbadiu01@gmail.com

sale strategice. Tocmai din această perspectivă ne interesează ca în analiza de față să decelăm cât de relevant a rămas în continuare aspectul strategic și de securitate a zonei, ce actori sunt interesați și implicați în timpul istoric actual, dacă anumite mișcări politice și militare în regiune pot determina schimbări ale echilibrului de putere și cum poate acest spațiu afecta alte zone învecinate. Așa încât, prin prezenta lucrare, doresc să evidențiez importanța pragmatică a zonei și cum aceasta poate determina, prin intervențiile marilor actori, schimbări geopolitice surprinzătoare pe termen mediu și lung.

Din punct de vedere structural, lucrarea amintește, în prima parte, de marii actori – SUA, Federația Rusă și Turcia – urmărind să ofere un punct de vedere asupra motivației fiecăruia de a acționa, succedat de o frescă asupra situației și acțiunilor actorilor secundari (România și Bulgaria, ca state aflate în mijlocul acțiunilor actorilor mari și Ucraina ca element neafiliat zonei, dar a cărei dinamică poate genera riscuri și amenințări pentru arhitectura de securitate a Europei de Sud-Est) și, spre final, aducând în discuție, pe de o parte, problema „Kosovo” în conflictul său cu Serbia și, pe de altă parte, a Transnistriei în raport cu Republica Moldova, în încercarea de a arăta cum aceste conflicte pot produce pentru regiune și pentru NATO probleme grave de securitate.

În ceea ce privește echilibrul de putere din regiune, bazându-se pe empirismul Războiului Rece, fie că vorbim de autori precum Tucidide și Carl von Clausewitz sau Hans Morgenthau, Kenneth Waltz ori Martin Whight, în esență, toți definesc mediul internațional ca o scenă unde actorii statali se contrabalansează, individual sau ca grup, pentru a echilibra raporturile de putere și a-și impune voința și modelul cultural. În viziunea realistă, se consideră că este un aspect ce se constituie natural, căci, dacă un stat sau un grup de state dobândește supremația, celelalte state se vor coaliza împotriva sa/lor pentru a restabili balanța. *Echilibrul de putere* se poate realiza între două entități, formând *echilibru simplu*, sau între cel puțin trei entități, formând *echilibru complex*, dar care se întâlnește pe două

niveluri, în speță fiind vorba de echilibrul global – cu referire la mediul internațional – și echilibrul regional – cu referire la zone specifice².

În această lumină, putem remarca o nouă rebalansare, atât a regiunii Mării Negre, cât și a Europei de Est, ca o confruntare dintre Orient – exprimat prin Federația Rusă (mai ales din prismă istorică, formându-i cultura strategică) și Turcia (luând în considerare atitudinea pe care a adoptat-o față de aliații săi după eșecul loviturii de stat din 2016) – și Occident – exprimat prin structurile NATO și UE.

Apare, însă, întrebarea: ce determină o rebalansare de asemenea amploare, implicând actori riverani și îndepărtați, în zona Europei de Sud-Est? După cum putem remarca, Federația Rusă și Turcia au o abordare proactivă din perspectivă politico-militară, în scopul de a transforma *echilibrul local*³ în favoarea lor și de a-l folosi pentru tranziția spre un *echilibru global*; Ucraina încearcă să-și revină din șocurile la care a fost expusă prin pierderea Peninsulei Crimeea și a confruntărilor dintre forțele proprii și cele separatiste pro-ruse; Serbia își revine lent, politic și economic, după dezastrul dezintegrării fostei Iugoslavii și după bombardarea Belgradului de către forțele NATO, putând juca un rol vindicativ în contextul arhitecturii de securitate NATO; Republica Moldova și Bulgaria, ale căror politici de securitate necesare le depășesc capacitățile economice și militare din cauza gravelor probleme interne, întâmpină blocaje în a oferi răspunsuri prompte la amenințările și riscurile zonei Mării Negre, dar nici nu reușesc să combată influența Federației Ruse asupra lor; România se găsește în ipostaza de avanpost NATO în regiune și trebuie să-și asume un rol de generator de securitate, alături de Polonia, însă infrastructura nu îi permite maximizarea acțiunilor sale, iar costurile depășesc posibilitățile statului.

² Edward A. Kolodziej, *Securitatea și relațiile internaționale*, trad. Ramona-Elena Lupu, Editura Polirom, Iași, 2007, pp. 161-188.

³ Paul Robinson, *Dicționar de securitate internațională*, trad. Monica Neamț, Cluj-Napoca, Editura CA Publishing, 2010, p. 82.

1. Care sunt principalii actori și ce îi determină să acționeze în regiune?

Europa de Sud-Est este o zonă de o importanță deosebită, având valențe militare vechi, dar și implicații geoeconomice noi, care pot spori bogăția statelor sau, folosită de competitori, poate lucra împotriva economiilor naționale. Astfel, fie că vorbim de mizele bazinului Mării Negre – strategică, (întrucât oferă acces la Marea Mediterană prin strâmtorile Bosfor și Dardanele și la gurile Dunării, așa încât logica ne spune că statul care deține controlul politic și militar majoritar sau total al bazinului își mărește astfel puterea și influența în regiune) și energetică, (deoarece, pe de o parte, în subsolul Mării Negre se află însemnate depozite de petrol și gaze naturale⁴, iar, pe de altă parte poate, deveni o rută de transport a resurselor energetice) – fie că vorbim de mizele politico-militare ale Balcanilor de Vest (Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Serbia), Republica Moldova sau Ucraina, dinamica mediului internațional al acestei regiuni respectă, în mare măsură, ciclicitatea istorică, unde actorii puternici se intersectează și încearcă să-și impună voința în mod rațional.

1.1. Federația Rusă

Începând cu Federația Rusă, există un moment definitoriu care a transformat ideea în acțiune, în speță, fiind vorba de momentul discursului lui Vladimir Putin din cadrul Conferinței de securitate de la Munchen, din 2007⁵. În cadrul acesteia, președintele Federației Ruse, Vladimir Putin, anunța, pe un ton aproape profetic, direcțiile pe care statul său le va lua în contextului noii ordini mondiale, astfel încât a reliefat atunci intențiile conducerii ruse de a transforma statul său într-un decident internațional, ulterior trădând, cu ocazia centenarului Revoluției bolșevice, o

nostalgie față de valențele Imperiului Rus⁶, care ar denota o reîntoarcere la origini. În acest sens, Federația Rusă, pentru a desfășura acțiuni hibride (combinație între măsurile militare, neconvenționale și operațiunile informaționale) și presiuni politice (șantaj energetic și economic, acțiuni diplomatice, recompense disproporționate etc.) împotriva competitorilor, și-a stabilit un set de principii care să-i dirijeze acțiunile, din Europa de Est până în Asia.

Apărarea teritorial-politică a statului – statul rus este conștient de faptul că este vulnerabil din două considerente majore: teritoriul pe care îl cuprinde este asimetric populat, așa încât majoritatea populației se află în Rusia europeană, iar apărarea și securizarea granițelor unui astfel de colos presupun costuri semnificative, o logistică complexă și funcțională și angrenarea masivă de forțe ale statului; dar și regimul promovat se îndepărtează de modelele democrațiilor occidentale, favorizate tot mai mult după anii '90, stârnind nemulțumiri și conferind premisele unor revolte sociale cu efecte paralizatoare asupra instituțiilor și infrastructurilor generale. Astfel, adoptarea unei abordări politice defensiv-agresive bazată pe un pretext de opoziție cu un stat sau un grup de state oferă legitimitate acțiunilor coercitive, atât în fața opiniei internaționale, cât și în fața propriei societăți, care este angrenată, din proprie inițiativă sau ajutată, să accepte și să susțină politicile propriului guvern, chiar dacă acesta neglijează cetățeanul rus. În acest context, a fost creată o perspectivă de securitate a Federației Ruse, cu puternice valențe militare, ce urmărește patru dimensiuni⁷: descurajarea amenințărilor/interferențelor militare și politice care pot afecta în sens negativ securitatea națională și promovarea intereselor sale; susținerea intereselor politico-economice în

⁴ Daniel Ionașcu, „Zăcămintele valoroase din Marea Neagră. Cum poate deveni România un hub regional de gaze naturale” în *Adevărul*, URL: https://adevarul.ro/economie/afaceri/zacaminte-valoroase-marea-neagra-deveni-romania-hub-regional-gaze-naturale-1_561fd071f5eaafab2cb1ab85/index.html, accesat la 14.09.2018.

⁵ ***, Site-ul Președinției Ruse, URL: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>, accesat la 28.12.2018.

⁶ David Filipov, „Russia carefully marks 100th anniversary of Great October Revolution”, în *The Washington Post*, URL: https://www.washingtonpost.com/world/europe/russia-carefully-marks-100th-anniversary-of-great-october-revolution/2017/11/06/94afde02-c284-11e7-9922-4151f5ca6168_story.html?noredirect=on&utm_term=.8211799fbf98, accesat la 28.12.2018.

⁷ ***, „Mission and Objectives of the Russian Armed Forces”, *Ministerul Apărării Federației Ruse*, URL: <http://eng.mil.ru/en/mission/tasks.htm>, accesat la 14.09.2018.

folosul statului; folosirea altor operațiuni față de cele de constrângere și utilizarea forței militare, ceea ce s-a resimțit profund în ultimii ani în regiunea Mării Negre.

Influențarea zonelor din proximitatea graniței – deși destrămarea URSS a dus la înființarea unor noi state a căror istorie, cultură, valori, tradiții și obiceiuri sunt, în mare măsură, diferite de restul fostelor state sovietice, Federația Rusă, în virtutea legăturilor istorice cu acestea, dar și din raționamente strategice și economice, a preferat să continue să păstreze o legătură cu statele ex-sovietice. Pentru început, soluția CSI⁸ părea varianta cea mai rentabilă ce păstra o legătură politică și economică a miezului fostei Uniuni Sovietice cu statele foste periferice. Din comportamentul observat al Federației Ruse, se remarcă acordul tacit de a renunța la deținerea influenței asupra statelor ce au făcut parte din Tratatul de la Varșovia (păstrând însă un interes pentru cele de origine slavă, unde apartenența la o ramură comună mai poate produce, în diferite măsuri, efecte asupra politicii acestora), în favoarea instituțiilor interguvernamentale occidentale. Însă, când influența structurilor occidentale începea să se extindă și asupra fostelor republici federale ale URSS, statul rus a reacționat vulcanic, ilustrative în acest sens fiind invazia militară a Georgiei (2008) și procesul de destabilizare a Ucrainei, urmat de anexarea Peninsulei Crimeea (2014) – acțiune explicată de unii analiști – precum cei de la RAND Corporation sau Geopolitical Future⁹ – drept corectare a granițelor teritoriale istorice, unde teritoriul maritim al Federației Ruse în spațiul Mării Negre se apropie de cel deținut în timpul

Imperiului Țarist. Trebuie precizat că importanța geostrategică a celor doi actori riverani este însemnată pentru arhitectura de securitate a Federației Ruse, întrucât pot prezenta riscuri din acest punct de vedere.

În timp, acțiunile au urmărit, de asemenea, transmiterea unor mesaje care au trasat limitele relației Federația Rusă-NATO/UE. Excepție au făcut statele baltice, al căror specific a dus la dezinteresul Moscovei față de soarta lor, cu mențiunea că și-au păstrat interesul pentru minoritățile ruse din cele trei state, fiind dispusă pentru a interveni oricând în sprijinul acestora. Este evident pentru noi că Moscova nu va ceda influența asupra teritoriilor istorice, chiar dacă acestea, în prezent, sunt actori internaționali suverani și independenți, iar relaționarea cu aceștia este intermediată nu de ministrul de externe, ci de Șeful Statului Major al Kremlinului.

Perspectiva transformării Federației Ruse într-o mare putere – în cazul acesta, inevitabil, trebuie să ne referim la orgoliul rusesc ca la o caracteristică specifică a psihologiei/identității națiunii rusești, ce a acționat ca o forță motrice ce alimentează ambițiile acestui stat de secole. Încă din timpul lui Petru cel Mare, ideea de Rusie cosmopolită ca leagăn al civilizației slave le-a incitat rușilor tendințele expansioniste în toate formele (politic, militar, cultural, social, economic) și i-a antrenat în diverse confruntări pentru a li se recunoaște puterea și statutul de decidenți internaționali, deși capacitățile reale ale Rusiei nu puteau susține pretențiile elitelor politice. Conducerea de la Kremlin încearcă să demonstreze că modelul rusesc poate fi o alternativă și/sau soluție la problemele din politica internațională și astfel merită, prin eforturile depuse, locul său în G-uri, dar și ca factor decizional global. De asemenea, încearcă să-și asume un rol de lider în alte două aspecte fundamentale: religie și identitate. Având în vedere că, din punct de vedere religios, exceptând Turcia, toate statele riverane au specific confesional ortodox, iar lingvistic și cultural, majoritatea statelor riverane (Ucraina, Georgia, Bulgaria) au rădăcini comune, Federația Rusă încearcă să se poziționeze față de acestea

⁸ N.A.: Comunitatea Statelor Independente (CSI) este o organizație regională compusă din foste state ce constituiau URSS, în momentul de față, aceasta reunind doar 10 din cele 15 de odinioară: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Kazahstan, Kârgâzstan, Republica Moldova, Rusia, Tadjikistan, Turkmenistan și Uzbekistan. Scopurile acestei organizații sunt: recunoașterea și respectarea principiului neamestecului în problemele interne, respectarea suveranității naționale, neutilizarea metodelor coercitive în relațiile internaționale și între ei și egalitatea drepturilor membrilor.

⁹ George Friedman, „Russia’s Strategy: Built on Illusion”, *Geopolitical Futures*, URL: <https://geopoliticalfutures.com/russias-strategy-built-illusion/>, accesat la 14.09.2018.

și altele asemănătoare din Europa de Est, drept continuatorul Imperiului Bizantin¹⁰.

Neintervenția în afacerile interne – deși, în mod paradoxal, acțiunile Federației Ruse din ultimii ani din Europa și Orientul Mijlociu au demonstrat exact opusul sensului acestui principiu, văzută din prisma rusească, neintervenția în orânduirea internă este un element cheie al politicii rusești. Doar Federația Rusă și statele apropiate acesteia se exclud principiului neintervenției în politica internă, căci, din ceea ce se poate observa din comportamentul acesteia, pentru a putea deveni o mare putere și a acționa în conformitate cu obiectivele sale, ea trebuie să fie „liberă” de elementele și agenții externi ce îi pot influența deciziile sau care o pot constrânge. Pentru a se securiza față de interferențele externe, tactica Kremlinului este de a evita competiția acolo unde statul este slab și preferă să elimine concurența ori să o saboteze astfel încât să o surclaseze.

Schimbările politice anunțate de Federația Rusă la Conferințele de securitate au început să direcționeze acest actor spre o militarizare puternică, ce produce în spațiul Europei de Est, dar în mod concret în Europa de Sud-Est (prezența Armatei a 14-a la Tiraspol, militarizarea Sevastopolului, prezența unei flote navale permanente consistente în Marea Neagră, existența sistemului antirachetă S-400 în Crimeea), o gravă dilemă de securitate. Astfel, putem spune că esența amenințării militare rusești constă și în faptul că inegalitățile de putere dintre actorii internaționali au determinat acțiuni simetrice în ceea ce privește reînarmarea și utilizarea puterii în această regiune, cu scopul înfruntării sau descurajării actorilor posibili amenințatori la însăși ideea de „rus și Rusie” (idee ce protejează populația rusă de alterare, dar o și determină să acționeze în folosul statului și să justifice abordările diverse)¹¹, precum Statele Unite, spre exemplu. Putem afirma,

în final, că Federația Rusă încă nu exclude aplicarea principiilor sale și asupra Europei de Sud-Est, marcându-și astfel statutul de oponent al influenței occidentale, însă și ambiția de a demonstra eficiența modelului rusec, fiind o primă etapă în reconfigurarea sferelor de influență în Europa.

1.2. Turcia

În ceea ce privește Turcia, aceasta a reintrat în atenția internațională ca al treilea actor major implicat în regiune, după SUA și Federația Rusă, în urma tranziției sale de la pasivitate la dinamism în politica externă, regiunea extinsă a Mării Negre fiind una dintre punctele de interes ce o pot propulsa la rangul de putere regională. Deși acțiunile sale recente denotă o mișcare bruscă, cu efecte ample în arhitectura de securitate din sud-estul Europei, într-o anumită măsură, evoluția unor evenimente de esență erau previzibile. Cu toate că este un membru vechi al Alianței Nord-Atlantice, activitatea tot mai intensă a marinei SUA în Marea Neagră, cât și atenția acordată impulsivității politice și militare americane au determinat Turcia să resimtă o teamă că Statele Unite ale Americii s-ar putea să renege într-un anumit moment Convenția de la Montreux și astfel, să treacă, prin intermediul NATO, strâmtorile Bosfor și Dardanele dintr-o utilizare exclusivă, într-una comună statelor membre. Dublat de noile politici ale Alianței în zona Mării Negre și de prezența mai multor aliați în zonă, Turcia a început să se simtă stingheră, percepend o constrângere puternică în cazul libertății sale de acțiune în Marea Neagră, care a determinat-o să adopte o poziție de apropiere de Federația Rusă, mai ales având în vedere că între cele două state există o tradiție a relaționării politico-militare asupra Mării Negre, ce datează încă din secolul al XVIII-lea. Este important de apreciat că percepția psiho-istorică a turcilor asupra strâmtorilor Bosfor și Dardanele îi face să acționeze în politica internațională cu un oportunism nociv generat de frica de a pierde controlul asupra strâmtorilor, însă acest fapt demonstrează și că nu sunt dispuși/deschiși la concesii în fața NATO sau a Rusiei în acest context. Din punctul

¹⁰ Jean-Sylvestre Mongrenier, *Rusia amenință oare Occidentul?*, Chișinău, Editura Cartier, 2010, pp. 65-66.

¹¹ Barry Buzan, *Popoarele, statele și frica: O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, trad. Vivia Săndulescu, Chișinău, Editura Cartier, 2017, pp. 103.

de vedere al culturii strategice turcești, este încă valabilă viziunea conform căreia Marea Neagră este un „lac turcesc”, ce datează încă de pe vremea Imperiului Otoman. Însă, aceasta intră în contradicție cu aceeași paradigmă rusească, determinându-le pe cele două state să încerce să împărtășească o abordare comună asupra regiunii, potrivit intereselor lor.

Și cu toate că tendința Turciei este să devină un membru cu statut excepțional în cadrul Alianței, tot aceasta poate juca un rol deosebit de important ca mediator în relația dintre NATO și Federația Rusă, deoarece, din experiență, Turcia știe că, pe termen lung, Rusia nu a fost cel mai de încredere partener și între cei doi actori situațiile tensionate pot escalada repede și într-un timp foarte scurt. În acest sens, Ankara încă rămâne dependentă de apartenența sa la Alianță și de relația cu SUA, mai ales în contextul în care rușii vor încerca să submineze importanța turcească în Marea Neagră, dar, de asemenea, nu poate nici să ignore ceilalți actori riverani, de ale căror relații de bună vecinătate depinde.

Desigur că activitatea Turciei în regiunea extinsă a Mării Negre ridică mari semne de întrebare și griji suplimentare statelor riverane, mai ales pentru România, al cărui rol de avanpost NATO îi dispersează atenția de la jocul Federației Ruse, consumând resurse suplimentare în monitorizarea activității turcești; Grecia privește ambițiile turcești ca pe o amenințare generatoare de dileme de securitate, mai ales și din pricina conflictului istoric dintre cei doi actori, iar Ucraina, care este într-un conflict deschis cu rebelii susținuți de Federația Rusă, privește colaborarea ruso-turcă cu atenție, mai ales că Turcia nu a recunoscut anexarea Crimeei de către ruși. După cum vedem, încercarea Turciei de a se promova ca soluție și model la rezolvarea problemelor europene, practic, generează mai multă tensiune și destabilizare, tocmai datorită memoriei comune a statelor sud-est europene, ce au fost decenii sub presiunea și dominația otomană, intervențiile Turciei fiind, pentru acestea, o reminiscență a vremurilor de atunci.

Un alt aspect de esență constă în faptul că Turcia este obligată, prin specificul său cultural-istoric, să includă abordarea religioasă în politica sa internă și chiar și în cea externă, așa

încât, folosindu-se de comunitățile musulmane de dincolo de malurile Mării Negre, poate influența direcțiile geostrategice ale actorilor prin comunitățile religioase din interiorul lor. Ceea ce le conferă acestor comunități valența strategică este faptul că ele pot vedea în statul turc unul din pilonii reprezentativi deopotrivă ai islamismului vechi, cât și ai celui modern. Spre exemplu, musulmanii din Bosnia și Herțegovina, Kosovo și Albania, unde formează majorități, pot resimți o afinitate față de Turcia, ceea ce îi poate face vulnerabili la inițiativele cu caracter/pretext religios inițiate de turci, fiind și o rampă de lansare pentru promovarea intereselor turcești dincolo de regiunea extinsă a Mării Negre, către inima Europei.

1.3. Statele Unite ale Americii

Pe de altă parte și SUA, prin NATO, au o relevanță însemnată asupra mediului de securitate din regiune. După 1945, SUA devin, în baza ideii de excepționalism american¹², puterea mondială la care aspira, iar câteva decenii mai târziu, dispariția Tratatului de la Varșovia, coroborat cu destrămarea URSS, au confirmat astfel rolul esențial al Statelor Unite ale Americii în politica internațională. Însă, apogeul său a determinat o serie de erori ale administrațiilor americane după 1990, care le-au transformat avantajul de a fi hegemonul mondial într-o povară politică și economică. Așa încât, getsionarea deficitară a puterii a permis ascensiunea militară a Federației Ruse la marginile Alianței Nord-Atlantice, iar de la momentul 11 septembrie 2001, remarcăm că accentul SUA și al NATO este orientat către zona Orientului Mijlociu¹³, oferind regiunii Mării Negre și Europei de Est o atenție secundară. Din ceea ce putem remarca, Europa de Est a

¹² N.A. Excepționalismul american se referă la perspectiva unei misiuni speciale, care a marcat mediul politic american și care i-a legitimat intervențiile în lume ca acțiune misionară de răspândire a principiilor democrației, dublată de promovarea intereselor naționale. A se vedea George Cristian Maior, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, Chișinău, Editura Cartier, 2015, pp. 113-115.

¹³ David Ochmanek, Peter A. Wilson, Brenna Allen, John Speed Meyers, Carter C. Price, *U.S. Military Capabilities and Forces for a Dangerous World. Rethinking the U.S. Approach to Force Planning*, RAND Corporation, 2017, p. 31.

revenit, într-o mare măsură, la viziunea specifică perioadei Războiului Rece, în care SUA vin în contrabalanta Federației Ruse, însă urmând doctrina descurajării, atât convenționale, cât și nucleare.

Cu toate acestea, Statele Unite ale Americii, în contextul NATO, nu uzează la maxim de forța lor pentru securizarea regiunii, o dovadă constând în solicitările statelor est europene – membre ale Alianței – de suplimentare cu trupe și echipamente militare americane. Acțiunile SUA nu denotă o atitudine delăsătoare tocmai datorită investițiilor în sisteme defensive (unul dintre exemple constând în implementarea *Abordării adaptive europene în etape (EPAA)*¹⁴ – cunoscut și ca sistemul antirachetă), ceea ce demonstrează interesul Washingtonului de a-și păstra și fortifica influența în Estul Europei. Trebuie, însă, să menționăm că relația dintre SUA și Federația Rusă, oricât de antitetică ar părea, este una relativ stabilă și consecventă. Chiar după anii '90, cei doi actori au arătat că în anumite domenii pot colabora, spre exemplu, în chestiunea spațiului cosmic ca aspect strategic din care ambele pot obține beneficii și ca element continuator al bipolarității din care, în mod mutual, cei doi să își securizeze puterea și influența în încercarea de a contracara multipolaritatea arenei internaționale.

În ceea ce privește zona sud-estică europeană, putem presupune că, fie colaborarea dintre cele două state se va accentua, păstrându-și fiecare zonele de influență și fără a se provoca în mod real, fie SUA vor continua să-și accentueze și consolideze statutul de hegemon, folosind în regiune o abordare combinată dintre puterea *soft* și *hard*.

Totuși, motivația Statelor Unite ale Americii de a-și păstra influența și în Europa de Est, dar în special sud-estul Europei (mai exact fiind vorba de Readiness Action Plan¹⁵, ce presupune

¹⁴ „European Phased Adaptive Approach”, în *Missile Defense Advocacy Alliance (MDAA)*, URL: <http://missiledefenseadvocacy.org/missile-defense-systems-2/missile-defense-systems/policy-coming-soon/european-phased-adaptive-approach-epaa/>, accesat la 15.09.2018.

¹⁵ ***, „Readiness Action Plan”, *NATO*, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_119353.htm?selectedLocale=en, accesat la 15.09.2018.

instituirea unor măsuri de asigurare, pe termen mediu și lung, care să consolideze apărarea statelor membre NATO și să împiedice posibilitatea de agresiune, cu accent pe exerciții comune și apărare colectivă), se datorează culturii sale strategice, care, după 1945, s-a modelat pe concepția de putere decidentă în mediul internațional. Iar mai târziu, destrămarea URSS-ului le-a conferit Statelor Unite ale Americii statutul de putere hegemonică. Tocmai această lungă perioadă de implicare în mediul internațional vor determina SUA să continue să-și perpetueze influența și viziunea strategică în regiune, mai ales că o bună parte din statele est și sud-est europene preferă o relație mai apropiată cu SUA, în detrimentul Federației Ruse, reminiscențele trecutului socialist fiind încă răni în conștiința comună a fostelor state satelit.

Astfel încât, ca și în trecut, când în estul și sud-estul Europei existau imperii ce se contracarau pentru a menține un echilibru de putere, această trăsătură s-a perpetuat în prezent, cu precizarea că actorii implicați sunt noi, dar și redimensionați, ca urmare schimbărilor geopolitice ample. Tocmai datorită acestor schimbări, state precum România și Bulgaria, ca membri NATO, sau state ca Ucraina – cu ajutorul UE și NATO – au șanse reale de a contribui la echilibrul de putere regional, devenind, politic și militar, mult mai relevanți față de perioadele din trecut, unde supraviețuirea actorilor depindea de capacitățile proprii.

2. Perspectivele actorilor secundari

În contextul stabilirii unui nou echilibru de putere, putem afirma că și actorii riverani care nu sunt direct implicați, dar care resimt efectele acestor ciocniri, prezintă un anumit interes în stabilirea acestui echilibru. Referindu-ne la *Ucraina*, episoadele anexării Crimeei și începerii confruntărilor civile, îndeosebi în estul statului, au produs o serie de vulnerabilități și probleme de funcționare a statului care au apropiat-o foarte mult de tipologia unui stat eșuat.

În această lumină, conducerea de la Kiev este supusă unor probleme ce țin de integritatea

teritorială a statului, de stabilitate și păstrare a securității naționale și sociale, de dezvoltare, de funcționare instituțională și de apărare. Militarizarea Crimeei de către Federația Rusă cu cele trei forțe principale ale armatei (infanterie, aviație și marină), având ca vârf de lance sistemul antirachetă S-400¹⁶, produce dileme de securitate nu numai în cazul Ucrainei, ce o accentuează față de restul actorilor NATO est europeni, formând cu sistemele de rachete balistice Iskander și tactice nucleare Iskander M/SS-26¹⁷ aflate în exclava Kaliningrad, puncte nevralgice defensive/ofensive, ce au capacitatea de a îngreuna sau anula eforturile Alianței de a mai întreprinde acțiuni militare în cazul unui conflict convențional.

În această ecuație, trebuie spus că președinția lui Viktor Ianukovici, datorită afinității sale față de Kremlin și a dezinteresului de a apropia Ucraina de Occident, a determinat acutizarea problemelor de corupție, instabilitate economică și politică, a tensiunilor sociale și a funcționării instituționale precare¹⁸. Așa încât, încă după destrămarea URSS, Ucraina nu a reușit să aplice politici specifice unei bune guvernări, sau, la nivel politic și economic, să realizeze tranziția de la vechiul sistem spre unul mai bun, care să producă efecte vizibile pentru stat și societate. Acest fapt le-a facilitat rușilor, pe de o parte, controlul din umbră, iar, pe de altă parte, posibilitatea de intervenție în eventualitatea în care parcursul Ucrainei se îndepărta de Federația Rusă. O dovadă a unui management politic defectuos îndelungat constă în acțiunile conducerii de după Viktor Ianukovici, ce a accentuat criza în care se află statul ucrainean. Potrivit unui raport RAND

¹⁶ Robert Manea, „Rusia amplasează un sistem avansat de apărare anti-rachetă S-400 în Crimeea”, în *NewsInt*, URL: <https://newsint.ro/global-news/europa/rusia-amplaseaza-un-sistem-avansat-de-aparare-anti-racheta-s-400-crimeea/>, accesat la 15.09.2018.

¹⁷ Bryan Frederick, Matthew Povlock, Stephen Watts, Miranda Priebe, Edward Geist, *Assessing Russian Reaction to U.S. and NATO Posture Enhancements*, RAND Corporation, 2017, p. 107.

¹⁸ Samuel Charap, James Dobbins, Andrei Zagorski, Reinhard Krumm, Esther Ademmer, Yaroslav Lissovlik, Oleksandr Chalyi, Yulia Nikitina, *Getting Out from "In-Between"*, RAND Corporation, 2018, pp. 35-36.

Corporation¹⁹, imediat după anexarea Crimeei, guvernul interimar de la Kiev a încercat să adopte o lege ce interzicea limba rusă, lucru ce a stârnit revoltele etnicilor ruși aflați în estul țării. În mijlocul acestora, s-au ridicat în regiunile de est ale țării oameni politici și formatori de opinie de la periferia scenei politice ucrainene care, ajutați de serviciile de informații rusești, au obținut un control temporar independent al regiunilor față de Kiev. Cel mai relevant exemplu în acest sens este cazul regiunii Donbass, care a rămas o problemă de securitate nerezolvată. Astfel, pentru a contracara pierderea controlului politic asupra propriilor teritorii, guvernul ucrainean a înlocuit conducerile regionale cu oligarhi autohtoni, în speranța ca aceștia să contribuie însemnat la menținerea controlului, prin prisma intereselor personale. Dar, în estul statului, soluția nu a avut succes, aceștia fiind înlocuiți de protestatari pro-ruși, ce au trecut de la cereri de autonomie extinsă și federalizare la autoprocلمarea în mod direct a independenței față de Ucraina. Răspunsul militar al Kievului nu doar că a fost slab, ci a evidențiat incapacitatea de coordonare a armatei, lipsa de loialitate prin defectări multiple și neconcordanța între efectivele de pe hârtie și cele din realitate.

În opinia noastră, poziția Ucrainei se va îndepărta tot mai mult de Federația Rusă, alegând structurile occidentale ca alternativă optimă, însă țara rămâne deocamdată blocată în această situație – depozedarea de un teritoriu și confruntările dintre forțele guvernamentale și separatiști – fără a putea aduce, pe termen scurt și mediu, un plus de valoare mediului de securitate regional. Confruntările interne, dublate de atitudinea vindicativă a oficialităților ucrainene, transformă Ucraina într-un focar de insecuritate, alături de zonele unde există conflicte înghețate, precum Transnistria și Kosovo, pe care Kremlinul le poate valorifica în beneficiul național.

În acest context, statele apropiate din sud-estul Europei, precum România și Bulgaria, pot fi angrenate, într-o anumită măsură, fără voia

¹⁹ Michael Kofman, Katya Migacheva, Brian Nichiporuk, Andrew Radin, Olesya Tkacheva, Jenny Oberholtzer, *Lessons from Russian's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, RAND Corporation, 2017, pp. 36-41.

lor, în conflictul ruso-ucrainean. De asemenea, situația Ucrainei determină România și Bulgaria să se fortifice politic și militar, forțându-le peste capacitățile lor, pentru a opri extinderea instabilității pe teritoriile naționale. În ceea ce privește situația României și Bulgariei ca bastioane NATO, acestea se află în postura de a gestiona dinamica de securitate din regiune ca parte a Alianței, însă sunt foarte dezavantajate, mai ales având în vedere raporturile de forțe combinate, Federația Rusă și Turcia (cu mențiunea că aceasta a rămas în continuare membru NATO la fel de responsabil față de obligațiile de a conferi securitate aliaților și de a menține relații de bună vecinătate cu aceștia) surclasează maritim și aviatic capacitățile celor două state. Dependenta acestora de sprijinul militar al aliaților creează riscuri, având în vedere faptul că se produce o condiționare a eficienței eforturilor de apărare direct proporțională cu forțele statelor implicate în procesul de realizare a securității regionale. De asemenea, alte probleme sunt reprezentate de: absența unor investiții majore în infrastructură și industria de apărare, lipsa de unitate a statelor din UE și percepțiile foarte distincte ale statelor vestice în raport cu cele estice referitoare la amenințările și riscurile mediului de securitate ce vin dinspre Est.

Astfel, prezența forțelor NATO, dar mai ales a Statelor Unite ale Americii, este deosebit de importantă, căci doar așa poate fi pusă în aplicare doctrina descurajării, încurcând posibilele amenințări hibride îndreptate spre România și Bulgaria. Absența unor programe de înzestrare implementate din timp și neglijența cu care aceste două state și-au tratat propriile armate în ultima decadă denotă o gândire strategică pe termen lung defectuoasă. Această problemă se datorează, în mare măsură, tranziției socio-politice postcomuniste, unde mediile politice românești și bulgare au perpetuat oameni din vechilul sistem în cel nou, ca urmare a lipsei unei elite politice noi succesoare vechilor actori politici, care să redefinească rolul și scopul

decidentului politic²⁰. Astfel, după perioada tranziției, s-a perpetuat, în cele două țări, un sistem mixt, ce avea ca fundament regulile unei democrații și elemente caracteristice vechiului sistem.

Dar, dacă ne referim strict la Bulgaria, trebuie spus că aceasta se află sub influență economică rusească, de aceea este condiționată de colaborarea cu România, având în vedere relația celor două state, deschiderea amândurora la Marea Neagră și nevoia de a colabora pentru contracararea influențelor externe.

Potrivit unui clasament al Global Firepower²¹, referitor la capacitățile militare ale statelor lumii, România deține poziția 40 și Bulgaria poziția 60, în vreme ce SUA se poziționează în fruntea clasamentului, urmată de Federația Rusă. În această lumină, devine evident, în opinia noastră, că din punct de vedere militar, cele două state sunt vulnerabile și, cu greu, pot întreprinde acțiuni de apărare.

Cu toate acestea, Bulgaria și România dețin un avantaj esențial în fața celor doi competitori, mai precis gradul ridicat de compatibilitate dintre primele două națiuni ce le permite să se coordoneze și să colaboreze cu ușurință prin schimburi de experiență și/sau informații în sfera militară, de intelligence și în ceea ce privește viitoare strategii de securitate regionale, unde ambele state sunt vizate de riscuri și amenințări. Având în vedere că multe dintre statele europene se confruntă cu probleme de bugetare a armatelor, învechirea tehnicii militare și insuficiență de personal, la inițiativa României și Poloniei, dar și cu susținerea aliaților vecini, s-a decis, cu concursul SUA și cu ajutorul Alianței Nord-Atlantice, să se creeze, prin intermediul conceptului *statului-rețea*²² – prin care sunt înființate noduri de legătură și rețele de comunicare interstatale în domeniile militar și economic – un sistem dublu de protecție și securizare: *Formatul București 9*

²⁰ Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson, „Timp, spațiu și schimbare instituțională în Europa Centrală și de Est”, *Capitalism și democrație în Europa Centrală și de Est*, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 21.

²¹ ***, „Military Strength Ranking”, *Global Firepower*, URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>, accesat la 22.12.2018.

²² George Cristian Maior, *op. cit.*, p. 74.

(B9) și Inițiativa celor Trei Mări (3SI). Una dintre direcțiile de acțiune în cadrul acestor formate constă într-un efort comun și integrat de stopare a activității destabilizatoare a Federației Ruse, ce uzitează de tactici hibride, de *maskirovka*²³ și șantaj energetic²⁴.

Deși nu este un episod singular, trebuie să ne amintim asemănările dintre aceste două structuri de securitate și alianțele regionale din perioada interbelică, mai precis Mica Antantă²⁵ și Înțelegerea Balcanică²⁶. Constituite și atunci, ca și acum, în scopuri defensive, eșecul acelor alianțe regionale alimentează și în prezent în cadrul noilor structuri interguvernamentale frica de o repetare a evenimentelor din trecut.

Inițiativa B9 este formată din țările baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România și Bulgaria și a luat ființă prin consensul româno-polonez din timpul Summitului Statelor Central și Est Europene din 2015. Un an mai târziu, s-au pus și bazele Inițiativei celor Trei Mări, care cuprinde un spectru mai extins de state, începând cu statele baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, Austria, Ungaria, Slovenia, Croația, România și Bulgaria²⁷. Cu toate că existența inițiativelor este publică, încă nu este foarte clar care va fi rolul asumat de acestea. Dorința actorilor implicați în regiune de a nu mai depinde de alte puteri în contextul asigurării propriei securități le-a determinat să construiască două ample comunități de securitate, axate pe dimensiunea militară și economică (decizia dublării spectrului militar cu cel economic nu este aleatorie, căci economicul determină existența și dezvoltarea componentei militare, aceasta ducând la un

raționament simplu: economic fără militar poate exista, însă militar fără economic nu).

3. Posibile riscuri ale sistemului de securitate NATO în regiunea Europei de Sud-Est

Așa cum am arătat, inițiativele statelor aliate, B9 și 3SI, încearcă să formeze un front comun – flancul sud-estic cu cel nord-estic – împotriva unui set de amenințări comune, dar și de a preveni extinderea situației din Ucraina spre propriile granițe, și, totodată, remarcăm cum, tocmai în proximitatea acestui front, sunt prezente elemente ce pot constitui focare de insecuritate ce au potențialul de a determina riscuri și amenințări pentru arhitectura de securitate comună a statelor NATO și UE est-europene.

Desigur că, atunci când ne referim la riscurile dintr-un sistem de apărare integrat, există o multitudine de elemente și de perspective ce pot fi abordate și care pot explica funcționalitatea corectă sau disfuncționalitatea sa. Însă, de această dată, ne vom orienta atenția asupra a două conflicte înghețate, cele din Transnistria și Kosovo, căci acestea au potențialul de a determina evoluțiile ulterioare procesului de securizare a forțelor NATO în regiunea Europei de Est, în mod general, și în mod particular, în cea a Europei de Sud-Est.

Astfel, după declararea independenței în 1991, Republica Moldova s-a confruntat cu o înrăutățire a situației din Transnistria, etnicii slavi majoritari din zona malului estic al Nistrului au format o republică separatistă, pe lângă cea găgăuză, pe care au numit-o Republica Moldovenească Nistreană, cu capitala la Tiraspol. Staționarea Armatei a 14-a la Chișinău²⁸ din 1956, și apoi la Tiraspol a fost și continuă să fie un element provocator, în mod direct, pentru securitatea națională a statelor precum România, Ucraina și Republica Moldova, punând o puternică presiune pe România și Bulgaria – importante avanposturi NATO – care, după cum am văzut, se află într-un

²³ N.A.: Maskirovka se referă la inducerea în eroare a inamicului/adversarului.

²⁴ George Friedman, „From the Intermarium to the Three Seas”, în *Geopolitical Futures*, URL: <https://geopoliticalfutures.com/intermarium-three-seas/>, accesat la 14.09.2018.

²⁵ Encyclopaedia Britannica, URL: <https://www.britannica.com/topic/Little-Entente>, accesat la 14.09.2018.

²⁶ Encyclopaedia Britannica, URL: <https://www.britannica.com/event/Balkan-Entente>, accesat la 14.09.2018.

²⁷ ***, „Declarație comună a miniștrilor de externe din statele Formatului București 9 (B9)”, *Ministerul Afacerilor Externe*, URL: <https://www.mae.ro/node/43571>, accesat la 14.09.2018.

²⁸ Paul Dănuț Duță, Teodor Frunzeti, Ion Panait, *Operațiuni și misiuni OSCE: Studiu de caz: Moldova*, Editura Techno Media, Sibiu, 2008, pp. 242-243.

proces de modernizare militară. De asemenea, poziționarea unei armate ruse atât de aproape de granițele României și Bulgariei, dar și ale Republicii Moldova și Ucrainei, determină, în mod inevitabil, o exercitare a influenței ruse asupra acestora, chiar dacă primele două sunt membre UE și NATO. Armata a 14-a este o cheie rusească cu rol dezechilibrant în echilibrul de putere regional, de factură realistă, întrucât uzitează de componenta coercitivă pentru a redefini politica și relațiile diplomatice.

Pe de altă parte, prezența Armatei a 14-a este motivată, dincolo de oportunitatea rușilor de a se implica în evoluțiile geopolitice regionale, și de existența, la Tiraspol, a unuia din cele mai mari depozite de armament ce datează din perioada sovietică și care nu poate fi strămutat pe teritoriul Federației Ruse, mai ales din cauza costurilor foarte ridicate ce le-ar presupune, dar și a poziționării sale foarte convenabile. Așa încât, în baza acestui fapt, după anii '90 a existat o inițiativă denumită „Propunerea Belkovski”²⁹, ce i-ar fi conferit Transnistriei statutul de stat cu toate drepturile, însă fără a oferi o soluție la problema arsenalului rusesc.

Schimbând, însă, registrul cu problema Kosovo, potrivit unui interviu mai vechi în cadrul Consiliului Relații externe³⁰, recunoașterea de către majoritatea statelor occidentale, în special de către Statele Unite ale Americii, a independenței Kosovo, era una din soluțiile cu cele mai scăzute efecte negative, însă a reprezentat încă o lovitură puternică pentru sârbi, ceea ce i-a îndepărtat și mai mult de valorile occidentale, în favoarea aprofundării relației lor cultural-istorice cu Federația Rusă. Trebuie amintit că, în momentul secesiunii Kosovo, delimitarea teritorială nu a cuprins doar teritoriile albanezilor kosovari, ci, în nordul statului, cuprindea și o însemnată minoritate de sârbi kosovari care se află într-o situație ingrată: pe de o parte, există riscul să fie victime ale unor politici de segregare socială

și politică, formându-se astfel enclave de tip ghetou, iar, pe de altă parte, sârbii kosovari nu resimt nicio apropiere sau afinitate față de noul stat, ei contestând construcția statală Kosovo și recunoscând-o în continuare ca parte a Serbiei.

Cu toate că se discută despre o posibilă aderare a Serbiei la Uniunea Europeană, din pricina litigiului cu unul dintre vecini, potrivit Tratatului Uniunii Europene, procedura de aderare este blocată. De asemenea, sub presiunea situației sale defavorabile, Serbia poate să-și schimbe abordarea politicii externe, preferând o apropiere economică accentuată față de China și una militară față de Federația Rusă, având posibilitatea de a găzdui baze militare și/sau sisteme balistice rusești, ca și în cazul Belarusiei.

În opinia noastră, posibilitățile de manevră, fie reale sau ipotetice, ale Serbiei nu sunt chiar atât de limitate, iar acest fapt a determinat atitudinile proactive ale Poloniei și României ca lideri de flanc NATO. Republica Moldova și Serbia, prin chestiunile teritoriale nerezolvate, pot contribui însemnat la starea de insecuritate a regiunii sud-estice europene.

Cu toate că relevanța conflictelor înghețate, al Serbiei cu Kosovo și al Republicii Moldova cu Transnistria, pare scăzută, în contextul balansării echilibrului de putere în regiune, acestea pot reprezenta pionii semnificativi, a căror poziționare geografică le conferă, în timpul actual, o relevanță geostrategică. Tocmai datorită faptului că Serbia și Transnistria se folosesc de conflict pentru a se afirma în context internațional, coroborat cu susținerea Federației Ruse pentru acțiunile și intențiile lor, va determina, la un moment dat, o mișcare comună a acestora, prin care, în final, Federația Rusă va avea avantaje semnificative.

Concluzii

Într-un discurs din 9 decembrie 1999, John C. Gannon, membru al Consiliului Național de Intelligence, evidențiază câteva aspecte problematice ale nou înființatei Federații Ruse (1991), specifice perioadei de tranziție: greoaia adaptare la economia de piață, păstrarea

²⁹ *Ibidem*, p. 248.

³⁰ Charles A. Kupchan (interviu), „Kupchan: Recognizing Kosovo Least Bad Option for United States” în *Council on Foreign Relations*, URL: <https://www.cfr.org/interview/kupchan-recognizing-kosovo-least-bad-option-united-states>, accesat la 18.09.2018.

specificului autocrat al conducerii, criza culturală la care este supusă societatea etc., care, în prezent, par a fi rezolvate într-un mod atipic și care au ca puncte de referință principii nealiniate cu gândirea occidentală. Așa încât, chiar dacă Federația Rusă nu mai poate exprima (militar, cultural, ideologic, economic și politic) ceea ce exprima Uniunea Sovietică, în prezent, aceasta dorește să-și asume identitatea Imperiului Rus în regiunea Mării Negre ca putere politică, economică și militară, venind într-o contrabalanță pentru SUA și NATO, dar și pentru Turcia, echilibrul de putere nemaifiind unul simplu, ca în trecut, ci devenind complex.

Statele est europene sunt puse în fața a două provocări; pe de o parte, acțiunile Federației Ruse și, de cealaltă, tendința unor aliați de a colabora cu aceasta în chestiuni economice și energetice: spre exemplu, ne referim la atitudinile duplicitare ale unor actori est europeni (vizita președintelui Vladimir Putin la Budapesta ori atitudinea pro-rusă a președinților Bulgariei – Rumen Radev și Cehiei – Milos Zeman).

Implicarea a tot mai mulți actori în sud-estul și estul Europei în contextul echilibrului de putere, din perspectiva teoriilor realiste, duce la o distanțare față de valorile și normele UE și NATO, fiecare actor acționând în conformitate cu propriile interese naționale. Însă, limitele teoriilor constau în dinamica geopoliticii și a evoluției istoriei, iar acestea din prezent, după cum se poate observa cu ușurință, susțin o abordare bazată pe securitate comună și cooperare. Putem spune că asistăm, din acest punct de vedere, la o confruntare între concepții vechi și noi asupra securității, unde Occidentul încearcă să vină cu elemente moderne de *smart power*, în timp ce Federația Rusă încearcă o abordare proprie, conservatoare, a agresivității statului ca soluție de perpetuare și afirmare internațională.

Regiunea Mării Negre reprezintă, militar și energetic, unul din punctele vulnerabile ale Occidentului, așa cum pentru Federația Rusă, Caucazul de Nord reprezintă un risc în sistemul său de securitate din perspectivă geografică, geostrategică și economică. Acțiunile recente ale Turciei de achiziție a sistemelor antirachetă S-400, impunerea de sancțiuni de către SUA

și agresivitatea ascendentă a Federației Ruse adevăresc presupunerea că această regiune devine vulnerabilă, iar pentru statele din zonă devine tot mai clar că, fără o accentuare a prezenței americane și a europenilor occidentali, pot fi create premisele unei situații cu grad mare de impredictibilitate.

Așa încât, atitudinile preponderent soft ale occidentalilor în regiunea Mării Negre față de Federația Rusă și Turcia – ale cărei acțiuni denotă semne de alienare față de Alianța Nord-Atlantică, devenind un actor instabil în politica internațională – în ideea că cele două state nu ar avea nici capacitățile necesare, dar nici îndeajuns de multă determinare de a isca un răspuns american, potențează starea de instabilitate a regiunii. Mai ales după episoadele invaziei ruse asupra Georgiei din 2008 sau operațiunilor din Ucraina din 2014, în opinia noastră, remarcăm că vocea Occidentului nu este îndeajuns de fermă. Deși, într-o anumită măsură, direcțiile acțiunilor celor doi actori sunt previzibile, atât Turcia, cât și Federația Rusă au demonstrat, de-a lungul timpului, că pot iniția acțiuni spontane, într-o logică proprie, conformă cu abordările culturii strategice naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. BIRO, Daniel (coord.), *Relațiile Internaționale Contemporane: teme centrale în politica mondială*, editura Polirom, Iași, 2013.
2. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și frica: O agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, trad. Vivian Săndulescu, editura Cartier, Chișinău, 2017.
3. DUȚĂ, Dănuț Paul; FRUNZETI, Teodor; PANAIT, Ion, *Operațiuni și misiuni OSCE: Studiu de caz: Moldova*, editura Techno Media, Sibiu, 2008.
4. DUȚU, Petre, *Amenințări asimetrice sau amenințări hibride: delimitări conceptuale pentru fundamentarea securității și apărării naționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” București, 2013.
5. EKIERT, Grzegorz; HANSON, E. Stephen, *Capitalism și democrație în Europa Centrală și*

de Est, Iași, Editura POLIROM, 2010.

6. FREDERICK, Bryan; POVLOCK, Matthew; WATTS, Stephen; PRIEBE, Miranda; GEIST, Edward, *Assessing Russian Reaction to U.S. and NATO Posture Enhancements*, RAND Corporation, 2017.

7. KOFMAN, Michael; MIGACHEVA, Katya; NICHIPORUK, Brian; RADIN, Andrew; TKACHEVA, Olesya; OBERHOLTZER, Jenny, *Lessons from Russian's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*, RAND Corporation, 2017.

8. KOLODZIEJ, A. Edward, *Securitatea și relațiile internaționale*, trad. Ramona-Elena Lupu, Editura POLIROM, Iași, 2007.

9. MAIOR, Cristian George, *Incertitudine. Gândire strategică și relații internaționale în secolul XXI*, Editura Cartier, Chișinău, 2015.

10. MONGRENIER, Jean-Sylvestre, *Rusia amenință oare Occidentul?*, Chișinău, Editura Cartier, 2010.

11. OCHMANEK, David; WILSON, A. Peter; ALLEN, Brenna; MEYERS, Speed John; PRICE, C. Carter; „U.S. Military Capabilities

and Forces for a Dangerous World. Rethinking the U.S. Approach to Force Planning”, *RAND Corporation*, 2017.

12. RADIN, Andrew; REACH, Clint, *Russian Views of the International Order*, RAND Corporation, 2017.

13. ROBINSON, Paul, *Dicționar de securitate internațională*, trad. de Monica Neamț, editura CA Publishing, Cluj-Napoca, 2010.

14. Website-ul Central Intelligence Agency, www.cia.gov.

15. Website-ul Council on Foreign Relations, www.cfr.org.

16. Website-ul Digi24, www.digi24.ro.

17. Website-ul Ministerul Afacerilor Externe a României, www.mae.ro.

18. Website-ul RAND Corporation www.rand.org.

Opiniile prezentate aparțin exclusiv autorului și nu implică nicio autoritate oficială.

REZILIENȚA NAȚIONALĂ – OPȚIUNE STRATEGICĂ DE ADAPTARE A ACTORILOR STATALI LA AMENINȚĂRILE DE TIP HIBRID

*Cristian BĂRBULESCU**

Accentuarea caracterului hibrid în conduita agresivă a actorilor statali și non-statali determină creșterea gradului de complexitate a amenințărilor de securitate emergente. Evoluțiile înregistrate în conflictele și crizele de securitate recente indică tendința agresorilor de a desfășura acțiuni ostile simultan, pe multiple paliere operaționale, împotriva vulnerabilităților identificate la nivelul țintelor acestora. În acest context, consolidarea rezilienței naționale poate reprezenta o opțiune viabilă de răspuns în fața amenințărilor în spectrul hibrid. În lucrarea de față sunt prezentate sintetic tendințele care favorizează conduita hibridă în mediul de securitate la nivel global și regional, atributele esențiale ale amenințărilor hibride, precum și dimensiunile de consolidare a rezilienței naționale la aceste tipuri de acțiuni.

Cuvinte-cheie: război hibrid; amenințări hibride; strategie hibridă; securitate națională; reziliență națională.

Considerații preliminare

Realitatea în care trăim pare a fi descrisă mai bine de concepția *realistă* despre lume conform căreia starea de entropie generalizată care caracterizează relațiile din sistemul internațional favorizează extinderea conflictualității în multiple domenii de interacțiune între actori – politic,

economic, militar, informațional și cibernetic.

Cu toate acestea, un răspuns adecvat cu privire la gestionarea provocărilor de securitate emergente pare a fi oferit de viziunea liberală și constructivistă asupra relațiilor internaționale. O astfel de soluție pornește de la ideea de compatibilitate (și nu de excludere reciprocă) între *securitatea* și *reziliența* organizărilor sociale complexe de tip statal. În această logică a complementarității dintre cele două concepte, reziliența poate fi considerată un instrument care contribuie la asigurarea securității naționale. Înainte de a testa validitatea acestei ipoteze¹, câteva aspecte necesită a fi clarificate și aprofundate, astfel: factorii care favorizează apariția formelor de agresiune hibridă în mediul de securitate, la nivel global și regional, ce anume este *reziliența națională* și care sunt principalele atribute ale agresiunilor hibride care necesită a fi considerate în vederea consolidării *rezilienței naționale*.

1. Tendințe care favorizează conduita hibridă în relațiile internaționale

Tranziția de la actuala ordine internațională liberală la o alta, guvernată după principiile neorealiste, rămâne încă un subiect de dispută între exponenții celor două școli de gândire

¹ N.A.: aspect care nu face obiectul prezentului articol.

** Cristian BĂRBULESCU este doctorand în domeniul informații și securitate națională la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. E-mail: cebarbulescu@gmail.com*

din relațiile internaționale. Teza neorealistă nu neagă existența ordinii internaționale liberale dar susține, în schimb, că dominanța acesteia după sfârșitul Războiului Rece este pe cale de a lua sfârșit. Unul dintre cei mai vocali exponenți ai realismului structural, John J. Mearsheimer, merge atât de departe încât susține că ordinea liberală, asociată dominației unei singure superputeri (SUA) într-un sistem internațional unipolar, „conține semințele propriei distrugerii”², argumentând că, în mod paradoxal, tocmai „succesul” raportat prin integrarea Chinei și Rusiei în actuala arhitectură economică globală de sorginte neoliberală a creat condiții favorabile pentru ascensiunea și „revizionismul”³ celor doi actori.

Noua ordine internațională descrisă de Mearsheimer include un *sistem multipolar emergent la nivel global* – în cadrul căruia vor putea fi definite noi aranjamente la nivel global, în domeniul economic (ex.: politica de sancțiuni, reglementarea schimburilor comerciale ș.a.), militar (ex.: controlul armamentelor convenționale, dezarmare și neproliferare), al politicilor de mediu (ex.: gestionarea efectelor încălzirii globale) și tehnologic (ex.: utilizarea infrastructurilor și rețelelor 5G) etc. – și *alte două (sub)sisteme concurente* constituite în jurul celor două mari puteri rivale, SUA și China⁴. Teza lui Mearsheimer este dificil de combătut, deși minimizează potențialul Rusiei⁵ de a deveni suficient de influentă pentru a determina evoluțiile din mediul de securitate, dacă nu la nivel global (cunoscute fiind implicațiile crizei din Ucraina la nivel global), cel puțin la nivel regional, în

multiple areale de securitate contestate (regiunea Mării Negre, Orientul Mijlociu Apropiat și Asia Centrală și de Sud-Est⁶).

Reinventarea principiilor *realiste* în relațiile internaționale – fără a înțelege prin aceasta disoluția ordinii internaționale liberale – generează implicații la nivelul actorilor și al interacțiunilor dintre aceștia. Noua realitate devine una în care competiția geostrategică tinde să se intensifice și să accentueze fricțiunile dintre actori. În prezent, asistăm deja la o intensificare a concurenței între marile puteri pe multiple paliere de interacțiune, astfel:

- *La nivel global*, actorii sunt angrenați într-o competiție acerbă pentru accesul la piețele economice și la tehnologiile digitale bazate pe inteligența artificială. De asemenea, confruntarea dintre actori tinde să evolueze în *domenii de interacțiune insuficient reglementate la nivel internațional*, cum sunt cel informațional, cibernetic și spațial, având ca miză obținerea controlului în zonele de interes strategic, extinderea influenței asupra piețelor economice și obținerea avantajului competitiv în domeniul tehnologiilor digitale.

- *La nivel regional*, marii actori sunt angrenați în acțiuni destinate creșterii influenței în zonele contestate din America de Sud⁷, Eurasia și regiunea Indo-Pacific și pentru controlul coridoarelor (ex. Golful Persic, Marea Chinei de Sud) care asigură atât accesul la resursele energetice importante, cât și funcționalitatea tranzitului pe rutele comerciale consacrate și/sau mai puțin explorate (ex. ruta Arctică).

În afara competiției geostrategice, există și alți factori care modelează evoluțiile din mediul de securitate la nivel global și regional. Sistemul normativ internațional nu este suficient de cuprinzător pentru a reglementa conduita actorilor în domeniul cibernetic și informațional. Chiar dacă în ultima perioadă au fost întreprinse

² John J. Mearsheimer, *The Rise and Fall of the Liberal International Order*, Universitatea din Chicago, p. 2, 2018, URL: https://ndisc.nd.edu/assets/288231/rise_and_fall_of_the_liberal_international_order.september_11_2018.pdf, accesat la 09.11.2018.

³ N.A.: Strategia de securitate națională a SUA (2017) identifică China și Rusia drept „puteri revizioniste”, termen frecvent utilizat în mediile de analiză americane, în referirile la acțiunile derulate în plan extern de cei doi actori într-un spectru larg de domenii (politic, economic, militar, cibernetic, spațial etc.).

⁴ *Ibidem*, p. 27.

⁵ N.A.: Teoria acestuia recunoaște Rusia ca o mare putere care balansează permanent, în funcție de propriile interese, între cei doi actori.

⁶ N.A.: mai ales în perspectiva diminuării amprentei militare a SUA și a celorlalte state aliate în Afganistan.

⁷ N.A.: în cazul mai recent al crizei din Venezuela care relevă, încă din faza de debut, concurența dintre SUA și Rusia la nivel global și miza implicării acesteia din urmă în această zonă, de legitimare ca mare putere globală.

eforturi în acest sens la nivelul ONU⁸, persistă încă abordările diferite ale actorilor internaționali referitoare la agresiunile în domeniul cibernetic și implicațiile acestora în planul *suveranității naționale* și cu privire la *măsurile unilaterale* (derivate din dreptul la *autoapărare*) ce pot fi adoptate, în conformitate cu dreptul internațional, ca răspuns al statelor la atacurile cibernetice.

Proliferarea acțiunilor subversive de influențare socială și a proceselor electorale, prin intermediul operațiilor informaționale, a fost/este posibilă pe fondul absenței unor reguli clare de normare a conduitei în mediul online, aplicabile atât companiilor IT, cât și entităților mass-media. În subsidiar, actualul cadru normativ stabilit prin dreptul internațional umanitar nu garantează și inviolabilitatea securității naționale și nealterarea stabilității la nivel regional și global, după cum s-a putut constata în războiul din Georgia și, mai târziu în conflictul din Ucraina⁹. Prin urmare, aceste limitări și lacune existente în dreptul internațional favorizează un tip de conduită ostilă cu care nu am fost obișnuiți până în prezent, nu atât prin *instrumentele* de putere utilizate, ci prin *mijloacele* și *metodele* prin care aceasta se exprimă, care îi asigură agresorului posibilități de anonimizare și camuflare în registrul de acțiune.

În același timp, creșterea relevanței actorilor non-statali în sistemul internațional – cum sunt, de exemplu, grupările teroriste și grupările de hackeri – constituie un alt gen de provocare căreia statele trebuie să îi acorde o atenție specială, într-o lume din ce în ce mai conectată, ca efect al digitalizării și al utilizării pe scară largă a rețelelor de socializare online. Acestea devin mult mai autonome în plan operațional putând derula, în mod coordonat, acțiuni asimetrice în zonele de conflict în care operează și activități de propagandă, recrutare și influențare în sensul executării de atacuri teroriste/de sabotaj la mare distanță în afara ariei teritoriale pe care

o controlează, cu efecte în planul securității la nivel național și, uneori, regional și global. Amenințările care se circumscriu acestor tipare devin cu atât mai complexe cu cât potențialul operațional extins al actorilor non-statali este exploatat de actorii statali (care îi utilizează ca elemente *proxy*) în scopul atingerii propriilor obiective strategice.

Aceste evoluții – accentuarea competiției geostrategice, limitările existente în cadrul normativ internațional și creșterea profilului acțiunilor actorilor non-statali la nivel global – reiterează necesitatea identificării unor soluții la nivelul comunității internaționale care să asigure perpetuarea securității și stabilității la nivel global, dincolo de condiția suficientă (de sorginte *realistă*) a *echilibrului de putere* în sistemul internațional. Aceleași tendințe readuc în prim-plan *rolul statelor în asigurarea propriei securități* – cu atât mai important, cu cât progresele înregistrate pe dimensiunea cooperării internaționale sunt sensibil influențate de interesele politice diferite ale actorilor implicați.

2. Atribute esențiale ale agresiunilor în spectrul hibrid

În prezent, acțiunile care pot fi promovate în registrul agresiv sunt foarte diverse. Operații ale membrilor unor grupări de forțe înarmate și echipe în uniforme tip combat fără însemne militare, exploziile și defecțiunile inexplicabile semnalate la nivelul sistemelor de distribuție a energiei electrice și de comunicații, apariția unor știri contradictorii și diseminarea de *fake news* prin intermediul mass-media tradiționale și social media sunt doar câteva dintre elementele¹⁰ care se pot regăsi din nou în scenariile de confruntare viitoare, integrate în atacurile coordonate al unui potențial agresor.

Pentru o mai bună înțelegere a agresiunilor în spectrul hibrid, ne putem raporta la următoarele atribute specifice:

- *variabilitatea* mediului de securitate sau însușirea acestuia de a lua forme și aspecte

⁸ N.A.: În luna octombrie 2018, în Adunarea Generală a ONU au fost adoptate două rezoluții (A/C.1/73/L.37 și A/C.1/73/L.27/Rev.1) care recunosc aplicabilitatea legislației internaționale și, în special a Cartei ONU, în scopul asigurării securității în domeniul cibernetic.

⁹ N.A.: A se vedea acțiunile „omuleților verzi” în peninsula Crimeea în perioada februarie - martie 2014, anterior anexării acesteia la Rusia.

¹⁰ N.A.: Desprinse din lecțiile învățate din Ucraina (2014).

diferite, în funcție de interacțiunile actorilor (cu cât numărul acestora este mai mare, cu atât impredictibilitatea din mediul de securitate este mai ridicată și perspectiva de evoluție a acestuia este mai complexă);

- *diversitatea* instrumentelor de putere, mijloacelor și metodelor de acțiune utilizabile de potențialul agresor;

- *existența strategiei (hibride)*, ca expresie a capacității agresorului de a combina instrumentele de putere, de a stabili mijloacele și metodele de acțiune și de a le sincroniza într-o manieră care să contribuie la atingerea obiectivelor propuse;

- *caracterul ambiguu al acțiunilor ostile* care face dificilă distingerea între cele două stări, *pace* și *război*; implicațiile la nivelul țintei se pot traduce, fie prin reacții tardive ale acesteia (*conștientizează foarte târziu că efectele acțiunilor agresorului sunt sistemice*), fie prin tendințe de exagerare în evaluarea situației de securitate – cu efecte negative în planul credibilității acesteia și al accentuării diferențelor de percepție la nivelul actorilor terți, neimplicați direct în conflict.

Cele mai recente conflicte – Estonia (2007), Georgia (2008) și Ucraina (2014) – reflectă nu atât diversitatea instrumentelor de putere și a mijloacelor și metodelor de acțiune utilizabile în registrul agresiv, cât mai ales modalitatea în care acestea sunt combinate pentru atingerea obiectivelor trasate la nivel strategic. Caracterul hibrid al agresiunii este conferit tocmai de potențialul agresorului de adaptare a setului de instrumente, mijloace și metode de acțiune la întregul context operațional – definit de particularitățile mediului de securitate înglobant (care influențează conduita agresorului, a țintei acestuia și a terților actori), vulnerabilitățile țintei și propriile constrângeri (prin raportare la costurile politice, financiare, imagologice pe care le presupun alegerea cursurilor de acțiune) – și în strânsă corelație cu obiectivele strategice ale acestuia. De altfel, combinarea metodelor și mijloacelor devolvează existența unei strategii a agresorului în raport cu ținta acestuia. Nu se poate vorbi de agresiuni în spectrul hibrid, în absența elementelor de legătură între diferitele acțiuni

ale agresorilor. Aceștia își dezvoltă „*pachete de atac sincronizate*”¹¹, așa cum sunt definite Patrick J. Cullen și Erik Reichborn-Kjennerud, special concepute pentru a viza vulnerabilitățile identificate la nivelul entităților-țintă.

Ceea ce face ca modelul hibrid al conflictului să fie distinct este modul în care agresorul urmărește avantajul prin estomparea liniilor de demarcație între civil și militar, convențional și neconvențional, conflict intrastatal și interstatal¹², comunicare publică și propagandă etc.¹³. La prima vedere, niciunul dintre aspectele *războiului hibrid* nu este deosebit de nou – în întreaga istorie, campaniile militare convenționale au fost amplificate de alte tactici, de la dezinformare la constrângere economică și utilizarea elementelor *proxy*¹⁴. Cu toate acestea, inovațiile tehnologice și creșterea exponențială a gradului de interconectare socială, prin intermediul platformelor social media și aplicațiilor mobile, generează continuu *noi oportunități pentru potențialii agresori în proiectarea registrului operațional*. Aceștia vor urmări ca prin acțiunile derulate să-și asigure *menținerea anonimității*, posibilitatea de *negare plauzibilă* și *imposibilitatea atribuirii responsabilității* la nivel internațional.

Din aceste considerente mijloacele prevalente de acțiune în registrul hibrid sunt cele neconvenționale. Includerea mijloacelor de acțiune convenționale în *strategiile hibride* nu este o condiție obligatorie. Activitățile derulate pe palierul militar sunt adaptate la contextul operațional în așa fel încât să fie întrunită condiția *negării plauzibile*. Forțele regulate pot fi utilizate preponderent în modelarea contextului operațional ca parte a acțiunilor de descurajare

¹¹ Patrick J. Cullen, Erik Reichborn-Kjennerud, „MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare”, *GOV.UK*, URL: <https://www.gov.uk/government/publications/countering-hybrid-warfare-project-understanding-hybrid-warfare>, accesat la data de 11.11.2018.

¹² N.A.: Utilizarea grupărilor proxy estompează linia dintre conflictele interne și rivalitățile regionale.

¹³ Anja Kaspersen, „Is technology blurring the lines between war and peace?”, *World Economic Forum*, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/is-technology-blurring-the-lines-between-war-and-peace/>, accesat la data de 11.11.2018.

¹⁴ *Ibidem*.

și nu în executarea de acțiuni de luptă clasice, dacă nu este asigurată condiția neasumării responsabilității, eventual prin utilizarea elementelor *proxy* ca mijloc de *acoperire* a acțiunilor militare¹⁵.

Strategiile hibride includ, de asemenea, acțiuni promovate pe o nouă dimensiune operațională, cea cibernetică. În esență, există două dimensiuni interconectate¹⁶ care trebuie luate în considerare în evaluarea modalității în care este utilizat spațiul cibernetic ca domeniu operațional în scenariile de confruntare hibridă:

- *dimensiunea informațională* – presupune valorificarea oportunităților de comunicare în spațiul cibernetic și transformarea acestuia într-un instrument eficient pentru propagandă, manipulare și denaturarea informațiilor, război informațional și acțiuni de recrutare;

- *dimensiunea tehnică* – presupune utilizarea spațiului cibernetic pentru executarea de *atacuri cibernetice* care pot viza culegerea de informații sau generarea unor blocaje în funcționarea obiectivelor de infrastructură critică (ex. rețele de distribuție a energiei, transport, comunicații etc.).

Ambele tipuri de acțiuni favorizează atingerea obiectivelor vizate de agresor cu costuri politice și materiale reduse. De asemenea, ambele dimensiuni ridică problema *atribuirii agresiunii* și a existenței limitărilor și dificultăților în identificarea relației agresorului cu „agentul” generator de agresiune și, cu alte cuvinte, a aspectelor care relevă legătura dintre acțiunea sursei și comanda agresorului. De exemplu, deși este cunoscut faptul că surse media ruse, precum Russia Today și Sputnik, sunt finanțate de statul rus, rămâne dificil de evaluat, cu exactitate și

certitudine, dacă acțiunile subversive promovate de acestea în mediile informaționale din statele occidentale sunt consecința unor ordine trasate din zona decizională politică de la vârful statului rus. La fel stau lucrurile și în cazul acțiunilor de influențare de tip *trolling* – după tiparul operațiunilor derulate în mediul online în scopul influențării rezultatului alegerilor prezidențiale din SUA¹⁷. Aceste entități – mass-media aservite sau entitățile specializate în *trolling* – nu sunt altceva decât *interfețe* utilizabile pentru promovarea intereselor agresorului în relațiile cu țintele acestora și reprezintă, în realitate, un nou tip de entități *proxy* specializate pentru a opera în domeniul informațional al războiului¹⁸.

Din această perspectivă, următoarele aspecte necesită a fi considerate în evaluarea acțiunilor derulate în mod independent sau ca parte a unei strategii (hibride), în spațiul online:

- *Spațiul cibernetic asigură posibilitatea de acțiune incognito a agresorului în zona de adâncime strategică, la mare distanță de propriul teritoriu.* Practic, comunicarea în mediul online anulează limitările impuse de spațiul geografic pentru diseminarea informațiilor către audiențele-țintă vizate. Spre deosebire de perioada Războiului Rece, de exemplu, când accesul publicului din statele occidentale la sursele media ruse era foarte restrâns, în prezent această limitare a dispărut ca urmare a vitezei ridicate de distribuție și circulație a informației în mediul online. Aceeași regulă se aplică și atacurilor cibernetice. În prezent, agresorii se află, practic, „la un *click* distanță” față de ținte, putând acționa cu ușurință și sub protecția

¹⁵ N.A.: Similar conflictului din estul Ucrainei, unde potrivit informațiilor apărute în sursele deschise, infirmate de Rusia, ar fi acționat forțe regulate ruse în sprijinul grupărilor separatiste. Sursa: „Running hot and cold: The potential for a frozen conflict in eastern Ukraine” URL: https://www.janes.com/images/assets/966/75966/Running_hot_and_cold_The_potential_for_a_frozen_conflict_in_eastern_Ukraine.pdf, accesat la data de 11.11.2018.

¹⁶ Sorin Ducaru, „The cyber dimension of modern hybrid warfare and its relevance for NATO”, *Europolity*, vol. 10, nr. 1, 2016, p. 16-17, URL: <http://europolity.eu/wp-content/uploads/2016/07/Vol.-10.-No.-1.-2016-editat.7-23.pdf>, accesat la data de 09.10.2018.

¹⁷ ***, „Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”: The Analytic Process and Cyber Incident Attribution”, *Intelligence Community Assessment*, p.4, URL: https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf, accesat la data de 11.10.2018; N.A.:Raportul face trimitere explicită la acțiunile derulate în scopul influențării rezultatului alegerilor prezidențiale din SUA de așa-numita „fabrică de troli” din Sankt Petersburg (Internet Research Agency), entitate finanțată de Yevgheny Prigozyn „un aliat apropiat” al președintelui rus, cu legături cu serviciile de informații ruse.

¹⁸ N.A.: Spre deosebire de grupările proxy cu care suntem familiarizați, de tipul forțelor paramilitare și milițiilor locale care operează preponderent în domeniul fizic al războiului.

anonimatului, odată identificate vulnerabilitățile acestora;

- În mediul online, nu există actori mari și actori mici în funcție de care se poate determina amploarea și efectul acțiunilor promovate pe cele două dimensiuni, informațională și cibernetică. Accesibilitatea mediului online facilitează consolidarea profilului statelor mici și al actorilor non-statali în confruntările în domeniul cibernetic¹⁹ și informațional, ceea ce determină, implicit, și o accentuare a riscurilor de securitate pe această dimensiune, cu efecte la nivel global.

- Mediul online favorizează propagarea pe scară largă a conținutului fake news. Sistemele autocratice, unde controlul asupra presei este ridicat, par a deține un ascendent în raport cu democrațiile liberale, sub aspectul influenței exercitate la nivelul mass-media pentru promovarea propriilor interese de politică externă. În mod paradoxal, însă, aceeași relație bazată pe control, dintre autorități și mass-media, diluează efectele obținute în plan informațional de influențare a audiențelor-țintă în *adâncimea strategică* a potențialului agresor. Cazul Lisa din Germania²⁰ arată, odată în plus, cât de ușor și de rapid se poate răspândi conținutul fake news în spațiul informațional și, totodată, cât de important este să nu subestimăm gravitatea manipulării și efectele, deseori ireversibile, pe care le poate genera dezinformarea în ciuda eforturilor ulterioare de a restabili adevărul – în acest caz efectul vizat fiind amplificarea sentimentului anti-migrație în Germania²¹.

¹⁹ Yuval Noah Harari, *Homo Deus: A brief history of tomorrow*, Editura Harper Collins Publishers, 2015, p. 22.

²⁰ N.A.: În luna ianuarie 2016, postul rus de televiziune Perviy Kanal a prezentat cazul minorei Lisa F., în vârstă de 13 ani, de naționalitatea germană și rusă, care a dispărut pentru 30 de ore și a fost violată de un grup de migranți în Berlin. Ulterior știrea a fost preluată de alte surse media ruse, precum RT, Sputnik și RT Deutch, distribuită pe rețelele de socializare și preluată chiar în mesajele ministerului afacerilor externe rus care a acuzat autoritățile germane că sunt incapabile să soluționeze cazul. Timp de două săptămâni cazul Lisa a fost intens raportat în mass-media ruse și a ținut capul de afiș în dezbaterile din Germania. Povestea s-a dovedit a fi falsă (poliția germană a stabilit că a fost cu un prieten în acea noapte), dar a degenerat în tensiuni diplomatice între Germania și F. Rusă.

²¹ Jean-Baptiste Jeangène Vilmer, Alexandre Escorcica, Marine Guillaume, Janaina Herrera, Information

Toate aceste aspecte reclamă necesitatea de adaptare a modalităților de raportare la amenințare în procesele de elaborare a politicilor de securitate instituite la nivelul statelor. Noua abordare nu trebuie să fie doar suficient de incluzivă – să ia în considerare un spectru extins de amenințări care pot afecta și genera efecte sistemice la nivel național – ci să treacă dincolo de limita impusă de sensul consacrat al *securității naționale* descrisă de „absența amenințărilor”²² la adresa statului și elementelor sale constitutive (populație, teritoriu, organizare politică). Această schimbare este mai mult decât necesară în condițiile în care ideea de „absență a amenințărilor” nu este și nu trebuie să fie interpretată în termeni absoluți, mai ales în contextul multiplicării acestora în noul domeniu operațional cibernetic. Cu alte cuvinte, am putea începe prin a accepta, în primă instanță, că *volatilitatea* și *incertitudinea* sunt caracteristici care necesită a fi considerate în evaluarea mediului de securitate și și a iminenței materializării amenințărilor în toate domeniile operaționale. Această abordare poate contribui, în final, la o mai bună *autocunoaștere* și înțelegere a factorilor de stres care influențează/pot influența funcționalitatea și stabilitatea propriului sistem.

3. Dimensiuni de consolidare a rezilienței naționale la amenințările de tip hibrid

Noua abordare a modalităților de raportare la amenințările de tip hibrid pune în centru *reziliența* ca „precursor al securității”²³ naționale. Astfel, una dintre modalitățile prin care statele își pot aborda *securitatea* vizează

Manipulation: A Challenge for Our Democracies, Policy Planning Staff (CAPS) of the Ministry for Europe and Foreign Affairs, Institute for Strategic Research (IRSEM) of the Ministry for the Armed Forces, Paris, 2018, p. 189, URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf, accesat la data de 01.12.2018.

²² Arnold Wolfers, „National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, Nr. 4., 1952, p. 484-485, URL: <http://links.jstor.org/sici?sici=0032-3195%28195212%2967%3A4%3C481%3A%22SAAAS%3E2.0.CO%3B2-R>, accesat la data de 25.05.2018.

²³ Philippe Borbeau, „Resilience and International Politics: Premises, debates, agenda”, *International Studies Review*, 2015, p. 2-3, URL: <https://doi.org/10.1111/misr.12226>, accesat la data de 21.09.2018.

consolidarea *rezilienței*, definită prin capacitatea organizărilor sociale complexe – de la organizații publice și private, la comunități sociale și macro-organizările de tipul statelor-națiune – de a absorbi șocurile și de a se recupera de pe urma acestora, prin adaptarea și transformarea funcțională și structurală²⁴ în sensul reducerii expunerilor viitoare.

După cum se poate deduce, cele trei dimensiuni ale rezilienței sistemelor sociale complexe sunt *rezistența, adaptarea și transformarea*. Sistemele sociale reziliente sunt acele *organizări capabile să învețe* și să devină mai performante în situații de expunere la condiții de mediu nefaste. Noutatea pe care o aduce abordarea centrată pe reziliență constă în simbioza dintre latura preventivă și cea reactivă a securității. *Reziliența* vizează atât pregătirea răspunsului la diferitele tipuri de amenințări inter-conectate, cât și probabilitatea de apariție a efectelor sistemice indesezirabile produse de acestea la nivelul propriului sistem.

Aplicarea acestui model la nivel național presupune implementarea pe dimensiunile de reziliență identificate, *rezistență, adaptare și transformarea*, a unor măsuri specifice, pe trei paliere interconectate *instituțional, societal* și al *infrastructurilor critice*.

În plan *instituțional este necesară* adaptarea strategiilor de securitate în sensul consolidării unei *culturi strategice* la nivel instituțional (cu implicații în planul înțelegerii unitare a amenințărilor și provocărilor curente), al calibrării politicilor de securitate aferente, precum și al optimizării mecanismelor decizionale și de răspuns în situații de criză și conflict (într-o abordare *whole of government*). De asemenea, instituțiile cu responsabilități în domeniul securității naționale dețin un rol important în orientarea eforturilor destinate consolidării *culturii de securitate* la nivelul societății, prin cooptarea și responsabilizarea tuturor actorilor sociali (într-o abordare *whole of society*) în activități care vizează cunoașterea

și conștientizarea formelor de manifestare a amenințărilor emergente. Măsurile implementate pe acest palier au un pronunțat caracter preventiv. Obiectivul în această fază este de a proiecta un aparat instituțional inteligent, flexibil și capabil să învețe din propriile experiențe.

Pe palierul *societal* obiectivul care trebuie avut în vedere constă în limitarea efectelor dezinformării. Ritmul schimbărilor tehnologice evoluează accelerat și în moduri care ne expun din ce în ce mai mult acțiunilor de influențare și exploatare a emoțiilor derivate din comportamentul și convingerile proprii. Manipularea informațiilor alimentează diviziunile și tensiunile inerente din interiorul societăților noastre. Complexitatea formelor de manifestare a amenințărilor curente și caracterul hibrid al acestora testează capacitatea de reacție a instituțiilor publice și legătura existentă între societate și autorități. De aceea, în faza de pre-manifestare a amenințării, conștientizarea pericolului și consolidarea parteneriatului dintre instituțiile publice și societatea civilă sunt primordiale pentru creșterea rezilienței societale.

Mai presus de toate, datoria societății civile este de a-și dezvolta propria rezistență la agresiunile informaționale. Informațiile constituie „*un bun comun*”, a cărui protejare intră în responsabilitatea tuturor cetățenilor interesați de calitatea dezbaterei publice²⁵. Studiul amplu (aplicat pe 74.000 de respondenți din 37 de state) realizat de *Reuters Institute for the Study of Journalism* în anul 2018, pe tema manipulării în domeniul informațional, a relevat că responsabilitatea primordială în lupta împotriva manipulării revine mass-media (75%) și platformelor digitale (71%) și apoi a guvernelor, în Europa (60%), Asia (63%) și SUA (40%). În ceea ce privește responsabilizarea platformelor digitale pentru promovarea unor măsuri în domeniul reducerii expunerii statelor membre la acțiunile de dezinformare în mediul online și extinderii fenomenului *fake news*, este remarcabil progresul înregistrat la finele anului 2018, la nivelul UE, prin adoptarea *Codului de*

²⁴ *** „Guidelines for Resilience Systems Analysis. How to analyse risk and build a roadmap to resilience”, OECD, 2014, p. 6-7, URL: <https://www.oecd.org/dac/Guidelines%20for%20Resilience%20Systems%20Analysis%20-%20Landscape%20Facilitation%20Guide.pdf>, accesat la data de 10.10.2018.

²⁵ Jean-Baptiste Jeangène Vilmer, Alexandre Escorcio, Marine Guillaume, Janaina Herrera, *op.cit.*, p. 13.

conduită în domeniul dezinformării²⁶, prin care au fost stabilite măsuri într-un spectru larg de angajamente, de la promovarea transparenței în publicitatea electorală, până la închiderea conturilor false și denunțarea vectorilor de dezinformare²⁷ – proiect la care au aderat companii precum Google, Facebook, Twitter și Mozilla. Indiferent de măsurile instituționale puse în aplicare, reziliența societală depinde în primul rând de mobilizarea mass-media, a societății civile și a fiecărui membru al societății în parte, motiv pentru care este absolut necesară încurajarea dezvoltării proiectelor în domeniul *competențelor media (media literacy)*, a instrumentelor de tipul *fact-checking*, de verificare a informațiilor prezentate în mass-media și a celor lansate în spațiul public în scopul dezinformării, precum și educarea audiențelor în spiritul consolidării gândirii critice.

În cele din urmă, securitatea *infrastructurilor critice* este indispensabilă pentru asigurarea funcționării în parametri normali a sectoarelor de activitate ale statului. Primul pas care trebuie făcut în această direcție este de identifica acele obiective de infrastructură critică (ex. rețelele de telecomunicații, de transport, distribuție a energiei electrice etc.) ce pot fi vizate în cazul unor agresiuni hibride, pornind de la evaluarea potențialului operațional al agresorului imaginar în raport cu sine. Alături de spațiul cibernetic, viitoarele confruntări hibride s-ar putea extinde în spațiu și în domeniul maritim, unde sateliții, cablurile cu fibră optică și conductele de energie ar putea fi ținte ale unor potențiale atacuri.

Concluzii

Intensificarea competiției geostrategice reprezintă un indicator al „*presiunilor*” din sistemul internațional în sensul redefinirii unui nou aranjament la nivel global, în care echilibrul va fi asigurat de sistemele constituite în jurul mai multor poli de putere. În acest context, marile

puteri emergente vor acționa în scopul legitimării acestui nou aranjament de tip policentric, prin implicarea activă în conflicte desfășurate în *zonele gri* (sau zonele contestate la nivel global) și prin promovarea acțiunilor în domenii de confruntare insuficient reglementate de actualul sistem normativ internațional, precum cel cibernetic și informațional.

Limitele și carențele din sistemului normativ internațional favorizează perpetuarea conduitei hibride, ca expresie a noului tip de agresiune în mediul de securitate, la nivel global și regional. Predispoziția firească a exponenților agresiunilor de tip hibrid, de a acționa ghidați după principiul „tot ceea ce nu este interzis este permis”, determină mutații în spectrul de amenințare care tinde, astfel, să includă preponderent tehnici, tactici și procedee din sfera informațională a confruntării. În noul tip de confruntare (hibridă), întregul registru de acțiune al agresorilor, actori statali și non-statali, este adaptat condițiilor mediului de operare și în scopul atingerii obiectivelor propuse în raport cu entitățile-țintă stabilite, cu costuri operaționale și politice reduse. În acest context, stabilirea responsabilității și intenționalității acțiunilor agresorului este necesară pentru a se asigura că răspunsul actorului afectat este legitim și proporțional. Cu toate acestea, acest lucru nu este întotdeauna ușor de pus în practică, din cauza limitărilor dreptului internațional, a constrângerilor operaționale care fac dificilă atribuirea atacurilor (foarte frecvente sunt situațiile de acest tip în domeniul cibernetic) sau a „transferului” responsabilității acțiunilor derulate de la agresor la diferitele entități *proxy* (cel mai frecvent, către actori non-statali), ca un subterfugiu pentru asigurarea condițiilor de negare plauzibilă și evitare a responsabilității acțiunilor derulate.

Exponenții strategiilor hibride urmăresc explorarea posibilităților inovative de extindere a influenței în zonele considerate de interes strategic. Puterea acestor actori derivă nu atât din potențialul operațional extins de care dispun, cât mai ales din capacitatea inovativă de a valorifica cu succes acest potențial, prin sincronizarea mijloacelor și metodelor de acțiune într-o manieră

²⁶ ***, *Code of Practice on Disinformation*, European Commission, 2018, URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=54454, accesat la data de 11.11.2018.

²⁷ *Ibidem*.

care să contribuie la setarea unui nou context de securitate favorabil acestora. Modalitatea în care aceștia acționează nu este cea tradițională/consacrată în care *puterea* este asociată cu ideea de forță și violență armată, ci cu abilitatea de a influența credințe, atitudini, preferințe, opinii, așteptări, emoții și/sau predispoziții și de a altera modalitatea în care oamenii socializează și cooperează prin promovarea narativelor și miturilor care descriu realități alternative. Acești actori acționează prin balansarea inteligență între diferitele instrumente de putere pe care le au la dispoziție în scopul identificării acelei formule optime, adaptate condițiilor din mediul de securitate, care să conducă la atingerea obiectivelor propuse.

Strategiile hibride permit exploatarea potențialului operațional în așa-numitele „zone gri” ale conflictualității – la interferența dintre război și pace, civil și militar, convențional și neconvențional, adevăr și minciună etc. – fără atragerea responsabilității la nivel internațional asupra propriilor acțiuni. De exemplu, acțiunile grupărilor armate fără însemne militare (după modelul „omuleților verzi” din Crimeea) fac dificilă stabilirea apartenenței acestora la forțele armate ale agresorului și, în consecință, sancționarea faptelor comise în acord cu reglementările dreptului internațional umanitar. De asemenea, utilizarea elementelor *proxy* în acțiunile în spectru hibrid generează efecte dincolo de frontierele părților aflate în conflict, accentuând rivalitățile în plan regional sau chiar global (după cum s-a întâmplat în criza din estul Ucrainei din 2014 sau în crizele din Siria și Yemen începând cu același an și până în prezent).

Ulterior crizei din Ucraina (2014), a crescut gradul de preocupare la nivelul UE și NATO în sensul identificării unui cadru adaptat și eficient de reacție/răspuns la agresiunile hibride, care să fie pus în aplicare de către instituțiile europene și structurile de comandă aliate, precum și de statele membre și care să contribuie la întărirea securității acestora. Acest cadru este fundamentat pe creșterea rezilienței la nivel european/aliat și național, prin măsuri întreprinse pe diferite paliere – instituțional, societal, al infrastructurilor

critice – ca abordare strategică complementară eforturilor întreprinse în scopul asigurării securității europene/aliat și naționale.

Acțiunile ostile derulate în domeniul cibernetic și informațional și profilul ridicat al acestora în cadrul strategiilor hibride reclamă implementarea unor măsuri concrete de răspuns, prin implicarea tuturor actorilor relevanți din societate (*whole of society*) – instituții, mass-media, platforme IT, societate civilă etc. Dezvoltarea parteneriatelor public-privat, prin care guvernul și industria pot lucra împreună pentru a asigura securitatea în mediul virtual și pentru a promova un comportament online mai bun se impune cu necesitate. Constituirea unor astfel de parteneriate este esențială, dar este și dificil de materializat, adesea pe fondul intereselor divergente/concurente ale părților. Dacă pentru autorități eliminarea conținutului *fake news*, de exemplu, răspunde unei necesități de securitate națională, companiile IT nu agreează ideea de a se erija în arbitri ai calității de conținut (bun sau rău), câtă vreme consideră că misiunea acestora se rezumă strict la a oferi posibilitatea pentru afișarea de conținut informațional.

BIBLIOGRAFIE:

1. *** *Code of Practice on Disinformation*, 2018, URL: https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=54454
2. *** OECD, *Guidelines for Resilience Systems Analysis How to analyse risk and build a roadmap to resilience*, 2014, URL: <https://www.oecd.org/dac/Guidelines%20for%20Resilience%20Systems%20Analysis%20-%20Landscape%20Facilitation%20Guide.pdf>
3. *** OECD, *National policy frameworks on resilience in OECD countries*, <http://www.oecd.org/cfe/regional-policy/national-policy-resilience-frameworks.pdf>
4. *** Office of the Director of National Intelligence, *Background to “Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections”*: *The Analytic Process and Cyber Incident Attribution*, p.4, URL: https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf

5. BORBEAU, Philippe, *Resilience and International Politics: Premises, debates, agenda*, International Studies review, 2015, URL: <https://doi.org/10.1111/mistr.12226>
6. CULLEN, Patrick J.; REICHBORN-KJENNERUD, Erik, *MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Understanding Hybrid Warfare*, URL: <https://www.gov.uk/government/publications/countering-hybrid-warfare-project-understanding-hybrid-warfare>
7. DUCARU, Sorin, „The cyber dimension of modern hybrid warfare and its relevance for NATO”, *Europolity*, vol. 10, nr. 1, 2016, URL: <http://europolity.eu/wp-content/uploads/2016/07/Vol.-10.-No.-1.-2016-editat.7-23.pdf>
8. HARARI, Yuval Noah, *Homo Deus: A brief history of tomorrow*, Harper Collins Publishers
9. KASPERSEN, Anja, „Is technology blurring the lines between war and peace?”, URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/02/is-technology-blurring-the-lines-between-war-and-peace/>
10. MEARSHEIMER, John J., *The Rise and Fall of the Liberal International Order*, 2018, URL: https://ndisc.nd.edu/assets/288231/rise_and_fall_of_the_liberal_international_order.september_11_2018.pdf
11. NEWMAN, Nic; FLETCHER, Richard; KALOGEROPOULOS, Antonis; LEVY David A. L.; NIELSEN, Rasmus Kleis, *Reuters Institute Digital News Report 2018*, Reuters Institute for the Study of Journalism, 2018, URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/digital-news-report-2018.pdf>
12. VILMER, Jean-Baptiste Jeangène; ESCORCIA, Alexandre; GUILLAUME, Marine; HERRERA, Janaina, *Information Manipulation: A Challenge for Our Democracies*, Policy Planning Staff (CAPS) of the Ministry for Europe and Foreign Affairs, Institute for Strategic Research (IRSEM) of the Ministry for the Armed Forces, Paris, 2018, URL: https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/information_manipulation_rvb_cle838736.pdf
13. WOLFERS, Arnold, „National Security as an Ambiguous Symbol”, *Political Science Quarterly*, Vol. 67, Nr. 4., 1952, disponibil la adresa <http://links.jstor.org/sici?sici=0032-3195%28195212%2967%3A4%3C481%3A%22SAAS%3E2.0.CO%3B2-R>

EGIPTUL ȘI ARABIA SAUDITĂ ÎN RĂZBOAIELE PROXY DIN ORIENTUL MIJLOCIU

*Dr. János BESENYŐ**
*Adrián CSAJKA-VÁNDOR***

Potrivit lui Osmańczyk, războiul proxy definește o confruntare între state, provocată de alți actori politici care nu doresc să se implice direct în conflict. Confruntările și războaiele proxy din Orientul Mijlociu din secolul al XX-lea au fost reprezentate, în principal, de ostilitățile dintre Arabia Saudită și Egipt, manifestate în alte state. Articolul subliniază relația dintre cele două țări, în principal, opoziția lor ideologică, economică și geopolitică. De asemenea, articolul descrie conflictele din Yemen și Războiul civil din Siria și face referire la realinierea politică după Primăvara Arabă, care a schimbat relația dintre Arabia Saudită și Egipt, fiecare căutând noi soluții politice și economice.

Cuvinte-cheie: război proxy; zonă tampon; puteri dominante; război civil; Arabia Saudită; Egipt; Siria; Yemen; Orientul Mijlociu.

Introducere

În lucrarea sa „Encyclopaedia of the United Nations and International Agreements”, Jan Edmund Osmańczyk definește noțiunea de război proxy drept un „termen internațional specific unui război dintre state care acționează

la instigarea altor state, care nu doresc să devină direct implicate în conflict”¹.

La nivel macro, războaiele proxy au o formă specială în Orientul Mijlociu, ceea ce înseamnă că regiunea reprezintă, atât din punct de vedere strategic (Canalul Suez, Golful Persic, Golful Aden, etc.), cât și economic, zona de manifestare a rivalităților dintre marile puteri ale lumii, iar la nivel mediu, se referă la faptul că aceste puncte centrale importante din Orientul Mijlociu sunt folosite drept zone tampon de către puterile dominante din regiune.

Unul dintre cele mai bune exemple în această privință este războiul civil din Siria, unde pot fi identificate semnele unui nou tip de război rece între SUA și Rusia. Acesta reprezintă un război proxy la nivel macro, în timp ce puterile petroliere, care reprezintă puterile dominante ale regiunii – Arabia Saudită și Iran – preferă, de asemenea, să aplice conflictele în această zonă.

Lucrarea va aborda tema războaielor proxy din Orientul Mijlociu, subliniind dimensiunea războiului local și punând un accent deosebit pe implicarea uneia dintre puterile dominante din

¹ Jan Edmund Osmańczyk, *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*, Abingdon, Routledge Books, 2002, p. 1869, trad. noastră.

* Colonel (r) János BESENYŐ este conferențiar universitar dr. la Universitatea Óbudai, Budapesta, Ungaria. E-mail: besenyo.janos@gmail.com

**Adrián CSAJKA-VÁNDOR este masterand în Științe politice la Universitatea ELTE AJK, Budapesta, Ungaria. E-mail: adriancsv@gmail.com

regiune, Arabia Saudită, dar și pe o altă putere strategică la fel de importantă, Egiptul.

1. Războaiele proxy din Orientul Mijlociu

Conflictele locale din Orientul Mijlociu se transformă adesea în războaie proxy, deoarece participanții rareori îndrăznesc sau își doresc să preia controlul unei situații tensionate deschise ori unui conflict sau război. La nivel macro, SUA, China sau Rusia nu vor să sporească tensiunile care pot degenera într-un război global. La nivel mediu, aliații lor strategici din Orientul Mijlociu, precum Arabia Saudită, Iran sau Egipt, nu dispun de contextul potrivit pentru a iniția războaie deschise. Prin urmare, aceste puteri își mută conflictele în teritorii mai puțin importante din punct de vedere economic și strategic, altfel spus, la nivel micro.

Pe de o parte, marile puteri (SUA, Rusia sau China) cu interese crescute în industria petrolieră, nu vor permite inițierea războaielor dar, pe de altă parte, țările din regiune au un sistem de relaționare mai degrabă complicat și elaborat, care nu este nici coerent, nici consecvent. Numeroase state sunt oficial aliate, în vreme ce sprijină forțele care luptă una împotriva celeilalte; este, de asemenea, de reținut faptul că, deși sunt adversari în ceea ce privește anumite conflicte locale, în alte cazuri, sunt aliați.

Un exemplu în acest sens este relația dintre Arabia Saudită și Egipt. Încă din anul 2017, Egiptul a susținut oficial forțele guvernamentale în războiul civil din Siria, în timp ce Arabia Saudită susține opoziția siriană². În același timp, în cazul războiului civil din Libia, ambele țări susțin Camera Reprezentanților, sprijinită de Generalul Khalifa Haftar.

Puterile regionale din Orientul Mijlociu utilizează conflictele proxy cu scopul de a evalua puterea celorlalți, încercând astfel să se situeze într-o poziție dominantă; totuși, considerăm că acestea nu susțin ideea unui război deschis care ar destabiliza regiunea și ar amenința producția

de petrol și, prin urmare, ar amenința bunăstarea economică a populației.

De asemenea, războaiele proxy par să reprezinte un instrument potrivit având drept scop eliberarea presiunii, gestionarea tensiunilor cauzate de diferite conflicte religioase, economice, geopolitice și culturale, precum conflictul dintre populația șiiită și cea sunnită sau tensiunile dintre țările din Golf, care își au rădăcinile în rivalitate economică.

2. Relația dintre Arabia Saudită și Egipt de la începutul secolului al XX-lea până în prezent

Rivalitatea dintre Arabia Saudită și Egipt datează încă din prima parte a secolului al XX-lea. Arabia Saudită modernă a fost înființată în 1932, de către conducătorul Ibn Saud, atunci când s-au alipit regatele Hejaz și Najd. Câțiva ani mai târziu, a demarat producția de petrol, ceea ce a transformat Arabia Saudită într-una din cele mai importante țări de extracție a petrolului.

Din perspectivă geopolitică și culturală, Egiptul a fost întotdeauna una dintre cele mai influente țări din lumea arabă și, sub conducerea lui Gamal Abdel Nasser, țara a reprezentat un factor de putere independent și important în evoluția naționalismului arab.

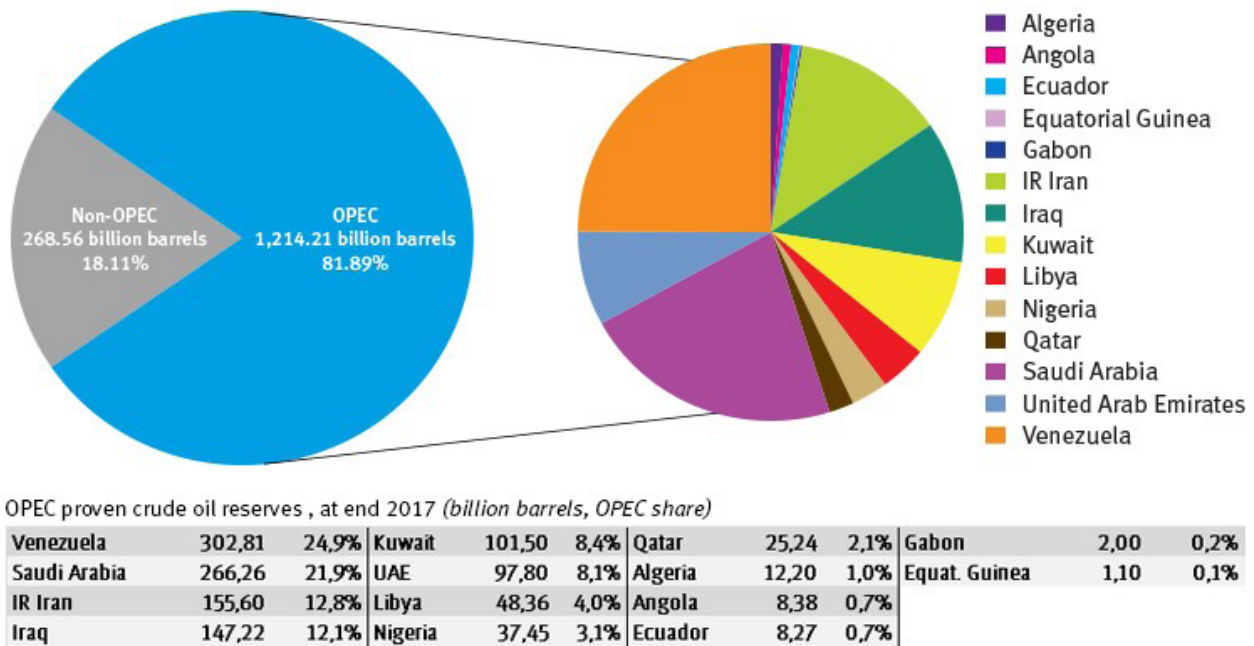
Arabia Saudită și Egiptul sunt cele mai puternice țări arabe din Orientul Mijlociu, atât din punct de vedere al criteriului teritorial, cât și militar.

Arabia Saudită reprezintă o superputere petrolieră, cea mai mare și cea mai puternică țară din Peninsula Arabă, adevăratul lider al Consiliului de Cooperare din Golf (a se vedea Figura 1), exercitând o influență puternică asupra țărilor din Golf, așa cum poate fi observat în cazul conflictului diplomatic cu Qatar sau în cel al războiului civil din Yemen.

Egiptul este una dintre cele mai puternice țări din regiunea arab-africană, fiind situată pe locul 12 la nivel mondial (Reda 2018)³. În

² Oren Kessler, "Egypt Picks Sides in the Syrian War", *Foreign Affairs*, 12.02.2017, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>, accesat la 24.09.2018.

³ Lolwa Reda, "Egypt's military strongest in Arab-African region, 12th globally: Report", *Egypt Today*, 21.12.2018, URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/62329/Egypt%E2%80%99s-military-strongest-in-Arab-African-region-12th-globally-Report>, accesat la 22.12.2018.

Source: OPEC Annual Statistical Bulletin 2018.

Figura nr. 1: Cota parte OPEC din rezervele de țiței brut ale lumii în 2017

Libia, Muammar Gaddafi a făcut numeroase eforturi pentru a dobândi o influență asupra mai multor regiuni din Africa, iar țara a devenit mai puternică din punct de vedere militar și economic, datorită extracției de petrol, dar și-a pierdut influența după războiul civil. Cu toate că nu deține multe zăcăminte de petrol, Egiptul are cea mai mare armată dintre toate țările nord africane, o economie importantă și reprezintă un centru cultural în regiune. În zona Golfului, acest rol este jucat de către Arabia Saudită și Qatar.

Conceptul naționalismului și opiniilor pan-arabe a fost inițiat în Egipt, prin urmare, cadrul mișcărilor cu rol de a integra statele arabe a fost în Egipt, spre exemplu, Republica Arabă Unită în alianță cu Siria, sau confederația Statelor Unite Arabe, care a avut o durată de viață scurtă și un rol, în principal, formal.

Populația din Peninsula Arabă se deosebește de cea care trăiește în țările din Magreb, din mai multe puncte de vedere: sunt diferiți în ceea ce privește cultura, vorbesc dialecte diferite și urmează învățături sunnite distincte. Având în vedere toate aceste aspecte, delimitarea culturală și religioasă nu este semnificativă, așa cum este cea dintre sunniți și șiiți sau dintre arabi

și iranieni, acolo unde diferențele culturale, sociale și religioase nu pot fi ignorate. „Teritoriul guvernamental egiptean este, într-un sens mai larg, subordonat regiunii Magreb, acolo unde identitatea puternică locală și regională a statelor s-a format în mod diferit față de cea din teritoriile arabe din est”⁴.

Organizarea politică a celor două state este, de asemenea, diferită. Cu toate că Egiptul nu a reprezentat niciodată un model al democrației, de la declararea propriei independențe, are o constituție și este o țară seculară care nu a suferit schimbări majore, nici măcar în timpul scurtei guvernări a lui Mohamed Morsi.

Pe de altă parte, Arabia Saudită este o monarhie autocratică, absolută, în care puterea regelui poate fi limitată, formal, doar de legea islamică Șaria. De la semnarea pactului saudit-wahhabit⁵, guvernul și religia au devenit inseparabile. În esență, Arabia Saudită este un stat

⁴ János Besenyő, Péter Miletics Péter, “Országismertető Egyiptom”, Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Tudományos Tanács kiadványa, 2013, p. 13.

⁵ Muhammad Al-Atawneh, “Is Saudi Arabia a Theocracy? Religion and Governance in Contemporary Saudi Arabia”, *Middle Eastern Studies*, 2009, vol. 45(5), p. 721-737,

teocratic, așa cum subliniază însuși Al-Atawneh⁶. Regele deține puterea absolută, legitimitatea sa este dată direct de către Allah, de aici și titlul său grandios, și el este oficial Protectorul celor Două Orașe Sfinte (Mecca și Medina).

Există și o tensiune de natură geopolitică între cele două state. Ea se referă la cel care deține controlul traseului maritim pe Marea Roșie dinspre canalul Suez, care se află sub conducere egipteană, către Golful Aden, acolo unde conflictul yemenit, la fel ca și pirații somalezi, pun în pericol realizarea comerțului și transportului comercial. Conflictul din Yemen reprezintă un motiv pentru justificarea prezenței în număr tot mai mare a armatei saudite în zonă, lucru care asigură supravegherea militară saudită asupra intrării pe partea sudică către Marea Arabiei și către Oceanul Pacific.

3. Islamismul și naționalismul arab – sistemul saudit-wahhabit versus ideologia egipteană sub conducerea lui Nasser, în prima jumătate a secolului al XX-lea

După căderea imperiului colonial britanic, Arabia Saudită și Egiptul au ales o cale divergentă, cu toate că ambele căutau să obțină o independență și identitate culturală opusă culturii occidentale. În vreme ce în Arabia Saudită fundamentalismul era considerat drept o cale de ieșire, în Egipt, fiind mai secular și mai dezvoltat din punct de vedere economic, naționalismul islamic și pan-arab a reprezentat curentul teoretic cel mai influent.

În prezent, cea mai cunoscută mișcare salafită este cea wahhabită. Scopul adeptilor ideologiei wahhabite este să se întoarcă la forma cea mai pură a islamului, purificându-l de toate practicile și tradițiile imorale. Adepții mișcării wahhabite susțin că doar Coranul și învățămintele autentice ale Profetului Mohamed trebuie urmate întocmai, fără a se încerca o adaptare la societățile contemporane.

Arabia Saudită a devenit o importantă putere

petrolieră, fiind cea mai puternică țară din regiunea Golfului Persic. Egiptul a încercat să unifice câteva state din nordul Africii, pe de o parte, ca urmare a Pactului din Bagdad, semnat în 1955 iar, pe de altă parte, drept răspuns la creșterea economică a statelor din Golf. Gamal Abdel Nasser a format o alianță militară cu Siria și, de asemenea, cu Arabia Saudită anti-colonialistă. Deși legată de SUA, stat susținător al Pactului din Bagdad (mai târziu numit CENTO), din punct de vedere economic, cea din urmă nu a agreat ideea ca state bogate în zăcăminte de petrol, precum Israel, Irak și Iran să își consolideze poziția cu ajutorul Occidentului.

Mișcarea islamistă a apărut în Egipt spre finalul secolului al XIX-lea, concretizându-se într-o organizație la începutul secolului al XX-lea; aceasta a devenit drept o posibilă alternativă politică la dependența colonială. Cea mai importantă personalitate a acestei mișcării în secolul al XX-lea a fost gânditorul Sayyid Qutb, cel care a subliniat faptul că islamul este mai mult decât o religie, că această religie a fost și este un sistem atotcuprinzător, indivizibil și complex, și nu există modalitate de a o separa de politică așa cum se întâmplă în culturile occidentale. Faptul că Qutb și-a efectuat studiile în SUA nu i-a influențat punctul de vedere cu privire la acest aspect. În lucrarea sa, *Religia viitorului*, a notat că, deși recunoaște rezultatele dezvoltării industriale și tehnice ale civilizației occidentale, civilizația industrială distruge cele mai importante valori ale umanității⁷.

În ceea ce privește ideologia naționalismului arab, cea mai pregnantă forță de coeziune o reprezintă provocarea de a fi arab. Mișcarea pan-arabă este forma universală a naționalismului arab, pe undeva asemănătoare cu internaționalismul socialist, cu excepția faptului că scopul coeziunii în cazul de față nu este statutul de muncitor, ci identitatea arabă. Forma socialistă radicală a naționalismului arab este nasserismul - aceasta bazându-se pe ideile, ideologiile și politicile fostului președinte egiptean, Gamal Abdel Nasser.

URL: <http://www.jstor.org/stable/40647150>, accesat la 22.12.2018.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Sayyid Qutb, *Islam: The religion of the Future*, Chicago, Kazi Pubns Inc., 1992, p. 114.

Nasser a creat un sistem secular bazat pe un singur partid, guvernul și moscheea fiind două entități distincte, cu toate că el făcea adesea trimiteri la valorile islamului. Aceasta este o abordare cuprinzătoare, de vreme ce islamul reprezintă o parte organică a identității arabe, prin urmare, religia nu a fost interzisă, cum s-a întâmplat în cazul țărilor ale căror guverne se bazau pe ideologia marxistă. În Egipt, religia a fost folosită drept un mijloc de legitimizare politică, în timp ce se depuneau toate eforturile pentru a fi eliminată din viața politică.

În timpul perioadei ideologiei nasseriste, Egiptul a devenit foarte ostil față de Occident și colonizare, fapt care a condus la criza Suezului, unul dintre cele mai serioase conflicte din timpul Războiului Rece și, de asemenea, focarul uneia dintre cele mai îngrijorătoare crize proxy din Orientul Mijlociu. Criza Suezului a întărit politicile anti-americane și pro-sovietice ale lui Nasser. Acesta, prevăzând viitorul lumii arabe în unitatea arabă, a profitat de popularitatea câștigată în țările arabe în timpul crizei, și, la începutul anului 1958, a fondat Republica Arabă Unită, o uniune politică între Egipt și Siria. Președintele federației, Nasser, a fost ales în urma referendumului susținut în ambele țări.

Nasser a încercat să lărgască granițele federației atunci când, în același an, Regatul Yemen (Yemenul de Nord), s-a alăturat noului stat format (Republica Arabă Unită), constituind Statele Arabe Unite. Egiptul și Siria au acționat ca un singur stat suveran. Confederația Statele Unite Arabe reprezenta doar un acord formal, Egipt și Siria aveau propria lor politică externă și propriile afaceri interne. După moartea lui Nasser, în 1970, a fost ales președinte Anwar Sadat. Inițial, Sadat a călcat pe urmele predecesorului său în ceea ce privește politica naționalist arabă, anti-israeliană, dar, în același timp, el a încercat să se desprindă de Uniunea Sovietică, în vreme ce încerca să inițieze legături cu SUA.

În urma războiului Yom Kippur (1973), Sadat și-a dat seama că singura șansă de a stabili economia este să ajungă la un acord cu Israelul și să permită fluxului de capital străin să intre în țară.

„Starea permanentă de război”⁸ s-a finalizat cu Acordul de la Camp David, ceea ce a însemnat că Israelul a negociat cu Egiptul Peninsula Sinai în schimbul păcii, iar Egiptul urma să fie prima țară arabă care să recunoască statul Israel. Urmare a acestui schimb, Egiptul a primit ajutor economic din partea Statelor Unite ale Americii, în valoare de 21 miliarde de dolari și ajutor militar, în valoare de 25 miliarde de dolari⁹. După ce tratatul a fost semnat, influența sovietică s-a diminuat, iar locul său a fost luat de către SUA, de vreme ce „pe durata medierii diplomatice, SUA a condus ostilitățile, Moscova având doar un rol marginal”¹⁰.

Totuși, ajungerea la un acord cu Israelul a situat Egiptul într-o poziție ostilă față de majoritatea țărilor arabe. Relațiile diplomatice au fost întrerupte, iar Egiptul a fost suspendat din Liga arabă, fiind readmis după 10 ani. Până și Libia, fostul său aliat, i-a declarat război, însă a fost înfrântă la scurt timp. Sadat a pierdut din popularitate și în țara sa, nu doar din cauza Acordului de la Camp David, ci și din cauza situației economice din ce în ce mai precară, fapt care a condus la asasinarea sa, în 1981.

Cu toate că ideologiile Egiptului secular Arab-naționalist și ale Arabiei Saudite Islamiste erau contradictorii, această opoziție avea un rol formal și se manifesta precum o laudă exagerată, în vreme ce adevăratul motiv de împotrivire era generat de conflictul de interese de natură geopolitică și economică al celor două țări aflate în plină ascensiune.

⁸ János Besenyő, Péter Miletics, *Országismertető Egyiptom, Az MH Összaderőnemi Parancsnokság Tudományos Tanács kiadványa, (Ghidul țărilor - Egipt, publicat de Joint Science Command Council), 2013, p. 123.*

⁹ Denis J. Sullivan, “American Aid to Egypt, 1975-96: Peace Without Development”, *Middle East Policy Council*, Nr. 4, Vol. IV, ed. iarnă, URL: <https://www.mepc.org/american-aid-egypt-1975-96-peace-without-development>, accesat la 22.12.2018.

¹⁰ Gyula Gazdik, “Amerika közel-keleti hatalmi építkezésének múltja és jelene”, *Nemzet és biztonság*, („Puterea Americii din Orientul Mijlociu – construind trecutul și prezentul”, *Nation and Security*) februarie, 2008, p. 66.

4. Conflictul din Yemen

În cele ce urmează, va fi argumentat faptul că cel mai important conflict proxy dintre Egipt și Arabia Saudită a fost reprezentat de războiul civil din Yemenul de Nord, care a avut o durată de șapte ani.

Regatul Mutawakkilit șiiit al Yemenului de Nord a fost un stat teocratic și, încă de la apariția sa, în 1919, a avut pretenții teritoriale asupra Arabiei Saudite și a protectoratelor britanice din Yemenul de Sud din acele vremuri¹¹. Cu toate că aceste pretenții au degenerat uneori în conflicte armate, prima situație de război adevărată a apărut în 1962, atunci când, în Yemenul de Nord, tinerii ofițeri sub comanda lui Abdullah Al-Salal, și cu ajutorul președintelui Nasser, au dat o lovitură de stat împotriva imamului Muhammad al-Badr.

Principalul motiv al intervenției egiptene a fost faptul că, în vreme ce tânărul imam a refuzat să recunoască puterile anti-imperialiste, așa cum era cerut de către președintele Nasser, el (așa cum este cunoscut din telegramele sale) era mai mult decât dornic să coopereze cu regii Iordanului și Arabiei Saudite, de dragul unor bune relații de vecinătate¹².

Consecința loviturii de stat a fost declararea Yemenului drept republică (Republica Arabă Yemen - RAY), sub președinția lui Abdullah Al-Salal. Și, astfel, a început războiul civil dintre republicani, susținuți de Egipt și de Uniunea Sovietică, și monarhiști, susținuți de către Arabia Saudită, Iordania, SUA și Marea Britanie. Războiul de Șase Zile a destabilizat Egiptul, făcându-l să renunțe la ambițiile privind Yemen, culminând cu retragerea forțelor din țară, în 1967.

Între timp, în Yemenul de Sud, ca urmare a rezultatelor favorabile ale revoltei „Aden Emergency” din 1963, britanicii s-au retras din teritoriu. Forțele rebele, miliția marxistă, Frontul

Național de Eliberare (FNE), și organizația militară națională, Frontul de Eliberare a Yemenului de Sud Ocupat (FEYSO) au proclamat Republica Populară a Yemenului de Sud. După consolidarea aripii marxiste a Frontului Național de Eliberare, noul stat a fost reorganizat și, pe 1 noiembrie 1970, a fost proclamată Republica Populară-Democrată Yemen (RPDY).

Apariția Republicii Populare a Yemenului de Sud a reorganizat membrii conflictului proxy, astfel: Occidentul, care până la acel moment era un susținător al yemeniților din sud, acum, împreună cu Arabia Saudită, a trecut de partea Republicii Arabe Yemen, în timp ce Uniunea Sovietică ajută Republica Populară a Yemenului de Sud.

După Acordul de la Camp David, strategiile de politică externă au fost modificate. Unul din motivele acestei schimbări a fost faptul că Egiptul, după angajamentul luat față de SUA și recunoașterea statului Israel, a rămas întrucâtva izolat în lumea arabă. Egiptul a decis să susțină Republica Arabă Yemen împreună cu Arabia Saudită, Irak și Iran, pentru a îmbunătăți situația.

În 1990, Yemenul de Nord și Yemenul de Sud au fost finalmente unificate sub conducerea președintelui Yemenului de Nord, Ali Abdullah Saleh. Cu excepția scurtului război civil yemenit din 1994, când Yemenul de Sud a dorit să-și câștige independența sub numele Republica Democrată Yemen, președintele a condus relativ pașnic țara, până în 2011.

Au existat câteva izbucniri separatiste (precum revolta Houthi/Ansar Allah din 2001), corupția a afectat economia și birocrăția și celula Al-Qaida a devenit foarte puternică, dar scenariul nu a fost cel al unui război civil.

Totuși, în 2011, Primăvara Arabă a ajuns și în Yemen. În toată țara au existat proteste împotriva corupției și a președintelui Ali Abdullah Saleh. În perioada revoluției de doi ani, nu s-au înregistrat intervenții semnificative, nici măcar la „nivel proxy”. Revolta s-a încheiat cu demiterea președintelui Saleh, care a părăsit țara și a fugit în SUA, în 2012. Succesorul său, Abdrabbuh Mansour Hadi a reușit să țină sub

¹¹ János Tomolya, „Jemen: Quo vadis?” („Yemen: Încotro?”, Știință Militară), secțiunea I, Hadtudomány, 2018, URL: <http://real.mtak.hu/77917/1/tomolya2.pdf>, accesat la 22.12.2018.

¹² Zoltán Prantner, *Jemen és a Szocialista Országok*, Szegedi Tudományegyetem, Bölcsész tudományi Kar, (*Yemen și Țările Socialiste*, Universitatea din Szeged, Facultatea de Arte, 1955-1970 – teză doctorală), 1955–d1970 - Doktori Értekezés, URL: <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1214/1/prantnerdoktori.pdf>, accesat la 22.12.2018.

control situația războiului civil timp de doi ani. Țara a epuizat rezerva de combustibil în anul 2014 și, din această cauză, prețurile aproape că s-au dublat¹⁴. Liderii protestelor înregistrate în toată țara au fost houthiți pe linie šiito-zayidită, care se subordonau lui Abdul-Malik al-Houthi.

încă foarte puternic în Yemen, și care controla multiple teritorii din mijlocul țării.

Guvernul sunnit al lui Hadi era susținut de către Arabia Saudită, SUA, Regatul Unit al Marii Britanii, Franța și Turcia, în timp ce cel houthit era susținut de Iran, Rusia și China.

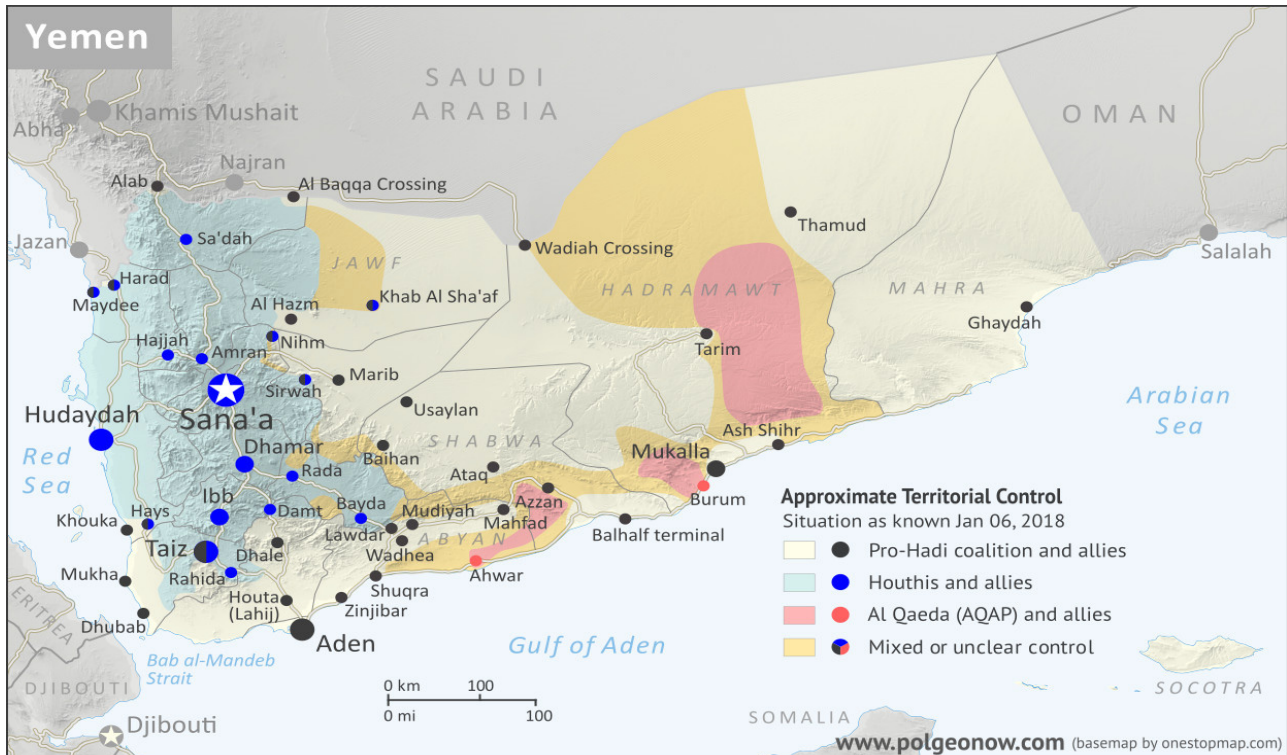

Figura nr. 2: Controlul teritorial al Yemenului în 2018¹³

Conducătorii houthiți au reușit cu succes să agite marile mase de oameni, iar pe 21 septembrie 2014, cu ajutorul milițiilor, au ocupat capitala Sanaa. Și-au stabilit propriul guvern, numit Consiliul Politic Suprem (CPS), astfel că Yemen avea două puteri executive operaționale, ambele declarându-se legitime. Alături de guvernele houthit, pe linie šiită, și cel sunnit al lui Hadi, a existat un al treilea actor, care a luptat împotriva ambelor guverne, numit Al-Qaida, care era

În 2011, Egipt se confrunța cu propriile probleme, prin urmare, nu avea timpul necesar și nici energia de a se implica în situația din Yemen. După restaurarea puterii, care, pentru un timp, a fost deținută de guvernul islamist, guvernul Hadi era susținut de către guvernarea egipteană. Totuși, revoluția din Egipt a destabilizat atât de mult economia țării, încât statul nu și-a permis să intervină cu scopul aplanării conflictului.

Țara a încercat să-și stabilizeze economia, însă avea nevoie de parteneri, în principal țările din Golf (GCC) și mare parte din Arabia Saudită, dar acesta nu era singurul motiv pentru care Egipt susținea guvernul Hadi. Pentru o scurtă perioadă, după Primăvara Arabă, Egipt a fost condus de o putere executivă islamistă¹⁵. Acesta este motivul pentru care țara a fost foarte sensibilă din cauza

¹³ *** „Yemen Control Map & Report - January 2018”, *Political geography now*, URL: <https://www.polgeonow.com/2018/01/who-rules-yemen-map-houthis-control.html>, accesat la 22.12.2018.

¹⁴ *** „Report No. 102151-YE The Republic of Yemen Unlocking the Potential for Economic Growth A Country Economic Memorandum”, octombrie 2015 p. 99 – Document of the World Bank; <http://documents.worldbank.org/curated/en/673781467997642839/pdf/102151-REVISED-box394829B-PUBLIC-Yemen-CEM-edited.pdf>, accesat la 22.12.2018.

¹⁵ N.A.: 2011-2013 – este vorba despre guvernarea lui Morsi

înăspririi islamismului radical, dar și din cauza faptului că populația coptă din Egipt nu privea cu ochi buni aspirația la independență a minorităților din lumea arabă. Acest lucru reiese și din faptul că, în războiul civil din Siria, Egipt se aliază cu forțele guvernamentale siriene, spre deosebire de SUA și Arabia Saudită, care sprijină Federația Democratică a Siriei de Nord.

Spre deosebire de începuturile sale istorice, Egipt este acum departe de a reprezenta un actor dominant atât în Yemen cât și în Siria, astfel încât aceste două țări au devenit teritoriul altui conflict proxy la nivel mediu, și anume cel între Arabia Saudită și Iran.

De vreme ce războiul civil din Irak (2003-2011) a trecut în plan secund economia și producția de petrol a țării, timp de decenii, cele două mari state care și-au menținut supremația în Golf au fost Arabia Saudită și Iran. În mod firesc, toate celelalte țări din Golf sunt implicate în producția de petrol, însă, importanța lor economică și militară este departe de nivelul celor două țări menționate. Odată cu prăbușirea Irakului, s-au format două tabere, pe de o parte, tabăra sunnită, condusă de Arabia Saudită, care este sprijinită de SUA și de Uniunea Europeană, iar pe de altă parte, tabăra șiiită, condusă de Iran și care este susținută de Rusia și China¹⁶.

Cu toate că Iran nu este o țară arabă, atât Irak, unde 70% din populație este reprezentată de șiiți, cât și Bahrain, unde majoritatea populației este, de asemenea, reprezentată de șiiți, practică o politică agreată de Iran. În Yemen, iranienii îi susțin pe șiiții houtiți, iar în Siria, ei susțin forțele guvernamentale alawite. Alawismul este o formă de šiism aparținând islamului.

În cazul Yemenului, scopul principal al Iranului este să ajute la crearea unui guvern șiiit, în apropiere de Arabia Saudită. Acest lucru nu este important doar din punct de vedere ideologic, ci este, totodată, esențial pentru Iran, întrucât ar asigura un aliat important din punct de vedere strategic la Golful Aden, la ieșirea din Marea Roșie. Ar putea ajuta Iranul dacă ar fi vorba

despre un „actor ne-statal armat, non-sunnit, care ar putea pune presiune strategică și militară pe inamicii Iranului, (asemănător cu Hezbollah în Libania)”¹⁷ și care, având conflicte permanente la graniță, ar destabiliza Arabia Saudită.

Saudiții au condus coaliția sunnită și, împreună, au susținut guvernul Hadi, cu excepția unor conflicte minore, precum Bătălia de la Aden din 2018, când EAU au sprijinit Consiliul Tranzițional de Sud al populației houtite din Yemenul de Sud, împotriva guvernului Hadi.

Conflictul proxy din Yemen arată în mod clar conflictul dintre Arabia Saudită și Iran, la fel ca și pe cel dintre SUA, Rusia și China, însă acești rivali se află, de asemenea, în opoziție într-un conflict mai important și mai serios, și anume în războiul civil din Siria.

5. Războiul civil din Siria

În ceea ce privește războaiele proxy, Siria prezintă interes din perspectiva relațiilor dintre Arabia Saudită, Iran, SUA, Federația Rusă, China și aliații acestora. Așa cum am menționat, Siria nu aparține marilor puteri ale regiunii, nici din punct de vedere economic, nici geopolitic, așadar, conflictele dintre marile puteri se vor desfășura la un nivel micro. Rolul militar și economic al Egiptului nu este destul de semnificativ pentru a permite conducătorilor să aibă un cuvânt de spus, prin urmare, țara nu are o poziție influentă. Cu toate acestea, trebuie să remarcăm faptul că politicianul Al-Sisi va dezvolta un sistem aliat în viitor. Indiferent de tipul de probleme cu care Egipt se confruntă în momentul de față, trebuie să avem în vedere că locația, populația, dimensiunea și rezerva de materii prime fac ca această țară să fie o valoroasă din punct de vedere strategic. Pentru forma de guvernare a lui Al-Sisi, este foarte important cine sunt aliații săi și cine sunt susținătorii demersurilor sale.

Egiptul depinde, din punct de vedere economic, de SUA și de Uniunea Europeană; cu toate acestea, din cauza expansiunii economice

¹⁶ Ellie Geranmayeh, “Regional Geopolitical Rivalries in the Middle East: Implications for Europe”, *Istituto Affari Internazionali*, 2018, URL: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1818.pdf>, accesat la 09.10.2018.

¹⁷ Jeremy M. Sharp, “Yemen: Civil War and Regional Intervention”, revizuit la: 24.08.2018, p. 11, URL: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43960.pdf>, accesat la 10.10.2018.

a Chinei și a influenței crescânde a Rusiei în Orientul Mijlociu, Egipt încearcă să mențină un echilibru și să păstreze o relație bună cu ambele părți, fără să se implice serios în niciuna dintre tabere.

Până în anul 2015, în războiul civil din Siria, Egipt a sprijinit opoziția siriană, deoarece guvernul parțial islamist al lui Morsi a fost rezultatul mișcărilor de protest numit Primăvara Arabă. Cu toate acestea, în 2015, Egiptul a schimbat tabăra și guvernul Al-Sisi a dat asigurări președintelui sirian Bashar Al-Assad cu privire la sprijinul pe care îl va acorda regimului său¹⁸. Astfel, Egipt, chiar dacă nu este implicat în mod activ în războiul civil sirian, este de partea Iranului, Rusiei și Chinei.

moderat revoluționare islamiste care au fost și ele rezultatul Primăverii Arabe.

În concluzie, Egipt nu joacă un rol important în războiul proxy din Siria. Precum în Yemen, și în acest caz, conflictul este definit de către rivalitățile ruso-americană și saudit-iraniană. Dar, spre deosebire de Yemen, în Siria sunt prea multe în joc pentru ambele părți. În cazul situației din Yemen, singurul risc este reprezentat de un anumit nivel de destabilizare la nivelul conducerii saudite și de consolidarea milițiilor armate extremiste dar, în cazul războiului civil din Siria, trebuie avute în vedere situații geopolitico-strategice importante.

După încheierea războiului, guvernarea șiiită din Irak a manifestat o atitudine prietenoasă față

Figura nr. 3: Posibilul coridor terestru al Iranului¹⁹

Se reiterează faptul că nu este în interesul Egiptului să înfrunte niciuna din marile puteri ale lumii și nici vreuna din țările arabe sunnite, așa că, în cazul Siriei, guvernul Al-Sisi nu are prea multe opțiuni. După înlăturarea regimului Morsi și după ce Frăția Musulmană a fost, practic, zdrobită și forțată să se retragă, guvernarea egipteană a trebuit să urmeze această cale în ceea ce privește sunniții sirieni, forțele

de Iran, și, dacă în Siria, regimul Assad, susținut de forțele șiiit-creștin-alawite, este stabilizat, atunci religia șiiită poate fi transformată într-o sferă de influență de către Iran, facilitând astfel crearea unui coridor deschis spre Marea Mediterană.

Arabia Saudită se străduiește să depună toate eforturile pentru a opri expansiunea economică și strategică iraniană, la fel cum SUA manifestă îngrijorare față de influența crescândă a Rusiei.

¹⁸ Oren Kessler, "Egypt Picks Sides in the Syrian War", *Foreign Affairs*, 12.02.2017, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>, accesat la 14.09.2018.

¹⁹ ***, "The growing power of Iran and Hizbullah worries Israel", *The Economist*, URL: <https://www.economist.com/briefing/2017/09/14/the-growing-power-of-iran-and-hizbullah-worries-israel>, accesat la 10.09.2018.

După Irak, sub conducerea lui Saddam Hussein, după Libia, sub conducerea lui Ghaddafi și după Primăvara Arabă, singurul rival din zonă al Arabiei Saudite rămâne Iran. Dacă Arabia Saudită dorește să își păstreze poziția de lider în Golf, nu este suficient să își țină sub control rivalii, ci trebuie să inițieze unele reforme în plan economic și politic.

6. Deschiderea economică a Arabiei Saudite și influența asupra relației sale cu Egiptul

În 2015, după decesul regelui Arabiei Saudite, Abdullah bin Abdul-Aziz, a urcat pe tron fratele său, Salman. Cu toate că sănătatea actualului rege este precară, oficial, el conduce țara, însă adevărata putere se află în mâinile fiului său, Muhammad bin Salman al Saud, al doilea în linia succesiunii. Tânărul prinț este, în prezent, secretarul de stat al apărării din Arabia Saudită și monitorizează compania saudită ARAMCO, care reprezintă compania națională de petrol și gaze naturale din Arabia Saudită și una dintre cele mai mari companii de profil din lume²⁰.

Muhammad bin Salman a luat numeroase măsuri pentru reformarea economiei saudite, dar și-a dat seama de faptul că „sectorul petrolier reprezintă, în mare, 87% din veniturile bugetare, 42% din produsul intern brut (PIB) și 90% din veniturile din export”²¹, ceea ce vulnerabilizează țara din punct de vedere economic. De aceea, luând exemplul Emiratelor Arabe Unite și Qatarului, el dorește să extindă economia, astfel încât țara să nu depindă exclusiv de sectorul petrolier. Pentru a câștiga capital, el intenționează să scoată pe piață acțiunile ARAMCO și a făcut public atât proiectul „Vision 2030”, care este un plan cuprinzător²², cât și planul NEOM, care

²⁰ ***, “The Aramco Accounts: Inside the World’s Most Profitable Company”, *Bloomberg News*, 13.04.2018, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-13/the-aramco-accounts-inside-the-world-s-most-profitable-company>, accesat la 10.09.2018.

²¹ ***, “Saudi Arabia”, *Forbes*, URL: <https://www.forbes.com/places/saudi-arabia/>, accesat la 10.09.2018.

²² Gere László, “Saudi Vision 2030 – Szaúd-Arábia fejlesztési koncepciója 2030-ra” (Viziuni asupra Arabiei Saudite 2030 - Conceptul de dezvoltare al Arabiei Saudite pentru 2030), *PAGEO*, noiembrie 2018, URL: <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/07/25/saudi-vision-2030->

reprezintă un proiect de investiții și construcție, în care guvernul saudit a investit 500 miliarde de dolari²³. Cel din urmă va cuprinde 460 km pe coasta Mării Roșii, având un total de 26.500 km²²⁴. Va fi un fel de mega oraș, un stat în cadrul altui stat, unde majoritatea regulilor religioase nu vor fi impuse, și va fi mult mai ușor să se obțină viză pentru a intra pe teritoriul. Se estimează că orașul va fi un centru turistic și bancar, asemănător orașului Dubai.

Deoarece familia regală saudită este formată din 15.000 de persoane, dintre care mulți sunt rivali la putere, prințul moștenitor, Mohamad Bin Salman, face eforturi pentru a-și consolida puterea printr-o epurare, proces prin care mulți prinți moștenitori și foști miniștri au fost arestați, cum este cazul adjunctului ministrului apărării, Fahd bin Abdullah²⁵.

Cu excepția deschiderii economice, politica externă adoptată de prințul moștenitor este una foarte agresivă, el fiind responsabil de amploarea conflictului proxy din Iran; de asemenea, el a sporit rolul deținut de Arabia Saudită în conflictul din Siria și a inițiat ofensiva militară saudit-yemenită. Embargoul Consiliului de Cooperare al Golfului împotriva statului Qatar de a mări presiunea asupra țării este legată tot de prinț, dar în acest caz nu a avut sorți de izbândă, deoarece rețeaua informală și economia deosebit de puternice ale mini-statului nu au putut fi distruse.

Pentru a obține simpatia țărilor occidentale, prințul moștenitor a pus bazele unor cvasi-reforme: începând cu 24 iunie 2018, femeilor li s-a permis să conducă autovehicule, dar acest lucru a fost de fațadă, mai ales dacă luăm în considerare asasinarea jurnalistului disident saudit Jamal Khashoggi. Jurnalistul a dispărut în Ankara, în clădirea ambasadei saudite, iar, în opinia celor

szaud-arabia-fejlesztési-koncepcioja-2030-ra/, accesat la 10.09.2018.

²³ Zahraa Alkhalisi, “Saudi Arabia wants to build a \$500 billion mega-city spanning 3 countries”, *CNN*, URL: <https://money.cnn.com/2017/10/24/news/economy/saudi-arabia-mega-city-neom/index.html>, accesat la 10.09.2018.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ ***, “Middle East”, *Ynet News*, URL: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5038541,00.html>, accesat la 10.09.2018.

de la CIA, asasinarea sa a fost ordonată de către Muhammad bin Salman²⁶. Această acțiune a generat sancțiuni economice care au periclitat proiectele economice ale Arabiei Saudite.

Arabia Saudită încă este liderul Consiliului de Cooperare al Golfului și dorește să rămână prima putere economică și militară din zonă. Țara concurează cu Iran, iar pe perioada conflictului din Qatar s-a poziționat împotriva Turciei. Prin urmare, este extrem de important pentru saudiți să mențină relații apropiate cu țările arabe din zonă, în mod deosebit cu Emiratele Arabe Unite, Kuwait, Egipt și Iordania.

Totodată, este în interesul Egiptului să păstreze o relație bună cu Arabia Saudită, de vreme ce Egipt are nevoie de investițiile saudite. Chiar și programul NEOM s-a dorit a fi un giga-proiect, care să depășească granițele saudite, cele ale Iordaniei și ale Egiptului, acolo unde principalul investitor este de origine saudită, dar și alți actori au beneficii la fel de mari. Pentru a-și exprima bunele intenții, Egipt a cedat Arabiei Saudite două insule nepopulate, dar importante din punct de vedere strategic din Marea Roșie (Tiran și Sanafir).

Concluzii

Per ansamblu, poate fi concluzionat că rivalitatea dintre Arabia Saudită și Egipt, care a definit viața politică în Orientul Mijlociu în secolul al XX-lea, a fost înlocuită de noi tensiuni și conflicte.

După Primăvara Arabă, în urma răscoalei din 2011, Egipt a sărăcit din punct de vedere economic, dar guvernul Al-Sisi a reușit, mai mult sau mai puțin, să stabilizeze resursele țării în 2015. Noua formă de conflict din Orientul Mijlociu este reprezentată de tensiunea saudit-iraniană, care se manifestă prin diferite războaie proxy. În prezent, vechea diferență naționalism arab versus islamic este înlocuit de opoziția šiit-sunnit, care este legată strâns în interese economice globale

și în confruntarea ruso-americană.

În istoria modernă, Orientul Mijlociu a reprezentat întotdeauna o zonă periculoasă, centrul conflictelor și locul luptelor puterilor regionale și mondiale. Așa cum este cazul conflictului Suez din secolul al XX-lea, acum, în secolul al XXI-lea, în referință cu războiul civil din Siria, lumea întregă observă escaladarea conflictului, întrebându-se dacă butoiul cu pulbere va exploda.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, "Middle East", *Ynet News*, URL: <https://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-5038541,00.html>
2. ***, "The growing power of Iran and Hizbullah worries Israel", *The Economist*, URL: <https://www.economist.com/briefing/2017/09/14/the-growing-power-of-iran-and-hizbullah-worries-israel>
3. ***, "Yemen Control Map & Report - January 2018", *Political geography now*, URL: <https://www.polgeonow.com/2018/01/who-rules-yemen-map-houthis-control.html>
4. ***, "The Aramco Accounts: Inside the World's Most Profitable Company", *Bloomberg News*, 13.04.2018, URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-13/the-aramco-accounts-inside-the-world-s-most-profitable-company>
5. ALKHALISI, Zahraa, "Saudi Arabia wants to build a \$500 billion mega-city spanning 3 countries", *CNN Money*, URL: <https://money.cnn.com/2017/10/24/news/economy/saudi-arabia-mega-city-neom/index.html>
6. ALMOND, Gabriel A.; POWELL, Jr. Bingham G.; STRØM Kaare; DALTON Russel J., *Comparative Politics Today: A world View*, (Hungarian edition) 2006, p. 788.
7. BESENYŐ, János; MILETICS, Péter, *Országismertető Egyiptom*, Az MH Összhaderőnemi Parancsnokság Tudományos Tanács kiadványa, 2013, pp. 13; 123.
8. BORGER, Julian, "US senators: we're certain Saudi crown prince ordered Khashoggi's murder", *The Guardian*, 4 Dec 2018, URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/04/jamal-khashoggi-saudi-crown-prince-senators-cia-briefing>

²⁶ Julian Borger, "US senators: we're certain Saudi crown prince ordered Khashoggi's murder", *The Guardian*, 04.12.2018, URL: <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/04/jamal-khashoggi-saudi-crown-prince-senators-cia-briefing>, accesat la 10.09.2018.

9. GAZDIK, Gyula, “Amerika közel-keleti hatalmi építkezésének múltja és jelene”, *Nemzet és biztonság*, februarie 2008, p. 66, URL: http://www.nemzetesbiztonsag.hu/cikkek/gazdik_gyulaamerika_kozel_keleti_hatalmi_epitkezesenek_multja_es_jelene.pdf
10. FORBES, “Saudi Arabia”, 2017, URL: <https://www.forbes.com/places/saudi-arabia/>
11. GERANMAYEH, Ellie, “Regional Geopolitical Rivalries in the Middle East: Implications for Europe.”, *IAI*, URL: <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1818.pdf>
12. GERE, László, “Saudi Vision 2030 – Szaúd-Arábia fejlesztési koncepciója 2030-ra”, URL: <http://www.geopolitika.hu/hu/2016/07/25/saudi-vision-2030-szau-arabia-fejlesztis-koncepcioja-2030-ra/>
13. KESSLER, O., “Egypt Picks Sides in the Syrian War”, *Foreign Affairs*, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>
14. NIELSEN, John N., “Strategic Shock in North Africa”, *Grand strategy: the View from Oregon*, URL: <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>
15. OSMANČZYK, Jan E., *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*, Abingdon, Routledge Books, 2002, p. 1869.
16. QTUB, Sayyid, “Islam: The religion of the Future Chicago”, *Kazi Pubns Inc*, 1992, p. 114.
17. PRANTNER, Zoltán, “Jemen és a Szocialista Országok 1955–1970”, *Doktori Értekezés*, URL: <http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1214/1/prantnerdoktori.pdf>
18. Report No. 102151-YE The Republic of Yemen Unlocking the Potential for Economic Growth – A Country Economic Memorandum, Document of the World Bank, p. 99, October 2015, URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/673781467997642839/pdf/102151-REVISED-box394829B-PUBLIC-Yemen-CEM-edited.pdf>
19. REDA, Lolwa, “Egypt’s military strongest in Arab-African region, 12th globally: Report”, *Egypt Today*, 2018, URL: <https://www.egypttoday.com/Article/1/62329/Egypt%E2%80%99s-military-strongest-in-Arab-African-region-12th-globally-Report>
20. SHAHIN, Emad El-Din, “Szalafijja: Dzsemál ed-Dín al-Afgháni és Muhammed Abduh reformmozgalma a 19-20. század elején.”, *Vallási fundamentalizmus – Tradíció, politika és radikalizmus az iszlám világban*. ed.: Krizmanics József. Bp. Politikai Párbeszéd Társasága, L’Harmattan Kiadó. 2008, pp. 121, 123.
21. SHARP, Jeremy M., “Yemen: Civil War and Regional Intervention”, p. 11, 24 August, 2018, URL: <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R43960.pdf>
22. SULLIVAN, Denis J., “American Aid to Egypt, 1975-96: Peace Without Development”, *Middle East Policy Council*, URL: <https://www.mepc.org/american-aid-egypt-1975-96-peace-without-development>
23. TOMOLYA, János, *Jemen: Quo vadis?*, part 1, 2018, URL: <http://real.mtak.hu/77917/1/tomolya2.pdf>

CONFLICTELE PENTRU APĂ. STUDIU DE CAZ: LACUL CIAD

Akos TRESZKAI*

Această lucrare prezintă o scurtă descriere a conflictului pentru apă din regiunea lacului Ciad și își propune să dezvolte subiectul despre deficitul de apă și securitate. Conflictul reprezintă consecința și efectul schimbărilor climatice și a suprapopolulării; mai mult, subliniază legătura dintre încălzirea globală și conflictele armate. Deși conflictual dintre Nigeria și Camerun s-a încheiat, problema fundamentală nu a putut fi rezolvată în mod satisfăcător. Faptul că lacul Ciad este un lac transnațional complică extrem de mult situația în cazul conflictului pentru apă din regiune. Lacul este situat între Ciad, Niger, Nigeria și Camerun, iar diminuarea resursei de apă a declanșat un conflict armat între Nigeria și Camerun. În cele din urmă, Curtea Internațională de Justiție a Organizației Națiunilor Unite a pronunțat o hotărâre în privința acestui litigiu, în anul 2002. Deși conflictele și disputele interstatale au fost soluționate cu ajutorul unei organizații interguvernamentale, respectiv Comisia Bazinului Lacului Ciad, problemele naționale sunt încă nesoluționate și aceasta reprezintă un aspect important în domeniul social și al securității. Ca urmare a schimbărilor climatice și a lipsei cooperării internaționale în domeniul gestionării resurselor de apă, se preconizează apariția a cât mai multe conflicte și dispute în Africa.

Cuvinte-cheie: lacul Ciad; conflicte pentru apă; schimbări climatice; Nigeria; gestionarea resurselor de apă; Africa.

Introducere

Lucrarea supune atenției legătura dintre deficitul de apă și conflictele de securitate legate de lacul Ciad. În prezent, există o criză umanitară gravă în bazinul lacului Ciad. Seceta din regiune a început în urmă cu 22-24 de ani. În total, 10,7 milioane de oameni au fost afectați de criză, iar 2,4 milioane de persoane au fost forțate să-și părăsească casele. În 2018, 5 milioane de oameni au fost afectați de malnutriție și nesiguranță alimentară severă. În bazinul lacului Ciad, 80-90% din populație depinde de agricultură, pescuit și creșterea animalelor. În această situație sensibilă, fiecare conflict este urmat de consecințe dramatice. Ca urmare a schimbărilor climatice, populația este nevoită să-și părăsească locuințele din cauza faptului că nu are acces la resurse de apă. De vreme ce nu au alternativă, oamenii sunt nevoiți să se deplaseze spre taberele IDP (persoane strămutate intern).

Există două niveluri diferite de conflict în relație cu lacul Ciad: un conflict interstatal și un conflict intrastatal. Dintre acestea, un conflict interstatal este deja rezolvat. Lipsa resursei de apă potabilă a fost factorul declanșator al unor conflicte armate între Nigeria și Camerun și între Nigeria și Ciad. Din cauza schimbărilor climatice, țările din jurul bazinului lacului Ciad au fost nevoite să coopereze între ele. Ele trebuie să își soluționeze disputele în mod pașnic și să coopereze pentru a evita conflictele și, împreună,

* Akos TRESZKAI este doctorand în cadrul Universității Naționale a Serviciilor Publice (NUPS) din Budapesta, Ungaria. E-mail: treszkai.akos@gmail.com

să identifice o soluție pentru consecințele schimbărilor climatice. Țările afectate au ajuns la concluzia că negocierea și cooperarea internațională reprezintă unica modalitate de a găsi o soluție reciproc benefică. Fiecare țară riverană se confruntă cu o criză umanitară în regiunea bazinului lacului Ciad.

Deși conflictul interstatal a fost soluționat, țările riverane încearcă să evite declanșarea unui război, cooperând între ele. Toți actorii implicați doresc obținerea și menținerea păcii în regiune; cu toate acestea, conflictul a degenerat, ajungând la un nivel intrastatal. Cooperarea interstatală nu tratează cauzele principale ale problemei. Tensiunile regionale și locale sunt încă destul de mari în zonă, iar lipsa apei potabile intensifică aceste tensiuni. Deși legătura directă dintre lipsa securității și sărăcie este relativ redusă, situația din regiunea lacului Ciad a oferit oportunitatea milițiilor armate, precum gruparea jihadistă Boko Haram, de a găsi susținători și de a recruta noi membri, dezamăgiți de modul în care se schimbă lucrurile în țara lor și nu au speranță în ceea ce privește viitorul.

În prezent, o insurgență islamistă destabilizează regiunea lacului Ciad. Este încă un conflict în desfășurare, însă eliminarea insurgenței islamiste este esențială pentru rezolvarea crizei umanitare din regiune. Câteva consecințe suplimentare ale instabilității sunt reprezentate de faptul că sistemul de învățământ este complet destabilizat, iar sistemul de sănătate este la pământ. Persoanele nevoiașe nu pot beneficia de asistență umanitară internațională și națională. Conflictele intrastatale rămân nesoluționate, iar unul dintre factorii declanșatori este, evident, deficitul de apă.

1. Potențialul risc de securitate al deficitului de apă în Africa

Apa este cea mai prețioasă și vitală resursă pentru existența umană și acoperă 71% din suprafața totală a Pamântului, dar, din păcate, 96,5% din resursele totale de apă sunt reprezentate de apă sărată, care nu este adecvată consumului uman. Doar restul de 3,5% este

apă potabilă, care se găsește în lacuri și râuri¹. Există două categorii de apă dulce: apă proaspătă neregenerabilă, care se găsește în stratul acvifer de adâncime și apă proaspătă regenerabilă, care se găsește la suprafață, și care are un rol vital în ciclul hidrologic². Fără apă dulce, nu ar exista nicio formă de viață pe planetă. Fiind una dintre cele mai prețioase resurse, rolul pe care apa îl are a crescut de-a lungul timpului.

La nivel global, circa 1,2 milioane de oameni nu au acces regulat la o sursă de apă potabilă. Conform previziunilor, acest număr va crește în următoarele decenii. Aceasta înseamnă că o cincime din populația totală trăiește în zone unde deficitul de apă reprezintă o situație reală, nu doar un concept teoretic. Scăderea resursei de apă este un fenomen natural, dar și un fenomen artificial, produs de om.

Africa este al doilea cel mai secetos continent, după Australia. Potrivit Atlasului de Apă din Africa al Națiunilor Unite, 69% din populația african-sahariană nu dispune de instalații sanitare adecvate; mai mult, 40% din oamenii care trăiesc aici, nu au acces la surse sigure de apă potabilă. Un procent de 15% din populația globală trăiește pe continentul african și, în ciuda acestui fapt, au acces doar la 9% din resursele globale de apă dulce³.

Potrivit Raportului Dezvoltării Umane din 2006 al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, problema apei potabile este întâlnită în zone unde resursele anuale de apă scad sub 1.700 m³ pe cap de locuitor. Populația se va confrunta cu deficit de apă atunci când rezerva anuală de apă va scădea sub 1.000 m³, iar lipsa totală de apă înseamnă ca rezerva de apă să scadă sub 500 m³ pe an.

Cele mai multe țări din toate regiunile africane, unde apa este o resursă prețioasă și rară, se află în zonele sub-sahariene. În prezent,

¹ Matt Williams, "What percent of Earth is Water?" în *Universe Today Space and astronomy news*, URL: <https://www.universetoday.com/65588/what-percent-of-earth-is-water/>, accesat la 09.10.2018.

² "Water Cycle", *Encyclopaedia Britannica*, URL: <https://www.britannica.com/science/water-cycle>, accesat la 09.10.2018.

³ United Nations Environment Programme, *Africa Water Atlas*, 2010, pp. 13-14.

aproximativ 25% din populația africană din zona sub-sahariană trăiește într-o țară cu deficit de apă⁴.

Conform unor previziuni, în secolul al XXI-lea, problema deficitului de apă va sta la baza conflictelor viitoare din Africa, subiectul fiind unul mai degrabă complex. Până în prezent, problema apei potabile a reprezentat doar un aspect secundar în ceea ce privește cauzele războaielor sau conflictelor; principalele cauze ale conflictelor au fost de natură religioasă, etnică, economică și politică⁵.

Există o legătură puternică între apă și societate, și anume faptul că deficitul de apă ar putea genera provocări serioase legate de securitate. În contextul schimbărilor climatice semnificative și al creșterii populației, lipsa apei ar putea provoca reacții radicale în societate, precum conflicte armate, cu scopul de a obține controlul asupra rezervelor de apă. În istoria omenirii, una dintre cauzele fundamentale ale producerii războaielor a fost competiția pentru resurse⁶.

Definiția acceptată la nivel internațional a conflictului pentru apă are următorul conținut: „Conflictul pentru apă se referă la orice dezacord sau dispută asupra apei sau despre apă, în care se impune o intervenție externă de natură socială, economică, juridică, politică sau militară, pentru soluționarea problemei. Un război pentru apă este un conflict armat purtat între țări având drept scop unic câștigarea accesului la resursa de apă, sau unde apa reprezintă arma principală de atac în arsenalul unui agresor”⁷.

⁴ United Nations Environment Programme, *Africa Water Atlas*, 2010, pp. 13-14.

⁵ United Nations Department of Economic and Social Affairs, *Human Development Report*, 2006, URL: <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>, accesat la 09.10.2018.

⁶ Szalkai-Széll Attila, “Édesvízhiány hatása a világbiztonságra, különös tekintettel a Közél-Keletre”, *Doktori értekezés (The Effect of Freshwater scarcity on world security, with special regard to the Middle East PhD dissertation)*, URL: http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/szalkai_szell_attila.pdf, accesat la 09.10.2018.

⁷ United Nations Environment Programme: *Africa Water Atlas*, 2010, p. 314.

Există două cauze importante ale deficitului de apă în Africa: schimbările climatice și suprapopularea.

2. Argumente și consecințe ale deficitului de apă

2.1. Schimbările climatice

În ultima sută de ani, temperatura medie a planetei a crescut cu aproximativ 0,9 grade, acest proces intensificându-se în ultimii treizeci și cinci de ani. Trebuie să subliniem că 2016 a fost anul cel mai călduros din secolul al XIX-lea⁸.

Există numeroase consecințe ale procesului de încălzire globală, care afectează serios continentul african. În Africa, nivelul mediu de precipitații este în scădere, ceea ce cauzează probleme în asigurarea unor cantități suficiente de apă potabilă de bună calitate, esențială pentru agricultură și producția de hrană. Apă este fundamentală pentru viață, prin urmare, deficitul de apă obligă populația locală să migreze spre noi zone unde să locuiască. Această migrație duce la conflicte între nou veniți și populația locală.

Schimbările climatice dau naștere unor provocări serioase pe continentul african. Lipsa resurselor, precum apa și produsele agricole, agravează tensiunile din țările în cauză. Aceste țări se confruntă deja cu provocări legate de aspecte sociale, economice și de securitate. Deficitul de apă, una dintre consecințele schimbărilor climatice, împreună cu o slabă gestionare a resursei de apă și suprapopularea, reușesc să alimenteze conflicte deja existente. În general, deficitul de apă nu reprezintă cauza principală a războaielor, dar este, fără îndoială, unul dintre principalele motive ale izbucnirii acestora. Lipsa apei și a hranei înrăutățesc situația⁹.

Acest fenomen este o problemă importantă

⁸ “Climate Trends Continue to Break Records”, *NASA*, 2016, URL: <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2016/climate-trends-continue-to-break-records>, accesat la 09.10.2018.

⁹ János Besenyő, “Logistic Experiences: The Case of Darfur”, *Promoting Peace and Security in Africa, Finnish Department of Strategic and Defence Studies*, Series 2 No 35, pp. 41-59, 2006, URL: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77169/StratL2_35.pdf?sequence=1, accesat la 09.10.2018.

în Africa. Continentul are de suferit în urma schimbărilor climatice, iar zonele aride, în mod special, sunt cele mai afectate¹⁰.

2.2. Suprapopularea

Potrivit evaluării Organizației Națiunilor Unite, populația Africii numără în jur de 1,2 miliarde de locuitori. Aceasta înseamnă că

3. Problematika lacului Ciad

Problematika lacului Ciad, cu alte cuvinte, conflictul lacului Ciad, reprezintă, de asemenea, un subiect foarte complex. În ultimii 53 de ani, lacul s-a diminuat cu 90%.¹³

Regiunea lacului Ciad este una dintre cele mai sărace din Africa. Se confruntă cu o creștere

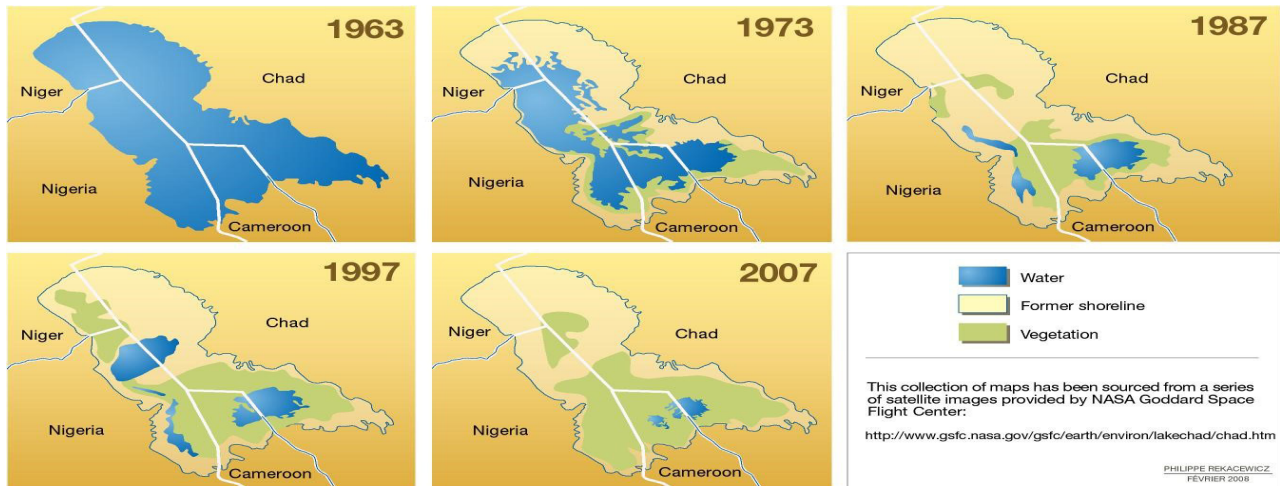

Figura nr. 1: Lacul Ciad¹⁴

(sursa: www.unep.org)

populația africană reprezintă 16% din populația totală a lumii¹¹.

Pe fondul unei înmulțiri îngrijorătoare a populației pe continentul african, în ultimii ani, populația a crescut cu 30 de milioane pe an. Până în anul 2050, în Africa vor trăi aproximativ 2,4 miliarde de oameni. Conform estimărilor, creșterea anuală a populației va fi de 42 milioane.¹²

demografică accelerată și este grav afectată de schimbările climatice.¹⁵

În 1964, patru țări, respectiv Ciad, Niger, Nigeria și Camerun, împărțeau resursa de apă din lacul Ciad. În prezent, lacul a secat într-atât încât, doar două țări, Ciad și Camerun, mai împart apa sa, în sens restrâns¹⁶.

În 1964, cele patru țări amintite, iar apoi și

¹⁰ Ákos Treszkai, "General Overview of the Consequences of African Water Conflicts", *UKH Journal of Social Sciences*, Volume 2, Number 2, 2018, URL: <https://journals.ukh.edu.krd/index.php/ukhjss/article/view/64> accesat la 09.10.2018.

¹¹ United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *International Migration*, URL: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/>, accesat la 09.10.2018.

¹² Joseph J Bish, "Population growth in Africa: grasping the scale of the challenge", *The Guardian*, URL: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jan/11/population-growth-in-africa-grasping-the-scale-of-the-challenge>, accesat la 09.10.2018.

¹³ United Nations Environment Programme: *Lake Chad: almost gone*, 2008, URL: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article116.html>, accesat la 09.10.2018.

¹⁴ United Nations Environment Programme: *Lake Chad: almost gone*, 2008, URL: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article116.html>, accesat la 09.10.2018.

¹⁵ Géraud Margin, Marc-Antoine Pérouse de Montclos, "Crisis Development-The Lake Chad Region and Boko Haram", *AFD*, August 2018, URL: https://issuu.com/objectif-developpement/docs/web-lac_tchad_va-20180809_465c23d2fc5934/15, accesat la 09.10.2018.

¹⁶ Lake Chad in 2019", *Google Maps*, URL: <https://www.google.hu/maps/place/Cs%C3%A1dt%C3%B3/@13.0748444,14.2230142,88798m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x1110f0d2794b9cd9:0xf287fa499e9b3dd4>, accesat la 09.10.2018.

Republica Centrafricană, au înființat Comisia Bazinului Lacului Ciad (LCBC). Scopul acestei organizații interguvernamentale este să supravegheze utilizarea resursei de apă și a altor resurse naturale din lacul Ciad, dar această organizație a fost incapabilă să salveze bazinul¹⁷. Comisia Bazinului Lacului Ciad are responsabilitatea de a colabora cu părțile interesate din întreaga regiune pentru a se asigura că resursele din zona lacului sunt împărțite, păstrate și gestionate eficient, și, totodată, de a identifica mijloace diplomatice de rezolvare a conflictelor din zonă.

Nigeria a construit două diguri impresionante de-a lungul cursului râului Yobe. Digul Tiga a fost ridicat în anul 1974, iar digul Challawa Gorge a fost construit în anul 1992. Consecința a gestionării necorespunzătoare a apei, debitul de apă al râului Yobe a fost redus cu 60%, prin urmare, doar 1% din apă ajunge în lacul Ciad. Cele două diguri au distrus echilibrul natural, ceea ce a dus la un nivel scăzut al apei¹⁸; de aceea, acest lucru generează o tensiune permanentă în zona bazinului.

4. Conflicte anterioare legate de lacul Ciad

Conflictul din zona lacului Ciad nu este un fenomen al secolului al XXI-lea. Ca urmare a dispariției lacului Ciad în anii 1980, pescarii nigerieni au început să migreze în Camerun. Zece ani mai târziu, pescarii nigerieni au întemeiat aproximativ 30 de sate în Camerun. După cum pare a fi cunoscut în contextul conflictelor africane, granița dintre Nigeria și Camerun a existat încă din vremurile coloniale. Tensiunea s-a intensificat atunci când guvernul nigerian a pretins că satele noi aparțin Nigeriei. Astfel, guvernul a instalat forțe militare și de poliție și a înființat centre de sănătate și școli, în satele populate din Nigeria. Această situație

¹⁷ Ahmad SALKIDA: "Africa's vanishing Lake Chad", *Africa Renewal Magazine*, 2012, URL: <http://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2012/africa%E2%80%99s-vanishing-lake-chad>, accesat la 09.10.2018.

¹⁸ "World Bank/Lake Chad Basin Commission", *Appraisal of the Safety of the Tiga and Challawa Gorge dams, Nigeria*, 2002, URL: <http://projects.inweh.unu.edu/inweh/display.php?ID=1269>, accesat la 09.10.2018.

a provocat câteva confruntări militare între cele două țări. În cele din urmă, în 2002, cazul a fost supus atenției Curții Internaționale de Justiție (ICJ). În conformitate cu hotărârea pronunțată de ICJ, Nigeria a fost nevoită să dizolve serviciile publice și să retragă forțele militare din zonă¹⁹.

Conflictele de frontieră au existat în regiune încă din vremurile coloniale, în special între Nigeria și Camerun. Conflictul armat apărut în urma lipsei resursei de apă din lacul Ciad a început pe 18 aprilie 1983, când trei mii de soldați din Ciad au atacat și au ocupat 19 insule și 6 sate²⁰. Există motive complexe pentru operațiunea militară; pe de o parte, motivul a fost reprezentat de schimbarea climatică, iar pe de altă parte, de suprapopulare. În secolul XX, ciadienii și nigerienii au dus o existență pașnică și au împărțit lacul Ciad. Ca urmare a schimbărilor climatice și a unui management defectuos al apei, lacul a început să sece. Acest fenomen schimbător a provocat variații ale situației. Pescarii nigerieni au urmat cursul apei în scădere și s-au stabilit în sate de pe teritoriul Ciadului, în zona lacului Ciad.

Armata din Nigeria a respins atacul ciadian și a trimis patru mii de soldați nigerieni pentru a lansa un contraatac; drept rezultat al acestei contra-ofensive, armata nigeriană a reușit să pătrundă pe teritoriul Ciadului și s-a oprit la 50 de km de capitala ciadiană, N'Djamena. În cele din urmă, Nigeria și-a retras forțele²¹, iar granița dintre Nigeria și Ciad a fost închisă până în 1986²². În prezent, foștii inamici sunt implicați într-o alianță militară. Nigeria, Camerun și Ciad

¹⁹ International Court of Justice, *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria*, 2002, URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?pr=294&co de=cn&p1=3&p2=3&p3=6&case=94&k>, accesat la 09.10.2018.

²⁰ János Besenyő, Péter Jagadics, Soma Ambrus Hetényi, Resperger István, *Országismertető: Csád* (Country Information: Chad), Székesfehérvár: MH Összhaderőnemi parancsnokság, 2010.

²¹ Perestroika, "Forgotten Facts: The three-day war between Nigeria and Chad", *Defense Nigeria*, URL: <https://defensenigeria.blog/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/>, accesat la 09.10.2018.

²² Ethan L. Hall, "Conflict for Resources: Water in the Lake Chad Basin", *School of Advanced Military Studies, United States Army Command and General Staff College*,

au format o alianță în 2015²³. Periferia lacului Ciad reprezintă teatrul operational al organizației teroriste islamice, numită „Boko Haram”. Toate țările implicate depun eforturi uriașe pentru a desființa organizația care a jurat credință organizației Stat Islamic.²⁴

Boko Haram și-a lansat operațiunea în statul Yobe, în nordul Nigeriei, în anul 2002, scopul acestei insurgențe fiind lupta împotriva guvernului, cauzată de sărăcie și corupție. Principalul inamic al grupării este „Occidentul” și așa-numita cultură occidentală. La început, gruparea islamistă ataca doar poliția și armata, însă, mai târziu, a început să ocupe și teritorii.²⁵

Populația săracă din bazinul lacului Ciad sprijină această ideologie. Majoritatea membrilor grupării Boko Haram aparține grupului etnic Kanuri, care trăiește în jurul bazinului lacului Ciad. Ca rezultat al legăturilor etnice, religioase și culturale din Ciad, Niger și Camerun, gruparea islamistă și-a extins operațiunile în regiune. În anul 2014, în perioada de apogeu, Boko Haram controla teritorii din statele Borno, Yobe și Adamaswa, din puncte de comandă situate în Pădurea Sambisa.

La inițiativa guvernului nigerian, țările din Comisia Bazinului Lacului Ciad și câțiva parteneri internaționali, precum SUA și Franța, au lansat o operațiune militară împotriva grupării Boko Haram.²⁶

Ca urmare a campaniei militare, președintele Nigerian, Muhammadu Buhari, a anunțat că Nigeria, împreună cu aliații săi, „au câștigat războiul, din punct de vedere tehnic” în decembrie 2015, și că gruparea Boko Haram nu este capabilă să inițieze atacuri împotriva forțelor de securitate nigeriene și cameruneze și a civililor.²⁷

Cu toate acestea, chiar și în prezent, Boko Haram încă lansează atacuri ocazionale și joacă un rol activ în criza lacului Ciad.

5. Contextul tensiunilor legat de regiunea Lacului Ciad

Răspândirea ideologiilor radicale și influența tot mai mare a grupării Boko Haram în regiune nu pot fi explicate din perspectiva unui singur factor. Este esențial să înțelegem legătura dintre factorii sociali, economici și de mediu și organizația radical islamistă. În această lucrare, se subliniază importanța factorului de mediu, însă sunt luați în considerare și ceilalți factori.

Unul dintre factorii care contribuie la operațiunea grupării Boko Haram este reprezentat de *guvernarea și puterea limitată a statului*. Regiunea lacului Ciad este situată la periferia statelor Nigeria, Niger, Ciad și Camerun. Populația care locuiește în regiune a avut o interacțiune limitată cu autoritățile statale de-a lungul istoriei – se poate spune că guvernele statelor nu le influențează viața de zi cu zi a localnicilor.

Atunci când ne referim la reprezentanții statului, atingem și problema sensibilă legată de *corupție și nedreptate socială*. În mod tradițional, în regiunea lacului Ciad, oamenii nu se simt confortabil cu guvernarea ineficientă și gestionarea defectuoasă a resurselor. Așa cum a mai fost menționat, potrivit Indicelui internațional de percepție a corupției din 2018, care clasează 180 de țări în funcție de cât de corupt este perceput a fi sectorul public al țării, potrivit experților și executivilor din mediul de

Fort Leavenworth, Kansas, URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a505231.pdf>, accesat la 09.10.2018.

²³ Marsai Viktor, „Nigeria’s Boko Haram – It will be a long war”, *Panorama of global security environment 2015-2016*, Stratpol, Bratislava, 2016, p. 361.

²⁴ „Nigeria’s Boko Haram pledges allegiance to Islamic State”, BBC News, 2015, URL: <http://www.bbc.com/news/world-africa-31784538>, accesat la 09.10.2018.

²⁵ János Besenyő, Ádám Mayer, „Boko Haram in Context: The Terrorist Organizations’ Roots in Nigeria’s Social History”, *Defence Against Terrorism Review*, Volume 7, Number 1, Summer 2015, pp. 47-58, URL: http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume10/04-BokoHaraminContext_TheTerroristOrganizations_RootsinNigeriasSocialHistory.pdf, accesat la 09.10.2018.

²⁶ Virginia Comolli, „The evolution and impact of Boko Haram in the Lake Chad Basin”, *Humanitarian Practice Network (HPN)*, URL: <https://odihpn.org/magazine/the-evolution-and-impact-of-boko-haram-in-the-lake-chad-basin/>, accesat la 09.10.2018.

²⁷ „Nigeria Boko Haram: Militants ‘technically defeated’ – Buhari”, BBC News, 2015, URL: <http://www.bbc.com/news/world-africa-35173618>, accesat la 09.10.2018.

afaceri, locul Nigeriei este 144/180²⁸, Ciad ocupă locul 165/180²⁹, Camerun ocupă locul 152/180³⁰, iar Niger ocupă locul 114/180³¹. Toate acestea fac trimitere la corupție și la cât de serioasă este această problemă în regiune. Alt factor care contribuie la atmosfera ostilă dintre populația locală și stat este reprezentat de acuzația de abuz împotriva civililor de către forțele de securitate.

O altă consecință a guvernării deficitare este prezența rețelelor de crimă organizată din regiune. În această zonă acționează contrabandiștii și alte tipuri de grupuri de crimă organizată, cum ar fi tâlhăria, un fenomen des întâlnit în regiune.

Pe lângă acest gen de infractori, ca urmare a absenței guvernării, în regiune au apărut alte grupuri armate și miliții. În prezent, cel mai cunoscut grup este Boko Haram, dar există și alte grupări mai puțin cunoscute. O provocare importantă în regiune este reprezentată de terorism.

Deșertificarea și presiunea asupra mediului reprezintă încă un aspect, deoarece regiunea lacului Ciad este afectată de efectele gestionării defectuoase a apei și de schimbările climatice din ultimii ani. Deficitul de apă are un impact asupra degradării mediului și asupra mijloacelor de trai, ceea ce duce la migrația populației. Unele comunități care trăiesc în vecinătatea țărmului lacului se văd nevoite să urmeze cursul apei pentru a-și asigura mijloacele de trai. În această regiune, pescuitul și agricultura sunt necesare pentru supraviețuire. O altă șansă de supraviețuire pentru localnici este părăsirea locuințelor și mutarea în taberele IDP (persoane strămutate intern).

În ceea ce privește *dinamica socială și religioasă*, trebuie subliniat faptul că Islamul are o influență semnificativă în regiune. Ideologia

grupării Boko Haram nu este un fenomen nou în regiunea lacului Ciad. De-a lungul istoriei, mai multe mișcări islamiste au apărut în jurul lacului Ciad. În prezent, Boko Haram reprezintă una dintre cele mai infame organizații teroriste.

Recomandări

În cele ce urmează, vom avansa un set de recomandări, de la nivel macro (internațional) către nivel micro (local). Astfel, la nivel internațional, este imperioasă identificarea unor soluții eficiente pentru rezolvarea problemei deficitului de apă, întrucât, pe de o parte, acesta este un fenomen natural, dar, pe de altă parte, este un fenomen artificial, creat de om. Apoi, atât la nivel internațional, cât și național, se impune dezvoltarea economiei, precum și a nivelului de trai, și crearea unor noi locuri de muncă, pentru a le asigura un viitor sustenabil locuitorilor.

La nivel regional, este necesară dezarmarea organizației Boko Haram și a altor miliții, și reintegrarea membrilor acestora în societate; de asemenea, localnicii ar trebui să beneficieze de ajutor financiar, pentru a ajuta la dezvoltarea unui serviciu public și a unei administrații eficiente, cu scopul de a împiedica apropierea lor de ideologiile radicale și de infracționalitate.

Apoi, la nivel local, trebuie să se pună accentul pe extinderea implicării statului și combaterea corupției; în plus, statele ar trebui să depună eforturi considerabile pentru a consolida pacea și a susține bunăstarea oamenilor, reducând vulnerabilitatea.

Concluzii

Astfel cum a fost expus în articol, există o legătură directă între accesul la sursa de apă și securitate. Prin urmare, Uniunea Europeană și alți actori internaționali ar trebui să ia în serios problema deficitului de apă din Africa, întrucât aceasta poate genera o preocupare importantă cu privire la securitate. Ca în orice criză, cea mai eficientă metodă de rezolvare a unei probleme este prevenția. Prevenția unui

²⁸ "Nigeria", *Transparency International*, URL: <https://www.transparency.org/country/NGA>, accesat la 09.10.2018.

²⁹ "Chad", *Transparency International*, URL: <https://www.transparency.org/country/TCD>, accesat la 09.10.2018.

³⁰ "Cameroon", *Transparency International*, URL: <https://www.transparency.org/country/CMR>, accesat la 09.10.2018.

³¹ "Niger", *Transparency International*, URL: <https://www.transparency.org/country/NER>, accesat la 09.10.2018.

conflict este aproape imposibil de realizat fără o bună cooperare internațională și în lipsa intenției comunității internaționale. Negocierea eficientă este esențială pentru a evita conflictele armate generate în legătură cu resursele de apă. În cazul unei dispute civile sau al unui război interstatal, actorii internaționali ar trebui să fie pregătiți să intervină pentru a preveni escaladarea incidentelor violente. Din nefericire, conflictul din Darfur sau genocidul din Ruanda sunt exemple negative ale gestionării crizelor, deoarece indiferența comunității internaționale este responsabilă de eșecul său. Având în vedere aceste motive, prevenirea conflictelor legate de apă din Africa este relevantă și pentru Europa.

Ca urmare a schimbărilor climatice, a gestionării necorespunzătoare a resurselor de apă și a suprapopulării, alte regiuni din Africa, precum Africa de Est sau Africa de Nord, ar putea fi, de asemenea, afectate de potențiale conflicte.

În ceea ce privește criza din lacul Ciad, este important să subliniăm faptul că vechiul conflict interstatal a devenit un conflict intrastatal.

În cazul conflictului din bazinul lacului Ciad, din cauza schimbărilor climatice și a deficitului de apă, localnicii și-au pierdut mijloacele necesare traiului. În urmă cu câțiva ani, pescuitul reprezenta un mijloc de subsistență în această zonă, însă, ca o consecință a dispariției lacului, localnicii și-au pierdut locurile de muncă și au sărăcit. Oamenii fără speranță și nemulțumiți devin mai vulnerabili în fața radicalizării. Ca urmare a deficitului de apă și a sărăciei, gruparea teroristă Boko Haram a devenit tot mai influentă și a reușit să destabilizeze regiunea.

Caracteristica geografică a bazinului lacului Ciad, și anume granițele sale, care sunt în mod natural poroase, tradițiile istorice, culturale și sociale, toate contribuie la situația complexă, care pare să ajute atât operațiunea grupărilor insurgente islamiste, cât și alte grupări armate ilegale. Absența implicării statului, scăderea situației economice, deficitul de apă și alți factori contribuie la rata ridicată a șomajului și a contraproducției, și produce un cerc vicios al sărăciei. Acești factori economici și de mediu

contribuie la recrutarea de membri în grupările de crimă organizată și a milițiilor armate radicale. Răspândirea ideologiei radicale este favorizată de factori precum sărăcia sau nemulțumirea populației.

După cum s-a demonstrat în lucrare, încheierea conflictului la nivel interstatal a fost mai ușoară decât soluționarea problemei la nivel inferior, intrastatal. Este important să clarificăm faptul că lupta împotriva grupării Boko Haram nu este doar o campanie militară. Deficitul de apă reprezintă un factor declanșator în această criză, cu toate acestea, țările riverane trebuie să clarifice câțiva factori sensibili pentru a rezolva criza din regiunea lacului Ciad.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, "Nigeria Boko Haram: Militants 'technically defeated – Buhari", în *BBC News*, 24 decembrie, 2015, URL: <http://www.bbc.com/news/world-africa-35173618>
2. ***, *Appraisal of the Safety of the Tiga and Challawa Gorge dams, Nigeria*, World Bank/ Lake Chad Basin Commission, 2002, URL: <http://projects.inweh.unu.edu/inweh/display.php?ID=1269>
3. ***, *Human Development Report*, United Nations, Department of Economic And Social Affairs, 2006, URL: <http://www.un.org/waterforlifedecade/scarcity.shtml>
4. ***, *International Migration*, United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, URL: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/>
5. BESENYŐ, János, "Logistic Experiences: The Case of Darfur", *Promoting Peace and Security in Africa, Finnish Department of Strategic and Defence Studies*, Series 2 No 35, pp. 41-59, 2016, URL: http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/77169/StratL2_35.pdf?Sequence=1
6. BESENYŐ, János; JAGADICS, Péter; HETÉNYI, Soma Ambrus; RESPERGER, István, "Országismertető: Csád" (Country Information:

Chad), Székesfehérvár: MH Összhaderónemi parancsnokság, 2010.

7. BESENYŐ, János; MAYER, Ádám, “Boko Haram in Context: The Terrorist Organizations’s Roots in Nigeria’s Social History”, *Defence Against Terrorism Review*, Volume 7, Number 1, Summer 2015, pp. 47-58, URL: http://www.coedat.nato.int/publication/datr/volume10/04-BokoHaraminContextTheTerroristOrganizations_RootsinNigeriasSocialHistory.pdf

8. BISH, J. Joseph, “Population growth in Africa: grasping the scale of the challenge”, *The Guardian*, URL: <https://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jan/11/population-growth-in-africa-grasping-the-scale-of-the-challenge>

9. COMOLLI, Virginia, “The evolution and impact of Boko Haram in the Lake Chad Basin”, *Humanitarian Practice Network (HPN)*, URL: <https://odihpn.org/magazine/the-evolution-and-impact-of-boko-haram-in-the-lake-chad-basin/>

10. Encyclopaedia Britannica, *Water Cycle*, URL: <https://www.britannica.com/science/water-cycle>

11. Google Maps: Lake Chad în 2019, URL: <https://www.google.hu/maps/place/Cs%C3%A1dt%C3%B3/@13.0748444,14.2230142,88798m/data=!3m1!1e3!4m2!3m1!1s0x1110f0d2794b9cd9:0xf287fa499e9b3dd4>

12. HALL, L. Ethan, *Conflict for Resources: Water in the Lake Chad Basin*, School of Advanced Military Studies United States Army Command and General Staff College Fort Leavenworth, Kansas, 2009, URL: <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a505231.pdf>

13. HOMER-DIXON, F. Thomas, *Environment, Scarcity, and Violence*, Princeton University Press, 2010.

14. International Court of Justice: *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria*, 2002, URL: <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?pr=294&code=cn&p1=3&p2=3&p3=6&case=94&k>

15. MARGIN, Géraud; DE MONTCLOS, Marc-Antoine Pérouse, *Crisis Development-The Lake Chad Region and Boko Haram*,

August 2018, URL: <https://www.afd.fr/sites/afd/files/2018-08-04-37-14/Crisis%20and%20Development.%20The%20Lake%20Chad%20Region%20and%20Boko%20Haram.pdf>

16. MARSAL, Viktor, “Nigeria’s Boko Haram – It will be a long war”, în *Panorama of global security environment 2015-2016*, Stratpol, Bratislava, 2016.

17. MUIR, Jim, “Nigeria’s Boko Haram pledges allegiance to Islamic State” în *BBC News*, March 7, 2015, URL: <http://www.bbc.com/news/world-africa-31784538>

18. Patrick Lynch, “2016 Climate Trends Continue to Break Records”, *NASA*, URL: <https://www.nasa.gov/feature/goddard/2016/climate-trends-continue-to-break-records>

19. PERESTROIKA, “Forgotten Facts: The three-day war between Nigeria and Chad”, *Defense Nigeria*, URL: <https://defensenigeria.blog/2017/08/21/forgotten-facts-the-three-day-war-between-nigeria-and-chad/>

20. SALKIDA, Ahmad, “Africa’s vanishing Lake Chad”, *Africa Renewal Magazine*, 2012, URL: <http://www.un.org/africarenewal/magazine/april-2012/africa%E2%80%99s-vanishing-lake-chad>

21. SZALKAI-SZÉLL, Attila, “Édesvízhiány hatása a világbiztonságra, különös tekintettel a Közel-Keletre”, Doktori értekezés, (The effect of freshwater scarcity on world security, Middle East, PhD dissertation), URL: http://archiv.uni-nke.hu/downloads/konyvtar/digitgy/phd/2012/szalkai_szell_attila.pdf

22. TRESZKAI, Ákos, “General Overview of the Consequences of African Water Conflicts”, *UKH Journal of Social Sciences*, Volume 2, Number 2, 2018, URL: <https://journals.ukh.edu.krd/index.php/ukhjss/article/view/64>

23. TRESZKAI, Ákos, “Security Risks in Africa: Water Conflicts”, *Defence Review*, Volume 144, Special Issue 2016/1.

24. United Nations Environment Programme, *Africa Water Atlas*, 2010.

25. United Nations Environment Programme, *Lake Chad: almost gone*, 2008, URL: <http://www.unep.org/dewa/vitalwater/article116.htm>

26. United Nations International Court of Justice, International Court of Justice gives judgment în Cameroon-Nigeria Boundary dispute, October 10, 2002, URL: <https://www.un.org/press/en/2002/icj603.doc.htm>

27. WILLIAMS, Matt, “What percent of Earth is Water?” în *Universe Today Space and astronomy news*, December 1st, 2014, URL: <https://www.universetoday.com/65588/what-percent-of-earth-is-water/>

RETRAGEREA MILITARĂ AMERICANĂ DIN SIRIA. SEMNALE, MOTIVAȚII ȘI CONSECINȚE POSIBILE PE TERMEN MEDIU ȘI LUNG

*Dr. Mirela ATANASIU**

Implicarea americană în politica siriană este prezentă încă de la crearea Siriei moderne. De fapt, inițial, chiar SUA a fost cea care a ajutat Siria să își câștige suveranitatea, opunându-se dominației Franței după al Doilea Război Mondial¹. Ulterior, pentru o scurtă perioadă de timp, Washingtonul a oscilat între conflict și cooperare în relația cu statul sirian. De exemplu, în Războiul de 6 zile din 1967, SUA a sprijinit Israelul împotriva coaliției de state regionale (Egipt, Iordania, Siria), iar în Războiul din Golf din 1991, ambele au fost de partea Kuweitului. Relațiile s-au deteriorat din nou când, după instituirea sancțiunilor împotriva Irakului, Siria a sfidat comunitatea internațională și și-a mărit volumul tranzacțiilor comerciale cu acesta.

Ulterior, după declanșarea Primăverii Arabe în Siria, SUA a prelungit la 29 aprilie 2011 sancțiunile instituite asupra guvernului sirian încă din 2004, având ca motivație „abuzurile acestuia cu privire la drepturile omului, ce constituie o amenințare extraordinară pentru securitatea națională, politica externă și economia SUA”². În conflictul sirian, americanii

¹ ***, „Seven decades, seven facts: US policy on Syria in brief”, *Deutsche Welle*, 7 aprilie 2017, URL: <https://www.dw.com/en/seven-decades-seven-facts-us-policy-on-syria-in-brief/a-38346847>, accesat la 10.12.2018.

²***, *Syria Sanctions Program*, URL: <https://www.treasury.gov/resource-center/sanctions/Programs/>

s-au implicat prin cele două programe, inițiate în anul 2013, desfășurate în sprijinul rebelilor ce luptau împotriva guvernului lui Bashar al-Assad. Primul era un program militar prin care se urmărea antrenarea și echiparea a 15.000 de rebeli sirieni, anulat în 2015 după ce s-au cheltuit 500 milioane de dolari și a produs doar câteva duzini de luptători³. Al doilea program, desfășurat și administrat de CIA⁴, în valoare de 1 miliard de dolari, viza furnizarea de arme și provizii grupurilor rebele siriene. Acesta a avut ceva mai mult succes, dar a fost anulat la mijlocul lui 2017 de către administrația Trump.

Implicarea militară directă a SUA în conflictul sirian, alături de Franța și Marea Britanie, a debutat prin lansarea unei campanii aeriene motivată de utilizarea armelor chimice de către forțele militare ale guvernului Assad,

Documents/ syria.txt, accesat la 26.12.2018.

³ Mark Mazzetti, Adam Goldman, Michael S. Schmidt, „Behind the Sudden Death of a \$1 Billion Secret C.I.A. War in Syria”, *The New York Times*, 02.08.2017, URL: <https://www.nytimes.com/2017/08/02/world/middleeast/cia-syria-rebel-arm-train-trump.html>, accesat la 28.12.2018.

⁴ Greg Miller, Karen De Young, „Secret CIA effort in Syria faces large funding cut”, *The Washington Post*, 12 iunie 2015, URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/lawmakers-move-to-curb-1-billion-cia-program-to-train-syrian-rebels/2015/06/12/b0f45a9e-1114-11e5-adee-e82f8395c032_story.html?utm_term=.55b74f817334, accesat la 24.12.2018.

** Dr. Mirela ATANASIU este cercetător științific gradul II la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: atanasiu.mirela@unap.ro*

în august 2013, lângă Damasc, împotriva populației siriene. Ulterior, în septembrie 2014, SUA a devenit liderul coaliției multinaționale pentru contracararea ISIS⁵, constituită din mai mult de 50 de state ce au intervenit în teatrul de luptă anti-terorist islamist prin oferirea de sprijin militar⁶, furnizarea de echipamente, oferirea de suport informațional sau doar de sprijin politic. În 2015, implicarea militară americană s-a realizat direct în teritoriul sirian, prin trimiterea de trupe⁷ în sprijinul operațiunilor terestre efectuate de Forțele Democratice Siriene (SDF)⁸ împotriva ofensivei teroriste islamiste. De asemenea, de la începutul anului 2017, loviturile aeriene ale SUA și ale altor parteneri de coaliție anti-ISIS au vizat deschis și pozițiile guvernului sirian și ale unor aliați ai săi.

Așadar, SUA s-au poziționat în conflictul sirian împotriva teroriștilor islamiști, a guvernului Bashar al-Assad și a aliaților acestuia, dar de partea forțelor anti-guvernamentale siriene⁹ și a

milițiilor siriene kurde (Unitatea de Protecție a Poporului Kurd - YPG).

Hotărârea președintelui Trump, din decembrie 2018, de a retrage forțele terestre americane din Siria, a stârnit controverse și, dacă acest plan va fi dus la bun sfârșit, va declanșa modificarea echilibrului fragil al forțelor din nord-estul țării și va influența major soarta conflictului în bine sau în rău, rămâne de văzut cum își vor juca cartea părțile rămase în teren. Această hotărâre nu este chiar neprevăzută, fiind precedată de unele acțiuni și decizii americane. Mai mult, consider că această retragere era inevitabilă, dar decizia a fost luată prematur.

În continuare, prezint câteva idei care conturează cadrul acestei decizii de retragere a forțelor americane din teatrul sirian în termeni de semnale ale declanșării acesteia, motivații invocate și posibile reacții imediate și consecințe pe termen mediu și lung în planul securității regionale și internaționale.

Semnale ale retragerii americane din Siria

- anularea celor două programe de susținere a forțelor rebele din Siria (în 2015, respectiv 2017);

- neparticiparea SUA la discuțiile pentru pace din noiembrie 2017, între guvernul Assad și principalele forțe de opoziție (inițiate de Rusia, alături de Turcia și Iran), la cea de la Sochi din ianuarie 2018 (sponsorizată de Rusia)¹⁰ și nici la a 11-a rundă de discuții de la Astana¹¹ din noiembrie 2018;

- reducerea, în august 2018, a ajutorului umanitar al SUA pentru reconstrucția Siriei cu 230 milioane de dolari¹²;

- declarațiile publice din ce în ce mai dese ale președintelui Trump din ultimele luni în care

⁵ Diana Toea, „Coaliția de luptă împotriva Statului Islamic: Ce face fiecare țară fără membră”, *Ziare.com*, 27 septembrie 2014, URL: <http://www.ziare.com/international/statul-islamic/coalitia-de-lupta-impotriva-statului-islamic-ce-face-fiecare-tara-membra-1324373>, accesat la 24.12.2018.

⁶ N.A.: Printre aliații coaliției anti-ISIS care au oferit sprijin militar se numără SUA, Irak, Iordania, Bahrain, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite, Franța, Germania, Marea Britanie, Canada sau Australia. A se vedea detalii în: Diana Toea, *art. cit.*, 27 septembrie 2014.

⁷ N.A.: Inițial 50 de soldați, numărul lor ajungând în jur de 2.000 în decembrie 2018. A se vedea detalii la: „A look at US involvement in Syria's civil war”, *Military Times*, 19 decembrie 2018, URL: <https://www.militarytimes.com/news/your-military/2018/12/19/a-look-at-us-involvement-in-syrias-civil-war>, accesat la 10.12.2018.

⁸ N.A.: Forțele democratice siriene (SDF) reprezintă o alianță a milițiilor kurde, arabe, turkmene, asiriene și armenice, constituită în 2015, care luptă în principal împotriva ISIS, Frontul Al-Nusra și altor grupări jihadiste în războiul civil sirian. Scopul alianței este stabilirea și protejarea regiunii federale „Rojava - Siria de Nord”. A se vedea detalii la: ***, „Syrian Democratic Forces (SDF)”, *Civil Syrian War Map*, URL: <https://syriancivilwarmap.com/syrian-democratic-forces>, accesat la 26.12.2018.

⁹ N.A.: Între forțele de opoziție se numără: Armata Liberă Siriană (Free Syrian Army – FSA), Frontul Islamic fondat de Jaysh al-Islam, Ahrar al-Sham, Ansar al-Sham, Frontul Islamic Kurd, Liwa al-Tawhid, Suqour al-Sham și Liwa al-Haqq, Grupul jihadist Frontul Al-Nusra/Jabhat al-Nusra, ISIS. A se vedea detalii la: ***, „Anti-Government Forces”, *Syrian Civil War Map*, URL: <https://syriancivilwarmap.com/antigovernment-forces>, accesat la 22.12.2018.

¹⁰ N.A.: În cadrul acestei întâlniri, opoziția și guvernul sirian și-au arătat disponibilitatea de a discuta principiile unei noi constituții, care să conducă la alegeri prezidențiale și parlamentare.

¹¹ Selen Temizer, „11th round of Syria peace talks ends in Astana”, *The Peninsula Qatar*, 29 noiembrie 2018, URL: <https://www.thepeninsulaqatar.com/article/29/11/2018/11th-round-of-Syria-peace-talks-ends-in-Astana>, accesat la 20.12.2018.

¹² Preluat de pe website-ul Thomson Reuters, „U.S. cuts \$230M US in Syria aid, says no rebuilding funds until peace talks underway”, *CBC News*, 17 august 2018, URL: <https://www.cbc.ca/news/world/syria-aid-us-cuts-1.4789383>, accesat la 27.12.2018.

se puna accent pe „aducerea trupelor americane acasă”¹³, „înfrângerea ISIS”¹⁴ și „atingerea scopului misiunii intervenției SUA în Siria”¹⁵.

Motivații

a) invocate de președintele american:

- pierderea scopului intervenției coaliției anti-Stat Islamic, inițiată și condusă de SUA, în urma declarării înfrângerii organizației teroriste islamiste;

- salvarea SUA de la „risipirea unor vieți prețioase și a trilioane de dolari”¹⁶.

b) posibile:

- atingerea unui minim istoric al susținerii opiniei publice americane cu privire la atacurile aeriene desfășurate în Siria¹⁷;

- conștientizarea situației că nu există o alternativă de control guvernamental viabilă decât formula lui Assad;

- sacrificarea destinului kurzilor din Siria (foști aliați în teatrul sirian de luptă împotriva ISIS), pentru a reîntări relațiile SUA-Turcia în

cadrul NATO și pentru a elimina posibilitatea unei coliziuni directe între forțele americane și cele turce la un eventual atac împotriva kurzilor de la granița cu Turcia;

- conștientizarea de către americani a faptului că puterile externe, inclusiv SUA, au dus la prelungirea și acutizarea conflictului sirian.

Consecințe pe termen mediu și lung

- modificarea echilibrului de forțe din teatrul de luptă sirian în favoarea forțelor guvernamentale siriene;

- câștigarea unui capital de imagine de către regimul Assad și statele susținătoare ale acestuia (Rusia, Turcia, Iran);

- constrângerea kurzilor să lupte pe trei fronturi: cu jihadiștii din Daesh, cu forțele guvernamentale de la Damasc, cu forțele turce;

- un posibil atac al forțelor militare turce asupra kurzilor (forțele americane acționau ca tampon între acestea), motivat de teama formării unui coridor kurd de-a lungul frontierei turco-siriene;

- creșterea puterii Iranului în regiune și facilitarea transferului de arme către Hezbollah;

- pierderea credibilității SUA ca aliat loial în cadrul coaliției anti-ISIS;

- revitalizarea ISIS pe fondul creării unui vid de putere în regiunile de unde sunt retrase trupele americane;

- posibilă inițiere a unui dialog între YPG și forțele guvernamentale în vederea încheierii unei înțelegeri directe;

- pierderea capitalului de imagine al SUA prin neonorarea promisiunilor de contribuție la reconstrucția Siriei și stoparea finanțării promise forțelor rebele¹⁸;

- posibile represalii ale Siriei și Iranului asupra statelor regionale care au sprijinit implicarea SUA în conflictul sirian (de exemplu, Israel);

- crearea posibilității ca și alți dictatori să reacționeze ca Bashar al-Assad, încalcând

¹³ *** „Trump says US troops to get out of Syria ‘very soon’”, *Al Jazeera*, 30 martie 2018, URL: <https://www.aljazeera.com/news/2018/03/trump-troops-syria-180329195309816.html> și Julie Hirschfeld Davis, „Trump Drops Push for Immediate Withdrawal of Troops From Syria”, *The New York Times*, 4 aprilie 2018, URL: <https://www.nytimes.com/2018/04/04/world/middleeast/trump-syria-troops.html>, accesate la 23.12.2018.

¹⁴ Zack Beauchamp, „In the State of the Union, Trump took credit for defeating ISIS that he doesn’t deserve”, *Vox*, 30 ianuarie 2018, URL: <https://www.vox.com/world/2018/1/30/16945312/state-of-the-union-2018-isis>, Christopher Woody, Ryan Pickrell, „Trump says ‘ISIS is defeated’ - the Pentagon says not quite”, *Business Insider*, 17 octombrie 2018, URL: <https://www.businessinsider.com/trump-says-isis-is-defeated-the-pentagon-says-not-quite-2018-10> și *** „White House says the US is pulling its troops from Syria after Trump declares victory over ISIS”, *CNBC*, 19 decembrie 2018, URL: <https://www.cnbc.com/2018/12/19/us-wants-to-pull-troops-from-syria-as-trump-declares-victory-over-isis.html>, accesate la 28.12.2018.

¹⁵ Robert Farley, Eugene Kiely, Lori Robertson, D’Angelo Gore, „Trump’s U.N. Speech”, *Fact Check*, 19 septembrie 2017, URL: <https://www.factcheck.org/2017/09/trumps-u-n-speech>, accesat la 22.12.2018.

¹⁶ Mesaj pe canalul online Twitter al președintelui american Donald Trump, 20 decembrie 2018, URL: <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/1075721703421042688>, accesat la 10.01.2019.

¹⁷ Frank Newport, „U.S. Support for Syria Strikes Rates Low in Historical Context”, *Gallup*, 10 aprilie 2017, URL: <https://news.gallup.com/poll/208334/support-syria-strikes-rates-low-historical-context.aspx>, accesat la 16.12.2018.

¹⁸ *** „Trump administration to pull back back funding for Syria reconstruction efforts”, *The Washington Post*, 17 august 2018, URL: https://www.washingtonpost.com/world/national-security/trump-administration-is-stopping-funding-for-syria-reconstruction-efforts/2018/08/17/1b6a097e-a23e-11e8-8e87-c869fe70a721_story.html?utm_term=.66f4a3b08669, accesat la 12.12.2018.

drepturile propriilor cetățeni, având în vedere că acesta pare să scape nepedepsit;

- angajarea forțelor guvernamentale în atacuri mult mai sângeroase împotriva rebelilor și civililor din Siria de nord.

Consider că cea mai mare problemă a deciziei președintelui Trump de retragere a trupelor americane din Siria este momentul. Decizia era corectă dacă ISIS ar fi total înfrântă și nu ar mai avea nici un bastion închegat în Siria, dar oficialii americani (cu excepția unor adepți ai lui D. Trump), analiștii internaționali și frecvența atacurilor teroriștilor islamiști spun altceva.

Cel mai posibil, deși președintele american are acest drept de a decide retragerea în 2-3 luni a trupelor americane din teatrul sirian de luptă, presiunile exercitate din interior, de membrii Congresului sau alți oficiali americani cu putere în stat, dar și cele exercitate din exterior, de unii aliați din cadrul coaliției anti-ISIS, vor duce la amânarea acestei decizii prin folosirea unor „manevre” politice și prin invocarea a diferite pretexte pentru ca SUA să nu-și piardă din influența geopolitică în Orientul Mijlociu sau din credibilitatea ca aliat puternic în diferitele coaliții internaționale.

CAMPANIA RUSIEI ÎN AFRICA – REZULTATE ȘI IMPLICAȚII. CONFLICTUL RUSO-UCRAINEAN

*Dr. Marius POTÎRNICHE**

1. Campania Rusiei în Africa – rezultate și implicații

Interesele Rusiei în Africa vizează, în principal, accesul la resurse, piețe noi de desfacere, căi maritime și baze navale suplimentare, ca parte a obiectivului de a stabili o nouă ordine mondială multipolară. Kremlinul urmărește să contrabalanseze atât puterea SUA, cât și a Chinei, în Africa și intenționează să întretină relații de prietenie cu alți actori regionali care investesc pe „continentul verde”, cum ar fi Turcia și statele arabe. Rusia intenționează să genereze influență asupra „brokerilor de putere” pe care îi poate converti în avantaje politice, incluzând aici sprijin din partea statelor africane la votul pe diferite probleme la ONU.

Probabil, Moscova a perceput ca fiind excelente oportunitățile oferite de Africa, pe fondul unor reduceri a sprijinului în zonă din partea SUA și a Europei. Oricum, Rusia nu poate intra în competiție cu SUA și China din prisma ajutorului pe care aceste state îl oferă aici. În schimb, statul rus se concentrează pe avantajul pe care îl are în anumite sectoare cum sunt cele ale energiei, exploatarea resurselor minerale, armament, precum și pe creșterea pieței agricole,

energie nucleară și hidrologie¹. Kremlinul poate folosi veniturile obținute din aceste activități pentru a atenua povara sancțiunilor economice și pentru a diversifica resursele bugetare dependente în mare măsură de exporturile de petrol. Rusia își extinde afacerile în Africa pe baza unei vechi prietenii, dezvoltate încă din vremea Uniunii Sovietice.

De asemenea, Rusia urmărește înființarea unor baze militare în Africa pentru a-și securiza accesul la rutele comerciale importante și pentru a-și proiecta puterea militară și economică. În final, Kremlinul intenționează să obțină deschidere la punctele-cheie din Canalul Suez și Strâmtoarea Bab el-Mandeb. Rusia și-a anunțat planurile de a construi centre navale logistice în Eritreea², facilități prin care va supraveghea rutele maritime importante din Marea Roșie. Ministrul de externe rus face *lobby* pentru ridicarea sancțiunilor impuse Eritreei în încercarea de a

¹ “ROSATOM signs contract for small scale hydro facility in the Republic of South Africa”, *Press Service of Rusatom International Network*, 29.01.2018, URL: http://www.rosatom.ru/en/press-centre/news/rosatom-signs-contract-for-small-scale-hydro-facility-in-the-republic-of-south-africa/?sphrase_id=620575, accesat la 28.12.2018.

² *** „Russia In Talks With Eritrea To Set Up ‘Logistics Center’ On Red Sea Coast”, *RFE/RL*, 1 September 2018, URL: www.rferl.org/a/russia-talks-eritrea-set-up-logistics-center-red-sea-coast-lavrov/29464939.html, accesat la 28.12.2018.

* *Dr. Marius POTÎRNICHE este cercetător științific gradul III la Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate din cadrul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București. E-mail: Potirniche.Marius@unap.ro*

obține anumite concesiuni pentru concretizarea intențiilor Kremlinului³. Mai mult, Rusia poartă discuții pentru a înființa un centru naval de aprovizionare în Sudan⁴ și tatonează terenul și în Libia⁵.

Moscova poate folosi înțelegerile asupra energiei nucleare pentru a acapara o gamă variată de servicii conexe, cum ar fi instruirea inginerilor, aprovizionarea cu combustibil, vânzarea de sisteme radar pentru apărarea punctelor cheie de infrastructură⁶. Rusia deține un avantaj competitiv în aceste domenii în comparație cu SUA și Europa⁷ și încearcă să prevină o viitoare extindere în sectorul energiei nucleare a Chinei. În anul 2018, compania de stat în domeniul energiei nucleare, Rosatom, a contactat numeroase state din Africa, Nigeria confirmând intenția de a încheia o afacere cu această companie⁸. De asemenea, Kremlinul a semnat, în 2018, o serie de memoranduri de înțelegere cu Uganda, Maroc, Sudan, Rwanda și Congo și are încheiate parteneriate pentru susținere financiară și construcția unei centrale nucleare în Egipt⁹. Mai mult, Rusia creează

condițiile unei viitoare înțelegeri prin înființarea unor Centre nucleare de știință și tehnologie care să promoveze energia nucleară și să instruiască lucrătorii din domeniu de pe întreg cuprinsul Africii.

În 2018, Rusia a semnat acorduri pentru cooperarea militară cu Guinea, Burkina Faso, Burundi, Madagascar și Republica Centrafricană¹⁰. Aceste înțelegeri-cadru permit schimbul de informații cu privire la resursele pentru acțiuni teroriste, precum și instruirea personalului în Rusia. De asemenea, Moscova și-a intensificat cooperarea militară cu Algeria, unul dintre cei mai mari importatori de armament rusec din Africa în 2018¹¹.

În prezent, Rusia urmărește un acces sporit la resursele naturale ale Africii, orientându-se, în special, pe exploatarea hidrocarburilor și a minereurilor rare. Probabil, Kremlinul consideră extracția resurselor din Africa ca fiind mult mai eficientă decât în zonele greu accesibile din

³ Salem Solomon, „Russia-Eritrea Relations Grow with Planned Logistics Center”, *VOA*, 2 September 2018, URL: www.voanews.com/a/russia-eritrea-relations-grow-with-planned-logistics-center/4554680.html, accesat la 28.12.2018.

⁴ ***, „Russia, Sudan are discussing naval supply centre, not military base: diplomat”, *Sudan Tribune*, 10 June 2018, URL: <http://www.sudantribune.com/spip.php?article65611>, accesat la 28.12.2018.

⁵ Tom Newton Dunn, „Putin Troops in Libya”, *The Sun*, 8 October 2018, URL: www.thesun.co.uk/news/7448072/russia-missiles-libya-warlord, accesat la 28.12.2018.

⁶ Grigoriy Sysoev, „Russia to supply radar for protecting nuclear power plant in Pakistan”, *TASS*, 30 August 2018, URL: www.tass.com/defense/1019325, accesat la 28.12.2018.

⁷ ***, „The world relies on Russia to build its nuclear power plants”, *The Economist*, 2 August 2018, URL: <https://www.economist.com/europe/2018/08/02/the-world-relies-on-russia-to-build-its-nuclear-power-plants>, accesat la 28.12.2018.

⁸ Darrell Proctor, „Russia Will Help Nigeria Develop Nuclear Plant”, *POWER*, 7 January 2018, URL: <https://www.powermag.com/russia-will-help-nigeria-develop-nuclear-plant>, accesat la 28.12.2018.

⁹ ***, „Russia discusses African nuclear power prospects”, *World Nuclear News*, 8 March 2018, URL: www.world-nuclear-news.org/NP-Russia-discusses-African-nuclear-power-prospects-08031801.html, accesat la 28.12.2018; Nataliya Bugayova, Jack Ulses, „The Kremlin’s

Campaign in Egypt”, *Institute for the Study of War*, 20 June 2018, URL: <http://iswresearch.blogspot.com/2018/06/the-kremlins-campaign-in-egypt.html>, accesat la 28.12.2018; ***, „Turkey grants Rosatom construction license for first unit of Akkuyu nuclear plant”, *Reuters*, 2 April 2018, URL: www.reuters.com/article/us-turkey-russia-nuclearpower/turkey-grants-rosatom-construction-license-for-first-unit-of-akkuyu-nuclear-plant-idUSKCN1H91OY, accesat la 28.12.2018.

¹⁰ ***, „Russia has signed an agreement on military cooperation with Burundi”, *RIA Novosti*, 23 August 2018, URL: <https://ria.ru/20180823/1527113792.html>, accesat la 28.12.2018; ***, „Russia and Guinea signs intergovernmental agreement of military cooperation”, *Ministry of Defense of the Russian Federation*, 4 April 2018, URL: http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12169903@egNews, accesat la 28.12.2018; Daria Mikhailina, „Russia signed an agreement on military cooperation with Burkina Faso”, *TV Zvezda*, 21 August 2018, URL: <https://tvzvezda.ru/news/forces/content/201808211416-b0cl.htm>, accesat la 26.12.2018; ***, „Russia, Madagascar sign agreement on military cooperation”, *TASS*, 5 October 2018, URL: www.tass.com/defense/1024770, accesat la 28.12.2018; ***, „Russia Signs Military Cooperation Deal With Central African Republic”, *RFE/RL*, 22 August 2018, URL: www.rferl.org/a/russia-signs-military-cooperation-deal-central-african-republic-vagner-investigation-russian-reporters-killed/29446656.html, accesat la 26.12.2018.

¹¹ ***, „More confidence: Patrushev in Algeria discussed the joint struggle against terrorism”, *RG.RU*, 31 January 2018, URL: <https://rg.ru/2018/01/31/patrushev-v-alzhire-obsudil-sovmestnuiu-borbu-s-terrorizmom.html>, accesat la 26.12.2018.

Rusia. Rosgeologia, compania de stat rusească specializată în explorarea geologică, a semnat un acord cu Sudanul privind extracția gazelor naturale din Marea Roșie¹². Gabonul a oferit drepturi de exploatare companiei petroliere rusești Zarubezhneft¹³, iar Mozambicul are în vedere o înțelegere asemănătoare pentru extracția gazelor naturale cu compania petrolieră Rosneft¹⁴, companie rusească care a semnat, în 2017, un acord cu Compania Națională Petrolieră din Libia¹⁵. Rusia și Zimbabwe au discutat despre cooperarea în sectorul diamantelor, inclusiv despre un proiect legat de exploatarea platinei¹⁶. Exemplele pot continua.

Rusia folosește companii militare private pentru contractarea unor servicii de promovare a intereselor sale pe continentul african, companii care instruiesc forțele locale de securitate și sprijină accelerarea achizițiilor de resurse minerale în Africa. Ambasada Rusiei din Sudan a confirmat prezența unor astfel de companii, la fel

și președintele Sudanului¹⁷. Aceste forțe asigură protecția activităților rusești de exploatare a resurselor.

Kremlinul creează condițiile pentru a se sustrage sancțiunilor în Egipt. Înainte de vizita președintelui egiptean la Moscova, Rusia a anunțat că a început construcția unei zone industriale exclusive de-a lungul Canalului Suez. Kremlinul urmărește să-și crească influența în Egipt pentru a-și asigura accesul la zona strategică a Mării Mediterane și pentru a submina poziția SUA în Africa de Nord. Rusia poate folosi noua zonă industrială ca pe un vector de sustragere de la sancțiunile Occidentului¹⁸. Kremlinul dorește să folosească această facilitate pentru a face schimburile comerciale într-o altă monedă decât dolarul și a diminua astfel impactul financiar al sancțiunilor viitoare. În situația în care se dovedește o reușită, Rusia are în vedere exportarea acestui model și pe alte piețe emergente, cum ar fi Vietnamul și Indonezia¹⁹. Kremlinul poate folosi toate aceste acțiuni pentru a crea condițiile unei agende a politicii externe mai agresive și cu constrângeri cât mai mici din cauza impactului financiar al sancțiunilor occidentale.

Fără îndoială, Rusia a făcut progrese remarcabile în Africa, motiv pentru care Washingtonul urmărește cu atenție aceste dezvoltări și se pregătește să contrabalanseze eforturile Kremlinului. SUA are suficiente interese strategice pe „continentul verde” pentru a rămâne angajată în zonă²⁰. Campania Rusiei în Africa sprijină de fapt obiectivul strategic major de slăbire a SUA la nivel global și de stabilire a

¹²***, „Russia and Madagascar will cooperate in the field of mineral exploration”, *RT*, 24 May 2018, URL: <https://russian.rt.com/business/news/516378-rossiya-madagascar-pmef>, accesat la 28.12.2018; *** „Russia will cooperate with Madagascar in mineral exploration”, *TASS*, 24 May 2018, URL: <https://tass.ru/pmef-2018/articles/5229718>, accesat la 28.12.2018; *** „Rosgeo steps up cooperation with Algeria”, *ROSGEO*, URL: www.rosgeo.com/en/content/rosgeo-steps-cooperation-algeria, accesat la 28.12.2018.

¹³***, Denis Davydov, „Gabon offers “Zarubezhneft” new fields”, *Tekno Blog*, 15 July 2018, URL: <https://teknoblog.ru/2018/07/15/91030>, accesat la 28.12.2018; *** „Putin declared that Russia and Gabon can work together on a settlement in the CAR”, *TASS*, 14 July 2018, URL: <https://tass.ru/politika/5374075>, accesat la 28.12.2018.

¹⁴ „Mozambique plans to sign gas agreement with Rosneft, ExxonMobil by yearend – Minister Pacheco in Russia”, *Club of Mozambique*, 29 May 2018, URL: <https://clubofmozambique.com/news/mozambique-plans-to-sign-gas-agreement-with-rosneft-exxonmobil-by-yearend-minister-pacheco-in-russia>, accesat la 28.12.2018.

¹⁵ Aidan Lewis, „Russia’s Rosneft, Libya’s NOC sign oil offtake deal”, *Reuters*, 21 February 2017, URL: <https://www.reuters.com/article/libya-oil-rosneft-oil/update-1-russias-rosneft-libyas-noc-sign-oil-offtake-dealUSL8N1G61XJ>, accesat la 28.12.2018.

¹⁶ MacDonald Dzirutwe, „Russia seeks military cooperation, diamond, platinum projects in Zimbabwe”, *Reuters*, 8 March 2018, URL: <https://www.reuters.com/article/us-zimbabwe-russia/russia-seeks-military-cooperation-diamond-platinum-projects-in-zimbabweIDUSKCN1GK2JK>, accesat la 26.12.2018.

¹⁷ *** „Russia to help Sudan upgrade its armed forces”, *TASS*, 23 November 2017, URL: <http://tass.com/defense/977087>, accesat la 28.12.2018.

¹⁸ *** „Russia approves draft agreement between the governments of Russia and Egypt on setting up the Russian Industrial Zone in the Suez Canal Economic Zone and providing for its operation”, *The Russian Government*, 3 May 2018, URL: <http://government.ru/en/docs/32536>, accesat la 28.12.2018.

¹⁹ *** „Russia plans to launch four industrial zones abroad in 6 years”, *TASS*, 12 September 2018, URL: <http://tass.com/economy/1021304>, accesat la 26.12.2018.

²⁰ Emily Estelle, „America Ignores Africa to Its Peril”, *The National Interest*, 23 July 2018, URL: <https://nationalinterest.org/blog/buzz/america-ignores-africa-its-peril-26596>, accesat la 28.12.2018.

unei noi ordini mondiale multipolare. Moscova poate câștiga strategic prin poziționarea în două puncte-cheie maritime, Canalul Suez și Strâmtoarea Ba el-Mandeb. Acțiunile Rusiei au, de asemenea, implicații pe termen lung, vizând reducerea impactului sancțiunilor economice, financiare și diplomatice la care este supusă. Angajarea economică în Africa va crește costul politic și complexitatea unor viitoare sancțiuni ale Occidentului asupra statului rus.

În concluzie, Rusia urmărește în Africa obiective economice cu implicații geopolitice și geostrategice și desfășoară o campanie prin prisma oportunității, cât și a necesității, încercând să consolideze baze militare, să acapareze piața de energie nucleară și să extindă cooperarea în domeniul securității.

2. Conflictul ruso-ucrainean

Pe de o parte, statul rus continuă să susțină capacitățile militare din Peninsula Crimeea cu mijloace aeriene și navale pentru a crea o forță credibilă, capabilă să respingă orice potențială intervenție a NATO. De asemenea, Rusia continuă să amenințe cu reluarea conflictului militar cu Ucraina și menține o blocadă asupra porturilor acesteia din Marea Azov. Posibilul obiectiv pe termen lung al Moscovei este de câștiga controlul total al Mării Azov și a orașului port Mariupol. Blocada impusă întreține lipsurile economice printre ucrainenii din Berdyansk și Mariupol și are scopul de slăbi încrederea în guvernul de la Kiev, unul destul de fragil, de altfel. Pe de altă parte, Rusia alimentează tensiunile legate de recenta autonomie a Bisericii Ortodoxe Ucrainene, iar oficialii ucraineni au avertizat că serviciile de securitate ruse (FSB) organizează demonstrații violente în Kiev, Odessa și alte orașe împotriva statutului de independență al acestei biserici.

Rusia își pregătește forțele separatiste *proxy* pentru o potențială escaladare a conflictului în Donbas, în estul Ucrainei. Kremlinul a invadat spațiul informațional cu știri false asupra intențiilor forțelor sale armate de a ataca Ucraina. Oficialii militari ucraineni au confirmat creșterea numărului tancurilor T-62 de-a lungul

graniței ruso-ucrainene, începând cu luna octombrie 2018. Moscova continuă să folosească acțiuni subversive pentru a inflama tensiunile etnice și sentimentele separatiste din regiunea Transcarpatia pentru a induce suspiciuni între Ucraina și vecinii săi, Polonia și Ungaria. Mai mult, hackerii ruși au atacat pe 10 decembrie 2018 rețelele computerizate a peste 100 de instituții de stat și militare din vestul Ucrainei.

Armata rusă se pregătește pentru o implicare mai directă, Rusia întărind forțele terestre, navale și aeriene ce aparțin Districtului Militar de Sud, care este răspunzător de acțiunile militare din Ucraina:

- *Forțele terestre.* Rusia a transferat un regiment de infanterie mecanizată, dotat cu tancuri de ultimă generație, și l-a staționat la 20-30 de kilometri de granița ruso-ucraineană. Se estimează că acest regiment poate sprijini înaintarea forțelor terestre de-a lungul coastei nordice a Mării Azov, în situația în care Kremlinul decide să inițieze un atac major asupra Ucrainei. De asemenea, a crescut numărul vehiculelor blindate de-a lungul graniței comune.

- *Forțele aeriene.* Este de așteptat ca Rusia să integreze mai multe unități aeromobile pe lângă cele existente în cadrul Districtului Militar de Sud, care deja au început instruirea alături de forțele de infanterie marină²¹.

- *Forțele navale.* Rusia susține în continuare creșterea capacităților Flotei de la Marea Neagră, adăugând o corvetă echipată cu rachete de croazieră²² și este de așteptat ca, la începutul anului 2019, să mai primească alte patru nave de luptă, inclusiv nave de patrulare și dragoare de mine²³. Mai mult, armata rusă a executat exerciții de antrenament cu nave și rachete și cu implicarea submarinelor. Rusia pregătește și

²¹ ***, „Shoigu Stated Strategic Exercises ‘Tsent-2019’ Will Be Held in September”, Rambler, 4 December 2018, URL: <https://news.rambler.ru/army/41371557-shoigu-anonsiroval-ucheniya-tsent-2019>, accesat la 26.12.2018.

²² ***, „Russia deploys latest cruise missile corvette in occupied Crimea - media”, UNIAN, 10 December 2018, URL: <https://www.unian.info/politics/10370526-russia-deploys-latest-cruise-missile-corvette-in-occupied-crimea-media.html>, accesat la 28.12.2018.

²³ ***, „Russia’s Black Sea Fleet to get four new warships”, TASS, 3 December 2018, URL: <http://tass.com/defense/1033966>, accesat la 26.12.2018.

Districtul Militar Central pentru a sprijini, în caz de conflict, Districtul Militar de Sud.

Moscova se poate aștepta ca opinia publică internațională să nu reacționeze semnificativ, chiar dacă va observa creșterea rolului armatei ruse în acest război. Astfel, Rusia încearcă să facă din Occident un agresor pentru a crea condițiile pentru o viitoare escaladare a conflictului. Una din relatările Kremlinului pretinde că personalul militar din Occident să pregătește să atace cu arme chimice teritoriul controlat în prezent de separatiștii susținuți de Rusia²⁴. Un purtător de cuvânt al separatiștilor din regiunea Doneț pretinde că forțele armate ucrainene vor lansa un atac în orașul Mariupol. Aceste știri false reprezintă eforturile Rusiei de a crea o justificare pentru o eventuală implicare militară deschisă. Moscova urmărește să creeze confuzie militară pentru guvernul ucrainean, care să destabilizeze anunțata întâlnire de proclamare a independenței Bisericii Ortodoxe Ucrainene față de cea rusă, fapt ce ar reprezenta o pierdere enormă pentru influența socială pe care Rusia o mai are în Ucraina. Prin această „avalanșă” de știri false, Kremlinul încearcă să facă din statul ucrainean un agresor, cu puțin timp înainte de votul din Adunarea Generală a ONU, care dorește condamnarea oficială a militarizării Crimeei, Mării Azov și a Mării Negre.

Moscova percepe lipsa de răspuns a NATO cu privire la agresiunea din Marea Azov ca pe o oportunitate de a escalada ciocnirile cu Ucraina. Alianța Nord-Atlantică a eșuat în adoptarea unui curs de acțiune unitar, ca răspuns la acțiunea Rusiei din Strâmtoarea Kerchi. Mai mult, statele membre NATO au făcut publice puncte de vedere mai puțin convergente și au avut grade diferite de îngrijorare în cazul menționat. SUA a dat răspunsul cel mai puternic la agresiunea Rusiei, deși insuficient pentru a împiedica viitoarele acțiuni ofensive asupra Ucrainei. Administrația de la Washington a intenționat să trimită în

Marea Neagră o navă de luptă aparținând Flotei a 6-a, care, în coordonare cu Turcia, să împiedice extinderea amenințării ruse în Marea Neagră. Uniunea Europeană nu a fost capabilă să ajungă la un acord privind stabilirea de noi sancțiuni împotriva Rusiei, Franța și Germania anunțând intenția de a nu impune alte sancțiuni, preferând calea diplomatică pentru a preveni o intensificare a acțiunilor în Ucraina.

Rusia a continuat să abată atenția de la caracteristicile unei escaladări a situației pentru a preveni un răspuns mai puternic din partea NATO. Cel mai probabil, Moscova folosește un amestec de stimulente și presiune asupra președintelui Turciei pentru a se asigura că acesta nu se va implica într-o viitoare extindere a conflictului militar cu Ucraina. Armata rusă a inițiat deja acest efort în Siria, unde execută lovituri de aviație în apropierea pozițiilor turce în vestul provinciei Alep, sub pretextul fals că sunt represalii împotriva forțelor anti-Assad pentru folosirea armelor chimice. Este de presupus că, prin aceste acțiuni, Rusia testează și reacția opiniei internaționale la atacul fals cu arme chimice și distragerea atenției de la conflictul cu Ucraina și forțează armata turcă să nu se implice în Marea Neagră.

Rusia și-a demonstrat abilitatea de desfășura simultan mai multe campanii împotriva Occidentului pe multiple teatre de acțiune. Astfel, pe 25 noiembrie 2018, Rusia a executat un act cinic de război împotriva Ucrainei în Marea Azov. Paza de Coastă rusă a deschis focul asupra unor nave ucrainene și a reținut echipajele, sub pretextul încălcării mai multor legi internaționale. Acest act de escaladare a conflictului dintre cele două țări face parte dintr-o campanie mai amplă, prin care Moscova intenționează să testeze hotărârea SUA și NATO de a interveni în urma unor asemenea provocări și modul în care comunitatea internațională se va implica. Deocamdată, Rusia se simte încurajată să facă acest lucru ca urmare a lipsei de reacție a Alianței Nord-Atlantice, de aceea este obligatoriu ca NATO să fie pregătit pentru eventuale acțiuni de escaladare a conflictului din Ucraina.

Rusia folosește o multitudine de instrumente

²⁴ *** „Kremlin’s persistent claim of “expected chemical attack by Ukraine Armed Forces in Donbas” worrying – MP”, *UNIAN*, 10 December 2018, URL: <https://www.unian.info/politics/10370694-kremlin-s-persistent-claim-of-expected-chemical-attack-by-ukraine-armed-forces-in-donbas-worrying-mp.html>, accesat la 26.12.2018.

de putere, inclusiv presiunea militară, pentru a amenința Ucraina, pe măsură ce aceasta se apropie un moment politic cheie, alegerile prezidențiale. Kremlinul a intenționat să folosească amenințarea cu escaladarea conflictului militar pentru a îl forța pe președintele ucrainean, Petro Poroshenko, să implementeze și să extindă legea marțială, în ideea că acest lucru va duce la erodarea sprijinului populației în vederea alegerilor ce vor avea loc pe 31 martie 2019. Poroshenko nu s-a lăsat indus în eroare și, pe 26 decembrie 2018, a ridicat legea marțială, motiv pentru care Rusia își va modifica planul, fiind de așteptat să acționeze pentru creșterea instabilității în Ucraina²⁵. Acest efort din partea Moscovei poate include o combinație de provocări militare și non-militare, plecând de la intensificarea atacurilor cibernetice, acțiuni de sabotaj și ajungând chiar la agresiuni militare directe. O măsură poate fi considerată și anunțul că Rusia a terminat construcția gardului de la granița cu Peninsula Crimeea pe data de 28 decembrie 2018, menit, după spusele acestora, pentru a evita pătrunderea sabotajilor de pe teritoriul ucrainean²⁶. Acest gard ar putea servi și altor scopuri, cum ar fi nevoia de a securiza creșterea numărului sistemelor de armament desfășurate de-a lungul graniței de sud a Ucrainei.

Pe lângă toate acestea, Kremlinul încerca să submineze intenția NATO de a deveni un garant de securitate pentru provincia Kosovo. Pe 18 octombrie 2018, Parlamentul de la Priștina a aprobat o lege de creștere a numărului forțelor sale de securitate de la 2.500 la 8.000 de persoane²⁷. Legislativul kosovar nu a oferit

niciun motiv pentru o asemenea măsură, dar se pare că ultimile interferențe ale sârbilor și rușilor în Balcani ar sta la baza deciziei. Moscova se pare că este pregătită să exploateze astfel de tensiuni pentru a destabiliza Balcanii. Rusia poate încerca să facă o legătură între Forțele de Securitate din Kosovo (KSF) și mișcările naționaliste din rândurile etnicilor albanezi pentru a încuraja recrutarea etnicilor sârbi în forțele paramilitare, cum ar fi, de exemplu, Onoare Sârbilor²⁸. De asemenea, extinderea KSF poate să îl încurajeze pe noul președinte sârb ales al Bosniei, Milorad Dodik, să solicite o întărire a forțelor militare ale Republicii Srpska în Bosnia și Herțegovina. Disensiunile ar putea submina orice înțelegere cu privire la schimbul de teritorii între Serbia și Kosovo. În final, Rusia s-ar putea folosi de tensiunile etnice legate de creșterea numărului KSF pentru a justifica o solicitare de încetare a misiunii NATO în Kosovo.

²⁵ ***, „Poroshenko Ends Martial Law In Ukraine As Tensions With Russia Continue”, *RFE/RL*, 26 December 2018, URL: <https://www.rferl.org/a/ukraine-ends-martial-law/29677677.html>, accesat la 28.12.2018.

²⁶ ***, „Russia builds border fence between Crimea and Ukraine proper”, *Al Jazeera*, 28 December 2018, URL: www.aljazeera.com/news/2018/12/russia-builds-border-fence-crimea-ukraine-proper-181228145700919.html, accesat la 28.12.2018.

²⁷ Muhamer Pajaziti, „Kosovo: Parliamentary debates on the creation of the army expected to start”, *Independent Balkan News Agency*, 16 October 2018, URL: <https://www.balkaneu.com/kosovo-parliamentary-debates-on-the-creation-of-the-army-expected-to-start>, accesat la 28.12.2018; Die Morina, „Kosovo President Warns Govt Over its Army Plans”, *BalkanInsight*, 13 September 2018,

URL: <https://balkaninsight.com/en/article/kosovo-govt-approves-the-expand-of-competences-for-its-security-force-09-13-2018>, accesat la 28.12.2018.

²⁸ ***, „Serbia puts military on high alert over incident involving ‘Kosovo special forces’”, *RT*, 29 September 2018, URL: <https://www.rt.com/news/439920-serbia-troops-high-alert>, accesat la 28.12.2018.

BALCANII DE VEST – PARCURS EUROATLANTIC ȘI DISENSIUNI

*Dr. Cristina BOGZEANU**

Perspectiva integrării euroatlantice a Balcanilor de Vest a rămas o constantă de-a lungul timpului, iar dinamica recentă în planul raporturilor dintre entitățile politice din această regiune și NATO/UE au cunoscut o serie de evoluții pozitive. Aici, ar putea fi incluse aderarea Muntenegrului la NATO, soluționarea disputei dintre Skopje și Grecia privind denumirea statului macedonean, elaborarea unei strategii a UE privind această regiune.

La 30 septembrie a fost organizat un referendum în Macedonia pentru validarea acordului cu Grecia din iunie 2018. Cu o prezență la vot de 36,89%, macedonenii au răspuns cu „da” în proporție de 91,46% și cu „nu” în proporție de 5,66% la întrebarea „Sunteți de acord cu aderarea la NATO și UE prin acceptarea Acordului dintre Macedonia și Grecia?”¹. Acesta a constituit și contextul în care a avut loc o tensionare a relațiilor diplomatice greco-ruse, partea greacă invocând încercări ale Rusiei de subminare a acordului². În

plus, intenția de a împiedica aderarea Macedoniei la structurile euroatlantice se reflectă și în poziția oficială formulată de Moscova: „Absorbția Macedoniei în NATO prin forță confirmă că politica ușilor deschise a devenit un scop în sine și un instrument de a dobândi control asupra unui teritoriu geopolitic”³.

Dincolo de necesitatea continuării reformelor pentru atingerea criteriilor de aderare (sistemul judiciar, corupție, criminalitate organizată), demararea negocierilor de aderare cu Skopje a fost însă amânată la nivelul UE, până în iunie 2019, decizia fiind motivată de capitalele europene fie prin necesitatea ca UE să traverseze

¹ N.A.: Până la momentul redactării prezentei lucrări procedura schimbării numelui statului macedonean nu a fost finalizată, acordul urmând să fie supus aprobării forurilor legislative de la Skopje și Atena.

² V.M., „Grecia critică Rusia pentru încercarea de a submina acordul cu Macedonia”, *Hotnews*, 23 iulie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22582102-grecia-critic-rusia-pentru-ncercarea-submina-acordul-macedonia.htm>, accesat la 23.07.2018; R.M., „Grecia: Ingerință a Rusiei în dosarul Macedonean, Atena va lua „măsuri pentru a garanta interesul național” / „Kathimerini anunță expulzarea a doi diplomați ruși”, *Hotnews*, 11 iulie

2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22561552-grecia-ingerin-rusiei-dosarul-macedonean-atena-lua-suri-pentru-garanta-interesul-ional-kathimerini-anun-expulzarea-doi-diploma.htm>, accesat la 11.07.2018; I.B., „Presa greacă: Jocul de influență al Rusiei în zona Balcanilor”, *Hotnews*, 17 iulie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22571351-presa-greac-jocul-influen-rusiei-zona-balcanilor.htm>, accesat la 17.07.2018; ***, „Ministrul grec de externe: Grecia, gata să ia măsuri dacă se încalcă principiile suveranității naționale și respectul față de țară”, *Agerpress*, 22 iulie 2018, URL: <https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/22/ministrul-grec-de-externe-grecia-gata-sa-ia-masuri-daca-se-incalca-principiile-suveranitatii-nationale-si-respectul-fata-de-tara--148786>, accesat la 22.07.2018.

³ ***, “Briefing by Foreign Ministry Spokesperson Maria Zakharova, Moscow, July 12, 2018”, The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation, URL: http://www.mid.ru/en/web/guest/organizacia-po-zapreseniu-himiceskogo-oruzia/-/asset_publisher/km9HkaXMTium/content/id/3293994, accesat la 09.08.2018.

** Dr. Cristina BOGZEANU este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bogzeanu.cristina@unap.ro*

procesul de reformă internă înaintea unei noi extinderi (Franța), fie prin temerile privind migrația (Olanda).

În cursul lunii august, președintele Serbiei venea cu o inițiativă în direcția normalizării relațiilor cu Priștina, care presupunea un schimb de teritorii între Serbia și Kosovo. Însă, în propunerea lui Aleksandr Vučić erau incluse și solicitarea unei autonomii extinse pentru enclavale sârbe din Kosovo, protecția mănăstirilor ortodoxe, precum și compensații financiare pentru pierderea unor proprietăți, inclusiv cele industriale și facilități energetice⁴. Propunerea președintelui sârb nu numai că a fost respinsă de partea kosovară, ci a fost urmată și de o serie de decizii luate în forurile decizionale de la Priștina care semnaleză menținerea tensiunilor dintre cele două părți la cote ridicate.

Spre finele anului 2018, o serie de evoluții au ridicat semnale de alarmă cu privire la evoluția stabilității regionale – decizia Kosovo de a aplica taxe de import de 100% asupra produselor provenite din Serbia și Bosnia și Herțegovina (BiH), ca răspuns la eforturile Belgradului de a împiedica aderarea entității separatiste la organizații internaționale, precum și decizia forului legislativ de la Priștina de a transforma Forțele de Securitate din Kosovo în armată națională (noiembrie 2018), atrăgând critici severe din partea NATO și UE și o reacție virulentă din partea Serbiei. Răspunsul dur al premierului sârb în acest context, care a sugerat inclusiv posibilitatea unei reacții de tip militar din partea Belgradului, nu implică doar tergiversări suplimentare în procesul de normalizare a relațiilor dintre cei doi actori și în cel integrare europeană a acestora, ci constituie și un moment de escaladare a tensiunilor dintre cei doi actori vest-balcanici care pune în pericol stabilitatea regională.

Raporturile dintre Serbia și Kosovo rămân o sursă de tensiune și destabilizare regională, iar implicarea directă a actorilor euroatlantici

și a Federației Ruse în menținerea stabilității regionale sau în parteneriate strategice face posibilă exportarea destabilizării la nivelul întregii Europe. Aceasta cu atât mai mult cu cât, în opinia noastră, soluționarea diferendului dintre cele două entități este puțin probabilă într-un orizont de timp apropiat.

Aspirația separatistă a Republicii Srpska contribuie la menținerea BiH departe de dezideratul integrării în structurile euroatlantice, prin prezervarea unei instabilități generale, dar și prin împiedicarea implementării reformelor necesare în această direcție. Alegerea lui Milorad Dodik în triada prezidențială a BiH, ca reprezentant al sârbilor, la începutul lunii octombrie 2018, poate contribui la o accentuare a instabilității statului, precum și la o consolidare a relațiilor cu Federația Rusă. Spre exemplu, în calitate de membru al președinției tripartite a BiH, Milorad Dodik și-a făcut publică intenția de a lansa o inițiativă prin care Sarajevo să recunoască Crimeea ca parte integrantă a Rusiei. Mai mult, orientarea lui puternic naționalistă ar putea conduce la adâncirea disensiunilor dintre reprezentanții celor trei comunități etnice majore și, implicit, la accentuarea instabilității autorităților centrale.

În ciuda angajamentului constant al structurilor euroatlantice în Balcanii de Vest, spațiul rămâne unul al provocărilor constante, cu probabilitate redusă de integrare în UE și NATO, cel puțin în ceea ce privește actorii cu disensiuni etnice notabile.

⁴ V.M., „Președintele Serbiei sugerează o variantă de compromis cu Kosovo”, *Hotnews*, 09.08.2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22629742-preedintele-serbiei-sugereaz-variant-compromis-kosovo.htm>, accesat la 10.08.2018.

BREXIT – VÂRFUL DE AISBERG AL PROVOCĂRILOR EUROPENE

*Dr. Cristina BOGZEANU**

Dinamica mediului de securitate european din ultimul trimestru al anului 2018 a fost caracterizată de menținerea tensiunilor atât în interiorul, cât și în exteriorul Uniunii Europene. În perioada analizată, principalele teme în planul securității au fost ancorate în menținerea unor dispute între actorii occidentali și Federația Rusă, în special prin formularea din ce în ce mai clară a perspectivei ieșirii SUA și Federației Ruse din Tratatul privind forțele nucleare intermediare, dar și într-o nouă escaladare a tensiunilor în contextul incidentului din Marea Azov¹. Un alt eveniment notabil a fost exercițiul NATO, *Trident Juncture*, menit să testeze capacitatea Alianței de a veni în sprijinul unui aliat atacat de inamic. Exercițiul, caracterizat drept cea mai mare astfel de acțiune de după Războiul Rece, a fost urmat de exprimarea preocupărilor părții rusești privind activitățile NATO, dar și de reacții concrete ale Rusiei, precum testări ale rachetelor în aceeași regiune și consolidarea prezenței militare în spațiul adiacent.

În perioada analizată, dinamica mediului european de securitate a cunoscut și alte evoluții notabile. Pe de o parte, scăderea progresivă a popularității președintelui francez și a măsurilor promovate de acesta au cunoscut un apogeu,

¹ N.A.: În data de 25 noiembrie 2018, Rusia a deschis focul și apoi a sechestrat trei nave ucrainene, acuzate că au intrat într-o zonă a apelor teritoriale rusești din Marea Azov închisă temporar.

materializat în protestele violente ale „vestelor galbene”. Similar, în Ungaria, au avut loc proteste împotriva politicilor guvernului Viktor Orbán. Pe de altă parte, decizia Comisiei Europene de a respinge proiectul de buget al Italiei a dus la o escaladare a disensiunilor politice între Roma și Bruxelles, continuându-se astfel tendința de fragmentare a coeziunii la nivel european. Și decizia cancelarului german Angela Merkel, liderul unuia dintre principalele motoare europene post-Brexit, de a nu mai candida la viitoarea rundă de alegeri pentru președinția Partidului Creștin-Democrat, se adaugă factorilor care contribuie la imaginea instabilității și desolidarizării europene.

În apropierea încheierii orizontului de timp acordat negocierilor dintre Londra și Bruxelles privind condițiile în care Regatul Unit va părăsi cadrul instituțional al Uniunii Europene, cele două părți au convenit asupra *Acordului de retragere a Regatului Unit din UE*². Data stabilită pentru ca Acordul să fie supus votului în Parlamentul

² *Agreement on the withdrawal of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland from the European Union and the European Atomic Energy Community*, as endorsed by leaders at a special meeting of the European Council on 25 November 2018, URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/759019/25_November_Agreement_on_the_withdrawal_of_the_United_Kingdom_of_Great_Britain_and_Northern_Ireland_from_the_European_Union_and_the_European_Atomic_Energy_Community.pdf, accesat la 26.12.2018.

* *Dr. Cristina BOGZEANU este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bogzeanu.cristina@unap.ro*

britanic a fost amânată din decembrie 2018 în ianuarie 2019, în contextul în care se profila deja o opoziție în acest cadru față de rezultatul negocierilor privind Brexit.

Acordul de retragere a Regatului Unit din UE a fost dur criticat de susținătorii Brexitului, din pricina păstrării unor mecanisme și pârgii de racordare a Londrei la UE. Printre principalele elemente de conținut ale acestuia, menționăm următoarele:

- *Regatul Unit rămâne în piața unică europeană și în uniunea vamală a UE până în decembrie 2020, fără a putea participa la procesul de luare a deciziilor. Pe parcursul perioadei de tranziție, care poate fi prelungită, Londra va respecta toate normele și deciziile comunitare în planul politicii interne și externe și va fi parte a tratatelor internaționale din care UE face parte.*
- *Protejarea dreptului de reședință al cetățenilor.*
- *Regatul Unit va rămâne în acordul vamal al UE până la identificarea unei soluții mai bune pentru a menține deschisă granița cu Irlanda de Nord.*

Prin urmare, nu vor fi impuse noi tarife și taxe vamale între UE și Regatul Unit. De asemenea, în întreaga perioadă de tranziție, statul britanic va aplica politica de tarife a comunității europene și nu va putea încheia acorduri comerciale de liber schimb cu state terțe UE. Irlanda de Nord va respecta în continuare normele pieței unice, astfel încât să nu fie necesară impunerea de controale vamale la granița cu Republica Irlandei.

Parametrii în care relațiile economice și comerciale dintre Londra și Bruxelles se vor desfășura în perioada post-Brexit, precum și problema graniței Regatului Unit cu Irlanda s-au numărat printre principalele puncte sensibile ale negocierilor. *Acordul de retragere a Regatului Unit din UE* include și un *Protocol privind Irlanda și Irlanda de Nord*, cunoscut și sub numele de „plasa de siguranță”. Acesta este menit să evite crearea unei „granițe dure” între cele două entități, chiar și în condițiile în care între Londra și Bruxelles nu s-a identificat încă o soluție mutual acceptabilă după finalizarea

perioadei de tranziție (31 decembrie 2020). Practic, aceasta presupune că atât Irlanda, cât și Irlanda de Nord, vor rămâne parte a teritoriului vamal UE - Regatul Unit, fără a li se aplica noi tarife, cote și taxe vamale.

Termenul limită stabilit pentru ieșirea Regatului Unit din UE este 29 martie 2019. Având în vedere critica dură adusă rezultatului negocierilor pentru Brexit, dacă acest lucru se va întâmpla la data stabilită și în ce condiții, rămâne în planul incertitudinii. Practic, dacă Acordul de retragere nu trece de votul din forul legislativ al Regatului Unit, atunci fie vom asista la un Brexit „dur”, fără acord, fie la prelungirea perioadei de negociere.

Având în vedere consecințele profund nefaste ale unei separări fără acord, în opinia noastră, cel mai probabil, la finele lunii martie 2019, Londra și Bruxelles vor agree o prelungire a perioadei de negociere. Considerăm, de asemenea, relevantă frecvența cu care tema reluării referendumului a apărut în perioada în care cele două entități politice se apropiau de finalizarea negocierilor asupra condițiilor de separare³.

În apropierea publicării *Acordului de retragere a Regatului Unit din UE*, tema creării unei armate europene a revenit în discursul public al președintelui francez, susținut de cancelarul german⁴. Propunerea liderilor statelor considerate

³ I.B., „The Independent: Potrivit unui sondaj, numai 4% dintre alegători vor ca după Brexit Regatul Unit să aibă o relație „rece și distantă” cu UE”, *Hotnews*, 15 octombrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22757410-the-independent-potrivit-unui-sondaj-numai-4-dintre-aleg-tori-vor-dup-brexit-regatul-unit-aib-rela-rece-distant.htm>, accesat la 15.10.2018; V.M., „Marea Britanie: Zeci de lideri ai mediului de afaceri cer într-o scrisoare un vot popular privind termenii finali ai Brexitului”, *Hotnews*, 3 noiembrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22794297-marea-britanie-zeci-lideri-mediului-afaceri-cer-ntr-scrisoare-vot-popular-privind-termenii-finali-brexitului.htm>, accesat la 03.11.2018; A.Z., „Putin: Un nou referendum pe tema Brexit ar submina încrederea în democrația britanică”, *Hotnews*, 21 decembrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22878864-putin-nou-referendum-tema-brexit-submina-increderea-democratia-britanica.htm>, accesat la 21.12.2018.

⁴ D.G., „Macron insistă că Europa are nevoie de armată proprie: Rusia poate fi o amenințare, nu mai putem conta doar pe americani”, *Hotnews*, 6 noiembrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22798731->

motoare ale UE în perioada post-Brexit este contrazisă, la puțin timp, de către Înaltul Reprezentant pentru Afaceri Externe și Politică de Securitate, Federica Mogherini: „Uniunea Europeană nu este și nu se va transforma într-o alianță militară, suntem o uniune politică. Avem, de asemenea, putere hard. Desfășurăm această putere în deplină coordonare și complementaritate cu ceea ce nu doar NATO, ci și ONU realizează. Nu există competiție și nici intenția de a înlocui pe cineva. Nu construim o armată europeană. Nimeni nu construiește o armată europeană. Investim pentru a ne asigura că statele membre ale Uniunii Europene au capacitățile necesare pentru a furniza mai mult din propria securitate și pentru a deveni furnizori de securitate mai credibili, mai demni de încredere și mai activi pe plan regional și internațional”⁵. În opinia noastră, au relevanță în reparația discursului privind armata europeană nu doar riscurile și amenințările de securitate, tensiunile dintre actorii occidentali și Federația Rusă sau provocările specifice parteneriatului transatlantic în ultimii ani, ci și aspecte care țin de dinamica internă a mediului european de securitate – implicații ale Brexit, soliditatea nucleului franco-german, fragmentarea solidarității europene.

Într-un orizont de timp mediu, direcția de evoluție a procesului de retragere a Regatului Unit din UE va influența considerabil stabilitatea internă a comunității europene, în special din prisma dezvoltării orientărilor politice liberale și a erodării credibilității organizației.

macron-insist-europa-are-nevoie-armat-proprie-rusia-poate-amenin-are-nu-mai-putem-conta-doar-americiani.htm, accesat la 06.11.2018; V.M., „Angela Merkel susține și ea crearea unei „veritabile armate europene. Cancelarul german propune și un „consiliu de securitate european”, cu președinție rotativă”, *Hotnews*, 14 noiembrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22812043-angela-merkel-sustine-crearea-unei-veritabile-armate-europene-cancelarul-german-propune-consiliu-securitate-european-presedintie-rotativa.htm>, accesat la 14.11.2018; I.B., „Cum ar putea arăta armata europeană dorită de Emmanuel Macron?”, *Hotnews*, 7 noiembrie 2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22799404-cum-putea-armata-european-dorit-emmanuel-macron.htm>, accesat la 07.11.2018.

⁵ Remarks by HR/VP Federica Mogherini at the press conference following the Foreign Affairs Council (Defence), Bruxelles, 20 November 2018, URL: https://eeas.europa.eu/topics/common-security-and-defence-policy-csdp/54123/remarks-hrvp-federica-mogherini-press-conference-following-foreign-affairs-council-defence_en, accesat la 09.12.2018.

ANALIZĂ COGNITIVĂ, ARGUMENTATIVĂ ȘI DISCURSIVĂ ÎN INTELLIGENCE

Rolul central al informației reprezintă o constată în studiile de securitate încă din perioada în care globalizarea, cu efectele sale deopotrivă pozitive și negative, constituia una dintre temele centrale de analiză în acest domeniu. Dinamica mediului internațional de securitate după acțiunea Federației Rusă în Peninsula Crimeea, precum și evoluția relațiilor dintre Moscova și actorii occidentali au conturat contextul în care implicațiile conceptului „război/confruntare hibrid(ă)” au devenit principalul subiect de interes și, totodată, preocupare în planul securității atât pentru mediul politic în care sunt adoptate decizii în materie de politică externă și securitate, cât și în cel academic. Greutatea componentei informaționale a acestui tip confruntare transpare din definiția dată de

Ministerul Apărării al Federației Ruse: abilitatea de a submina sistemele politice, economice și sociale, de a desfășura campanii psihologice masive împotriva populației unui stat sau pentru a destabiliza societatea și guvernul, sau pentru a forța un stat să adopte o decizie în interesul oponentului său¹.

Într-o perioadă istorică în care abundența informației și accesul facil la aceasta crează premisele pentru ca aceasta să poată constitui în egală măsură un instrument pentru creșterea nivelului de securitate sau pentru accentuarea vulnerabilităților unui anumit actor, cercetarea asupra modalităților prin care analiza informațiilor poate fi eficientizată este un demers cel puțin oportun.

O astfel de lucrare este *Analiza cognitivă, argumentativă și discursivă în Intelligence*, semnată de conf. univ. dr. Ruxandra Buluc și publicată la Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I” (2017). Ruxandra Buluc este conferențiar universitar în cadrul Departamentului Comunicare strategică din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”. Volumul pe care îl aducem în atenția dumneavoastră se remarcă printr-o abordare transdisciplinară și interdisciplinară a mecanismelor și schemelor cognitive, cu valoare în înțelegerea, decodificarea și transmiterea mesajelor explicite și, mai ales, implicite.

¹ Timothy Thomas, „Russia’s 21st Century Information War: Working to Undermine and Destabilize Populations”, în *Defence Strategic Communications*, Nr. 1/2016, p. 11, URL: <https://www.stratcomcoe.org/timothy-thomas-russias-21st-century-information-war-working-undermine-and-destabilize-populations>, accesat la 10.03.2019.

În partea introductivă, autoarea menționează că motivația care a stat la baza acestui demers a constat în reducerea vulnerabilității sistemului de Intelligence într-o perioadă în care numărul atacurilor teroriste este în creștere și, implicit, și cel al vitimelor rezultate. În opinia noastră, *Analiza cognitivă, argumentativă și discursivă în Intelligence* constituie o lucrare științifică ce poate fi valorificată în analiza oricărui tip de risc sau amenințare de securitate, în special al celor care implică procesarea unui volum mare de informație. Valoarea, utilitatea și oportunitatea rezultatelor cercetării reunite în cele 162 de pagini ale acestei lucrări au fost recunoscute, printre altele, și prin acordarea Premiului pentru scriitorii militari „General Alexandru Budiș” de către Fundația Synergetica și Universitatea Națională de Apărare „Carol I” în anul 2018.

Structurat pe șapte capitole, *Analiza cognitivă, argumentativă și discursivă în Intelligence* are în centru termenul „mindset”, concept care „reunește mecanismele și schemele cognitive, din mai multe perspective, pentru a putea propune modele de analiză viabile, care să poată ajuta la gestionarea și anticiparea eficientă a unor posibile pericole la adresa securității”². Primul capitol al lucrării este dedicat tocmai clarificării cadrului teoretic din această perspectivă.

În cadrul celui de-al doilea capitol, autoarea supune analizei rolul pe care cultura și ideologiile îl au în formarea și identificarea „mindset-urilor”. Argumentarea conchide că, pentru a evita deformarea percepțiilor prin reflectarea propriilor valori în analiza de informații, analiștii ar trebui „să se concentreze și să studieze nu doar cultura țintă, ci și propria cultură pentru a identifica acele condiționări și mecanisme ale acesteia din urmă”³. De asemenea, având în vedere că ideologiile comportă o importanță aparte în analiza de informații, prin aceea că, pe de o parte, reprezintă elemente concrete, militante ale culturii iar, de cealaltă, constituie una din forțele ce animă oamenii și îi determină să întreprindă acțiuni, „o bună înțelegere a

componentelor revendicărilor, emoțiilor asociate acestor ideologii pot ajuta analiștii de informații să identifice vulnerabilități, riscuri și amenințări, care apar chiar în spațiul european și nord-american”⁴. În acest sens, autoarea atrage atenția că două ideologii se manifestă foarte violent în spațiul public, ambele având o natură identitară – naționalismul și religia.

Capitolul trei al lucrării sondează modul în care metodologia cercetării științifice poate fi valorificată în analiza de informații pentru elaborarea prognozelor și anticipărilor de Intelligence. Autoarea pleacă de la premisa că metodologia cercetării științifice nu poate fi aplicată ca atare, în forma în care a fost utilizată în domeniul științific de origine, ci doar după o adaptare la domeniul de Intelligence. Prin urmare, este realizată o trecere în revistă a celor mai importante metode ale cercetării științifice pentru a identifica modalitățile în care ele pot fi transferate la domeniul analizei de informații. Din acest punct de vedere, concluzia este că metodologiile analizate constituie reflectări ale celor două componente ale mindset-ului identificate anterior: sistemul de cunoștințe și elaborarea de ipoteze.

Mai departe, în cel de-al patrulea capitol al volumului în care este analizat rolul discursului în analiza de informații, R. Buluc propune utilizarea analizei critice a discursului (ACD) în analiza de informații. Autoarea subliniază că atunci când este aplicată la nivel interpretativ (decodarea informațiilor transmise în diverse forme discursive), ACD poate contribui nu doar la identificarea rapidă și corectă a mindset-urilor care operează în culturile din care provind datele, ci și la recunoașterea de către analiști a mindset-urilor specifice propriei culturi. În consecință, produsele de analiză vor fi „mai puțin viciate de de incongruențele inerente diferențelor ideologice și culturale”⁵.

În capitolul cinci al volumului, autoarea își îndreaptă cercetarea asupra măsurii în care evoluțiile din mediul digital influențează analiza de informații. În urma analizei, reiese că Internetul

² Ruxandra Buluc, *Analiză cognitivă, argumentativă și discursivă în Intelligence*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2017.

³ *Ibidem*, p. 47.

⁴ *Ibidem*, pp. 47-48.

⁵ *Ibidem*, p. 88.

poate constitui o sursă primară de informații referitoare la cultură, ideologii, convingeri, valori și cursuri de acțiuni ale țintelor analizei. De asemenea, evoluțiile în domeniul tehnologic pot veni în sprijinul comunității de informații în vederea procesării cantităților mari de date care îi parvin. În plus, mediul virtual favorizează împărtășirea de informații, discuțiile, chiar și contradictorii, având aport la consolidarea valorii rapoartelor de informații. Aceasta cu atât mai mult cu cât interacțiunea dintre specialiști poate scoate în evidență mindset-urile, evitându-se astfel evitarea capcanelor cognitive pe care acestea le cauzează.

Penultimul capitol al lucrării aduce în atenție relația dintre comunitatea de analiști și factorii de decizie, de cele mai multe ori tensionată. În acest sens, autoarea își propune să cerceteze ce tipuri de tensiuni, neînțelegeri și bariere comunicaționale există între analiști și decidenți, cum ar fi cerințele nerealiste, politizarea informației, ambiguitatea rapoartelor de informații. Studiul acestei problematice reflectă că sursa acestor incongruențe rezidă în specificul misiunii fiecărei părți – investigarea în cazul analiștilor, respectiv acțiunea în situația decidenților. Sunt, de asemenea, evidențiate riscuri aferente relației dintre analiști și decidenți (încercarea de a politiza analiza de informație cu scopul de a ușura procesul decizional, posibilitatea ca analiștii să își piardă obiectivitatea dacă sunt implicați în procesul decizional). A doua finalitate a acestei secțiuni este identificarea unor posibile soluții pentru a îmbunătăți și facilita cooperarea între cele două comunități. Această direcție de cercetare reflectă, în cele din urmă, că una dintre cele mai eficiente modalități de a îmbunătăți raportul dintre analiști și decidenți pe termen

lung este calibrarea procesului educațional pe două direcții: educarea analiștilor în situații concrete pentru a spori eficiența procesului de analiză și de producere de rapoarte, respectiv educarea decidenților referitor la scopul și rolul pe care analiza de informații îl au în cadrul procesului decizional.

În final, mecanismele propuse sunt testate în cadrul unui studiu de caz asupra atacurilor teroriste de la Londra, din 7 iulie 2005. După trecerea în revistă a evenimentelor și actorilor implicați, acestea sunt analizate valorificând mecanismele de investigare dezvoltate: impactul mindset-urilor analiștilor și decidenților în analiza de informații, valorificarea metodelor de cercetare științifică în generarea ipotezelor de lucru, utilizarea analizei critice a discursului pentru identificarea, respectiv analiza dinamicii relaționale dintre diversele structuri implicate în colectarea și analiza informațiilor, dar și în procesul de adoptare a deciziei.

Cu o puternică fundamentare bibliografică și beneficiind de o analiză optim structurată, volumul *Analiză cognitivă, argumentativă și discursivă în Intelligence* poate constitui un instrument util nu doar pentru furnizorii de Intelligence și beneficiarii produselor de Intelligence, deși aceștia reprezintă principalii destinatari ai lucrării, ci și pentru toți cei care, într-un mod sau altul, sunt furnizează sau beneficiază de informație în domeniul securității. Mai mult, în ciuda motivației enunțate mai sus, aplicabilitatea cercetării nu se limitează la fenomenul terorismului internațional, aceasta putând fi extinsă și la nivelul altor provocări de securitate.

Dr. Cristina BOGZEANU*

* *Dr. Cristina BOGZEANU este cercetător științific gradul II în cadrul Centrului de Studii Strategice de Apărare și Securitate, din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București. E-mail: bogzeanu.cristina@unap.ro*

GHID PENTRU AUTORI

Le mulțumim celor interesați să publice în revista științifică bilingvă *Impact strategic* și le supunem atenției, totodată, aspectele pe care trebuie să le aibă în vedere la redactarea articolelor.

PRINCIPALELE CRITERII DE SELECȚIE

- ✓ **Circumscrierea în aria tematică a revistei – studii strategice și de securitate** și în următoarele domenii: actualitatea politico-militară; tendințe și perspective în domeniile securitate, apărare, geopolitică și geostrategie, relații internaționale, societatea informațională; problematica păcii și a războiului; managementul conflictelor; strategie militară; securitate cibernetică
- ✓ **Originalitatea** – argumentare proprie; caracter de noutate; să nu fi fost publicat anterior
- ✓ **Caracter științific/academic** al lucrării – stil neutru, obiectiv, argumentarea afirmațiilor și precizarea tuturor resurselor bibliografice utilizate
- ✓ **Bibliografie relevantă**, care să cuprindă lucrări de prestigiu și surse recente, redactată conform modelului prezentat în Ghid
- ✓ **Redactarea în limba română și în limba engleză să corespundă standardelor academice**
- ✓ **Adecvarea la normele editoriale adoptate de revistă**, expuse în continuare.

DIMENSIUNEA ARTICOLULUI ȘI NORME DE EDITARE

- ✓ **Dimensiunea articolului** poate varia între **6 și 12 pagini (între 25.000 și 50.000 de cuvinte)**, inclusiv notele de subsol, bibliografia și figurile.
- ✓ **Setări pagină:** margini 2 cm, format A 4
- ✓ Articolul se va scrie cu **font Times New Roman, dimensiune corp 12, spațiere la 1 rând, cu diacritice**.
- ✓ Denumirea fișierului în limba română trebuie să conțină numele autorului și titlul articolului și nu se scrie cu diacritice. Salvarea se va face ca document Word (.doc/.docx).

STRUCTURA ARTICOLULUI

- ✓ **Titlul** articolului (centrat, scris cu majuscule, bold, font 24)
- ✓ **O prezentare de autor** succintă, care să cuprindă următoarele elemente (după caz): grad militar, titlu didactic/cercetare, titlu științific, prenume, nume, funcția deținută la principala afiliere instituțională, în cazul doctoranzilor – domeniul cercetării, universitatea –, orașul, țara de reședință, e-mail.
- ✓ Un **rezumat** relevant, de circa 150 de cuvinte (caractere italice)
- ✓ **6-8 cuvinte-cheie** (caractere italice)
- ✓ **Introducere/Considerații preliminare** (nu se numerotează)
- ✓ **Două-patru capitole**, eventual sub-capitole
- ✓ **Concluzii** (nu se numerotează)
- ✓ Opțional, dacă se consideră util pentru argumentare, pot fi incluse în articol **tabele/grafice/imagini**, cu trimitere din text către acestea. **Pentru a fi asigurată lizibilitatea, acestea vor fi expediate redacției și separat, odată cu articolul, în format .jpeg / .png / .tiff.** În cazul tabelelor, deasupra se scrie, „**Tabelul nr. X: titlu**”, iar în cazul imaginilor eg. hărți, etc., dedesubt se scrie **Figura nr. X: titlu**”. În ambele cazuri, se menționează sursa (dacă este cazul) dedesubt.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Articolul va cuprinde note de subsol și bibliografie, după modelul ilustrat în cele ce urmează.

Toate sursele bibliografice citate se indică în limba în care au fost consultate, cu transliterație în caractere latine dacă este cazul/opțional, traducerea titlului din limba străină;

NOTE DE SUBSOL

Titlul unui articol se marchează cu ghilimele, iar numele revistelor și al cărților se marchează cu caractere înclinate (cursive) /italice.

Exemplu de carte: Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevenhouse, *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007, pp. 37 - 45.

Exemplu de articol: Gheorghe Calopăreanu, „Securitate prin educație și instruire în UE”, în *Impact Strategic* nr. 2/2013, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, p. 15.

Sursele electronice se citează cu toate elementele bibliografice disponibile, asemenea unei surse tipărite, la final regăsindu-se link-ul întreg, și data accesării).

Exemplu de articol preluat de pe internet: John N. Nielsen, „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, 3.03.2011, URL: <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>, accesat la 10.03.2018.

Exemplu de document oficial preluat de pe internet: Council of the European Union, *Council conclusions on the EU's comprehensive approach (Concluzii ale Consiliului privind abordarea cuprinzătoare a UE)*, Bruxelles, 2014, p. 1, URL https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/142552.pdf, accesat la 06.01.2018.

Așadar, la scrierea notelor, se începe cu prenumele autorului, iar la finalul notei, se menționează și nr. paginii/paginilor.

BIBLIOGRAFIE

Se vor menționa toate lucrările studiate. Sursele se ordonează alfabetic, după numele autorului, scris cu majuscule, și se numerotează.

Exemplu de carte: GOLDSTEIN, Joshua S.; PEVENHOUSE, Jon C., *Relații internaționale*, Iași, Editura Polirom, 2007.

Exemplu de articol: CALOPĂREANU, Gheorghe, „Securitate prin educație și instruire în UE” în *Impact Strategic* nr. 2/2013, Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”.

Sursele electronice se citează cu toate elementele bibliografice disponibile, asemenea unei surse tipărite, la final regăsindu-se link-ul întreg.

Exemplu: NIELSEN, John N., „Strategic Shock in North Africa”, în *Grand strategy: the View from Oregon*, 3.03.2011, disponibil la <http://geopoliticus.wordpress.com/2011/03/03/strategic-shock-in-north-africa/>

EVALUAREA ȘTIINȚIFICĂ a articolelor se realizează conform procesului *double blind peer review*, de către cadre didactice universitare și cercetători științifici specialiști în domeniul în care se circumscrie articolul. Identitatea autorilor nu este cunoscută de evaluatori, iar numele evaluatorilor nu este dezvăluit autorilor.

Concluziile raportului de evaluare sunt aduse la cunoștința autorilor, ele reprezentând argumentul pentru acceptarea/respingerea articolelor.

În urma evaluării, există trei posibilități:

- a) acceptarea articolului spre publicare ca atare sau cu modificări minore;
- b) acceptarea articolului spre publicare cu modificări/completări de substanță sau
- c) respingerea articolului.

Aducem la cunoștința autorilor că, anterior evaluării, articolele sunt supuse unui proces de *analiză antiplagiat* (www.sistemantiplagiat.ro).

TERMENE DE PREDARE:

Articolele vor fi trimise în format electronic în limba română (spre a fi evaluate) la adresa de e-mail a redacției, impactstrategic@unap.ro.

Versiunea în limba engleză a articolului se predă redacției în termenul stabilit de comun acord (termen standard: două săptămâni) și va corespunde formei finale a materialului în limba română.

Traducerea în limba engleză (British English sau American English, respectând principiul consecvenței) trebuie să fie completă și corectă, corespunzătoare standardelor academice, întrucât ediția în limba engleză este indexată în baze de date internaționale și difuzată comunității științifice internaționale.

Primum articole pe tot parcursul anului.

NOTA BENE:

Autorilor nu li se cer taxe pentru publicare și nici nu sunt remunerați.

Redacția își rezervă dreptul de a face sau de a solicita autorilor modificări ce se impun pe text.

Citatele din lucrări/documente oficiale (legi, tratate etc.) și din declarațiile existente în limba engleză ale unor personalități trebuie preluate ca atare din original.

Ghilimelele se notează astfel: în limba română „...”, iar în limba engleză: “...”.

Materialele nu vor conține informații clasificate. Personalul militar și civil angajat al MAPN va trimite materialele destinate publicării însoțite de avizul structurii de securitate al unității în care este încadrat autorul.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor, în conformitate cu Legea nr. 206 din 27 mai 2004 privind buna conduită în cercetarea științifică, dezvoltarea tehnologică și inovare.

Articolele publicate sunt supuse legii copyright. Toate drepturile sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”, indiferent dacă se are în vedere întregul material sau numai o parte a acestuia, în special drepturile privind traducerea, retipărirea, reutilizarea ilustrațiilor, citatele, difuzarea prin mass-media, reproducerea pe microfilme sau orice alt mod și stocarea în baze de date. Sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente, dacă este precizată sursa.

Nerespectarea acestor instrucțiuni va atrage respingerea articolului. Trimiterea articolului către redacție constituie implicit acordul autorului în privința celor expuse.

Pentru mai multe detalii despre publicație, puteți accesa site-ul nostru, [http://impactstragic.unap.ro/index.html](http://impactstrategic.unap.ro/index.html), sau puteți contacta redacția la adresa de e-mail: impactstrategic@unap.ro.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Director: Colonel Alin CRIVINEANU

Tehnoredactor: Liliana ILIE

Lucrarea conține 86 de pagini.

Tipografia Universității Naționale de Apărare „Carol I”
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail editura@unap.ro
Tel: 021/319.40.80/215